

บทที่ 4

ผลการศึกษา

ในการวิจัยเรื่องความล้มเหลวของการจัดการความขัดแย้งเกี่ยวกับปัญหามลพิษระหว่างโรงงานเจนโกกับชุมชนเขตอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง เป็นกรณีศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาในการดำเนินโครงการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในภูมิภาค ผลการศึกษาในบทนี้แบ่งการนำเสนอออกเป็น 5 หัวข้อใหญ่ ดังนี้

1. บริบทการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง
2. ยุคที่หนึ่งความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งที่ปลวกแดง
3. ยุคที่สองความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งที่มาบตาพุด
4. ยุคที่สามความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งที่หนองละลอก
5. แนวทางและมาตรการในการจัดการปัญหาความขัดแย้ง

บริบทการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างโรงงานขยะพิษเจนโก และชุมชนอุตสาหกรรมในจังหวัดระยองนั้นเป็นผลที่เกิดมาจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในจังหวัดระยอง เช่น อุตสาหกรรมปิโตรเคมี เป็นต้น การเกิดขึ้นของอุตสาหกรรมสมัยใหม่ในจังหวัดระยองดังกล่าว ก่อรูปขึ้นมาในช่วงของการดำเนินโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern seaboard development program) ซึ่งเป็นโครงการที่ยกระดับการพัฒนาทุนนิยมในประเทศไทย จากเดิมที่เน้นพื้นที่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมายังภูมิภาค อย่างไรก็ตามการพัฒนาทุนนิยมภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก นั้น ถือได้ว่าอยู่ภายใต้การขับเคลื่อนของระบบทุนนิยมโลก ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา

การทำความเข้าใจปัญหาและแนวทางแก้ไขความขัดแย้งเกี่ยวกับปัญหามลพิษระหว่างโรงงานเจนโกและชุมชนอุตสาหกรรมในจังหวัดระยองนั้น จะต้องมีพื้นฐานในการวิเคราะห์ ซึ่งได้แก่ บริบทการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง บริบทสำหรับกรณีศึกษาในที่นี้ แบ่งออกเป็น 3 หัวข้อใหญ่ คือ

1. การขยายตัวพัฒนาการอุตสาหกรรมสมัยใหม่ในจังหวัดระยอง
2. โครงสร้างอำนาจในการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง
3. ผลกระทบเกี่ยวกับมลพิษในการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง

การขยายตัวพัฒนาการอุตสาหกรรมสมัยใหม่ในจังหวัดระยอง

ในช่วงทศวรรษ 2520 มีการเปลี่ยนแปลงแวดล้อมของระบบทุนนิยมโลก กล่าวคือ ภายหลัง เริ่มเปลี่ยนแปลงไปภายหลังระบบการเงินระหว่างประเทศล่มสลาย เศรษฐกิจโลกจึง เติบโตในอัตราที่ช้าลงและเข้าสู่ภาวะ ไร้เสถียรภาพ ต่างชาติต้องการสินค้าเกษตรจากไทยในอัตรา ที่ลดลงส่งผลให้ราคาสินค้าทางการเกษตรตกต่ำ ภาวะค่าเงินและราคาสินค้าขึ้นป้อนที่ผันผวน (โดยเฉพาะราคาน้ำมัน) ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจในประเทศไทย ดังนั้นในช่วงต้น ทศวรรษ 2520 อัตราการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจไทยจึงชะลอตัวลงและนำไปสู่ความอัมตวั ของอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าของยุคพัฒนา กลุ่มชนชั้นนำ นักธุรกิจและเทคโนแครตไทย จึงแนะนำให้รัฐบาลปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจใหม่ โดยเสนอให้รัฐบาลส่งเสริมการส่งออก สินค้าอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้า แนวคิดดังกล่าวได้รับการตอบรับอย่างดีจากเทคโนแครต ในระบบราชการและองค์กรระหว่างประเทศอย่างธนาคารโลก ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงมีความพยายาม ในการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งยุทธศาสตร์ที่ถูกนำมาใช้คือ ยุทธศาสตร์เติบโต ด้วยการส่งเสริมอุตสาหกรรม (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และเบเคอร์, คริส, 2546, หน้า 178-179)

ในอีกบริบทหนึ่งผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตกรุงเทพฯและปริมณฑล ได้ ก่อให้เกิดการกระจุกตัวของภาคอุตสาหกรรมแบบสุดขั้ว (วอลเดน, เบน โล, 2545, หน้า 175-176) นำมาซึ่งปัญหาการอพยพของผู้คนหลั่งไหลเข้ามาหางานทำในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑลนำมา ซึ่งปัญหาความแตกต่างของรายได้ระหว่างภาค (Regional income disparities) (กฤษ เพิ่มทันจิตต์ และสุธี ประศาสนเศรษฐ, 2530, หน้า 55)

ดังนั้นเมื่อรัฐบาลมีแนวคิดที่จะปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจโดยหันไปเน้นยุทธศาสตร์ อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ประกอบกับแนวคิดในการกระจายอุตสาหกรรมไปสู่ภูมิภาค ทำให้ รัฐบาลไทยได้กำหนดนโยบายพัฒนาเมืองและพื้นที่เฉพาะขึ้น ซึ่งพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ถือเป็นหนึ่งในพื้นที่เป้าหมายสำหรับการพัฒนา (กฤษ เพิ่มทันจิตต์ และสุธี ประศาสนเศรษฐ, 2530, หน้า 68-69)

แผนพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกที่รัฐบาลและเทคโนแครตไทย ได้ร่วมกันกำหนดขึ้นมานั้น หากวิเคราะห์ให้ลึกลงไปรายละเอียดแล้ว เราจะพบว่า แผนดังกล่าว เป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ของปัจจัยหลัก 3 ปัจจัย คือ แรงผลัก แรงดึงและแรงกระตุ้น ซึ่งปัจจัย ต่าง ๆ เหล่านี้ ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่า ล้วนแล้วแต่มีผลต่อการเกิดขึ้นและการขับเคลื่อน โครงการต่าง ๆ ให้เป็นไปตามแผน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แรงผลัก แรงผลักดันตามการวิเคราะห์ในบริบทนี้ หมายถึง ปัจจัยผลักดันที่ทำให้รัฐบาล ต้องวางแผนและปรับยุทธศาสตร์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไป

ว่าผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตกรุงเทพฯและปริมณฑลได้ก่อให้เกิดการกระจุกตัวของภาคอุตสาหกรรมแบบสุดขั้ว กล่าวคือ การลงทุนจากต่างประเทศกว่าร้อยละ 70 จะอยู่ในเขตกรุงเทพฯและปริมณฑล (วอลเดน, เบน โล, 2546, หน้า 175-176)

อย่างไรก็ตามการกระจุกตัวของโรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้ไม่ได้ตั้งอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นหลัก ในทางตรงกันข้ามการกระจุกตัวดังกล่าวเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมอย่างกระจัดกระจาย ผลที่ตามมา คือ กรุงเทพฯกลายเป็นเมืองโคเดียว (Primate city) ปัญหาความแออัดในกรุงเทพฯและปริมณฑล ปัญหาด้านสาธารณสุขโรคและโครงสร้างพื้นฐาน ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ตลอดจนถึงปัญหาทางสังคมอื่น ๆ จึงเป็นปัญหาที่ตามมา (วอลเดน, เบน โล, 2546, หน้า 174-176)

เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาความแตกต่างระหว่างพื้นที่ รัฐบาลจึงได้กำหนดนโยบายพัฒนาเมืองและพื้นที่เฉพาะขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 โดยได้กำหนดกลยุทธ์พัฒนาพื้นที่ (Spatial development strategies) และนโยบายพัฒนาเมือง ทั้งนี้เพื่อกระจายความเติบโตและกิจกรรมทางเศรษฐกิจไปสู่ส่วนภูมิภาค โดยเลือกพัฒนาพื้นที่เฉพาะจำนวน 5 พื้นที่ คือ พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก พื้นที่ภาคตะวันตก พื้นที่ภาคเหนือตอนบนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างและพื้นที่จังหวัดชายฝั่งทะเลภาคใต้ เป็นพื้นที่หลักในการพัฒนา (กฤษ เพิ่มทันจิตต์ และสุธี ประศาสนเศรษฐกิจ, 2530, หน้า 68-69)

2. แรงดึงดูด แรงดึงดูดตามการวิเคราะห์ในบริบทนี้ หมายถึง ปัจจัยที่ทำให้รัฐบาลเลือกพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเป็นพื้นที่ในการพัฒนาอุตสาหกรรม จากพื้นที่ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาจำนวน 5 แห่ง ที่ผู้เขียนได้กล่าวไปแล้วข้างต้น พื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่รัฐบาลให้ความสำคัญมากที่สุด ทั้งนี้เพราะพื้นที่ดังกล่าวสามารถที่จะพัฒนาเพื่อไปสู่การตอบสนองเป้าหมายของการนำพาประเทศไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ได้ (Newly industrialized countries) อันเป็นผลมาจากปัจจัยและเงื่อนไขต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (สาวิตต์ โพธิ์วิหค, 2527, หน้า 3; สุริชัย หวันแก้ว และคณะ, 2543, หน้า 7-8; เสนาะ อุณากรู, 2531, หน้า 40)

2.1 การค้นพบก๊าซธรรมชาติในอ่าวไทยและได้พัฒนาน้ำมันขึ้นฝั่งที่บริเวณ

ตำบลมาบตาพุด จังหวัดระยอง เป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้มีโอกาสพัฒนาอุตสาหกรรมหลักที่ใช้ก๊าซธรรมชาติเป็นวัตถุดิบสำคัญได้ เช่น อุตสาหกรรมปิโตรเคมี ปิ๊ยะ อุตสาหกรรมเหล่านี้จะเป็นตัวเร่งให้เกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่อง การพาณิชย์กรรมและการบริการอื่น ๆ สร้างโอกาสให้เกิดการจ้างงาน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนใหม่และศูนย์กลางความเติบโตใหม่ในที่สุด

2.2 พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกมีความได้เปรียบเทียบกับด้านแหล่งที่ตั้ง (Locational advantages) คือ อยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพฯมากนัก และมีพื้นที่เชื่อมโยงกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของปัจจัยการผลิต คือ แรงงานและวัตถุดิบหลายอย่าง ประกอบกับสภาพของพื้นที่ติดกับอ่าวไทยอันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่เอื้ออำนวยและสอดคล้องกับการพัฒนาตามยุทธศาสตร์การผลิตเพื่อส่งออก ทั้งการสร้างท่าเรือน้ำลึกเพื่อเป็นช่องทางเข้าออกของสินค้าและการจัดตั้งเขตอุตสาหกรรม ตัวแบบของการพัฒนาอุตสาหกรรมในบริบทนี้รัฐบาลได้ตัวแบบมาจากประเทศต่าง ๆ ที่ประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ สองซึ่งประเทศเหล่านี้ใช้ยุทธศาสตร์การเปิดพื้นที่ชายฝั่งทะเลและอาศัยการวางแผนแบบแผนรวม มีการสร้างท่าเรือน้ำลึกเพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการขนส่ง มีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม เขตอุตสาหกรรมส่งออกและใช้ในประเทศ

2.3 ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้มีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกได้เปรียบกว่าที่อื่น ๆ (เมื่อเปรียบเทียบกับกรุงเทพฯและปริมณฑลหรือพื้นที่อื่น ๆ หรือเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอุตสาหกรรมใหม่ เช่น ฮองกง สิงคโปร์และประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ เช่น มาเลเซีย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์) ก็คือ มีแรงงานชำนาญการแต่ราคาถูกเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะในส่วนของอุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบภายในประเทศและอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก

3. แรงกระตุ้น แรงกระตุ้นตามการวิเคราะห์ในบริบทนี้ หมายถึง ปัจจัยที่ทำให้โครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้มีการวางแผนไว้สามารถดำเนินการและขับเคลื่อนต่อไปได้ กล่าวได้ว่าแผนการและโครงการต่าง ๆ ในการพัฒนาอุตสาหกรรมที่รัฐบาลได้ไว้ต้องหยุดชะงักลงในกลางทศวรรษ 2520 ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ อันเป็นผลมาจากภาระหนี้ต่างประเทศของไทยมีค่อนข้างสูง นอกจากนั้นยังมีปัญหาการขาดดุลการค้าและดุลการชำระเงินระหว่างประเทศ รายได้ของภาครัฐเองก็มีแนวโน้มลดลง ทำให้ต้องมีการควบคุมงบประมาณรายจ่ายภาครัฐอย่างเข้มงวด ดังนั้นนโยบายทางด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลในช่วงเวลานั้น จึงเน้นไปที่การรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจมากกว่าการกระตุ้นความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ ประกอบกับราคาน้ำมันในตลาดโลกมีราคาลดลงเป็นผลให้ราคาปุ๋ยเคมีและปิโตรเคมี ซึ่งใช้ก๊าซธรรมชาติเป็นวัตถุดิบมีราคาลดลงไปด้วย อันเป็นผลให้ผู้ผลิตรายใหญ่ ๆ ของโลกมีความได้เปรียบทางด้านขนาดการผลิต (Economy of scale) เพราะต้นทุนการผลิตต่อหน่วยต่ำกว่า สถานการณ์ดังกล่าวจึงไม่เอื้ออำนวยต่อโครงการปุ๋ยเคมีและปิโตรเคมีของไทยที่มีแนวโน้มว่าต้นทุนการผลิตจะสูงกว่าผู้ผลิตรายใหญ่ของโลก (นิภา ส. ตุมรสุนทร และคณะ, 2532, หน้า 27-29)

การเกิดขึ้นของโครงการฯ ถือเป็นการตอบสนองยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรม

เพื่อการส่งออกที่ถูกนำมาใช้เป็นตัวจักรที่สำคัญในการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Engine of growth) โดยมีวิสัยทัศน์มุ่งไปที่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (Newly industrialized countries) กลุ่มเทคโนโลยีไทยได้กำหนดเป้าหมายให้ประเทศไทยเป็นประเทศกึ่งอุตสาหกรรมภายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) และเป็นประเทศอุตสาหกรรมภายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2526, หน้า 11)

ภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก จังหวัดชลบุรีถูกวางบทบาทให้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมใหม่ขนาดกลางเพื่อการส่งออกและแหล่งที่ตั้งท่าเรือพาณิชย์เพื่อเป็นประตูการค้า ขณะที่จังหวัดระยองถูกกำหนดให้เป็นแหล่ง “อุตสาหกรรมหนัก” และ “ศูนย์ปิโตรเคมี” ได้รับการยกเว้นค่าธรรมเนียมพิเศษตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการลงทุน อกรขาเข้าและภาษีการค้า สำหรับเครื่องจักร อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้รวมทั้งส่วนประกอบของสิ่งดังกล่าวที่จำเป็นต้องใช้ในการผลิตสินค้าและของที่ใช้ในการสร้างประกอบหรือติดตั้งเป็นโรงงานหรืออาคาร ได้รับการยกเว้นค่าธรรมเนียมพิเศษตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการลงทุน อกรขาเข้าและภาษีการค้า สำหรับของที่นำเข้าเพื่อใช้ในการผลิตสินค้า ได้รับการยกเว้นอกรขาออกและภาษีการค้า สำหรับของซึ่งได้นำเข้า รวมทั้งผลิตภัณฑ์ สิ่งพลอยได้และสิ่งอื่น ๆ ที่ได้จากการผลิต และ ได้รับการยกเว้นหรือคืนภาษีอกร สำหรับของที่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายให้ได้รับการยกเว้นหรือคืนภาษีอกร เมื่อได้รับการส่งออกไปนอกราชอาณาจักร ซึ่งถึงแม้จะมีได้มีการส่งออกไปนอกราชอาณาจักรแต่เป็นการนำไปในเขตอุตสาหกรรมส่งออก

นอกจากนี้การพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ยังได้วางบทบาทให้ท่าเรือพาณิชย์แหลมฉบังเป็นประตูการค้าใหม่ของประเทศ (สวิตต์ โพธิวิหค, 2527)

คณะรัฐมนตรีสมัย พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ จึงได้มีมติวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2525 ให้เร่งรัดในการดำเนินการก่อสร้างท่าเรือพาณิชย์แหลมฉบัง ที่เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 เพื่อให้เป็นโครงการสนับสนุนการพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก

อย่างไรก็ตาม โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ต้องหยุดชะงักลงชั่วคราว เนื่องจากประเทศไทยประสบกับปัญหาวิกฤตการณ์ทางการเมืองการคลังในปี พ.ศ. 2526 อันเป็นผลให้รัฐบาลต้องควบคุมงบประมาณรายจ่ายภาครัฐอย่างเข้มงวด ดังนั้นนโยบายทางด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลในช่วงเวลานั้น จึงต้องหันไปเน้นการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ มากกว่าการกระตุ้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ประกอบกับปริมาณก๊าซธรรมชาติที่พบในอ่าวไทยมีปริมาณไม่มากอย่างที่คาดการณ์ไว้ (นิภา ส. ตุมรสุนทร และคณะ, 2532, หน้า 27-29)

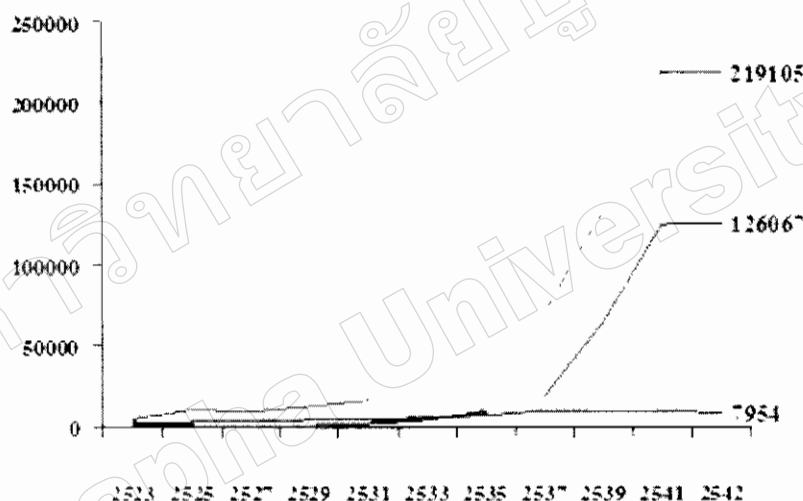
แต่ด้วยแรงกดดันของนักการเมือง นายทุนชาติ นายทุนท้องถิ่นและเทคโนแครตจากสำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นผลให้ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีตัดสินใจให้ดำเนิน โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อไป โดยให้ปรับลดเงินลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานลงร้อยละ 30 และปรับแผนในการลงทุนเป็น 2 ช่วง คือ ดำเนินโครงการด้านโครงสร้างพื้นฐานและอุตสาหกรรมที่จำเป็นก่อนและให้ดำเนินโครงการพื้นฐานอื่น ๆ ในระยะเวลาดัดไป (สุริชัย หวันแก้ว, ปรีชา คุวินพันธ์ และประสิทธิ์ สวัสดิ์ญาติ, 2543, หน้า 7, 12)

อย่างไรก็ดีแล้วแต่หลังจากการดำเนินงานโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกแล้ว มีการทะยานขึ้น (Take-off) อย่างแท้จริงในช่วงทศวรรษ 2530 นี้เอง เนื่องจากปัญหาการเงินและการคลังของระบบทุนนิยมโลก ปัญหาดังกล่าว ได้นำมาสู่ข้อตกลงพลาซ่า (Plaza accord) ที่พยายามแก้ไขปัญหาการขาดดุลการค้าของสหรัฐอเมริกา อันมีผลต่อค่าเงินเยนของญี่ปุ่น ที่แข็งตัวขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับค่าเงินดอลลาร์และเงินสกุลอื่น ๆ พร้อมกับผลกระทบต่อการแข็งตัวของเงินในประเทศอุตสาหกรรมรุ่นแรกของเอเชียไม่ว่าจะเป็นฮ่องกง ไต้หวัน เกาหลีใต้ ทำให้สินค้าที่ผลิตได้มีราคาสูงมากในตลาดอเมริกาและตลาดส่งออกอื่น ๆ ดังนั้นประเทศเหล่านี้จึงจำเป็นต้องย้ายฐานการผลิตไปสู่ต่างประเทศ (Relocation of product) เพื่อลดต้นทุนในการผลิต กล่าวได้ว่าประเทศไทยถือว่าเป็นฐานการผลิตแหล่งใหม่ที่ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากในขณะนั้นประเทศไทยมีนโยบายส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศโดยเฉพาะในโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ดังนั้นจึงเกิดการย้ายฐานการผลิตจากประเทศอุตสาหกรรมเข้าสู่ประเทศไทยเป็นจำนวนมากซึ่งมีเป้าหมายอยู่ที่โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ผลจากการลงทุนเป็นผลให้เศรษฐกิจไทยกลับมาเฟื่องฟูอีกครั้งหนึ่งและส่งผลกระทบต่อการขายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมที่ดำเนินการโดยทุนต่างชาติ (วอลเดน, เบน โล, 2545, หน้า 28-29; สุริชัย หวันแก้ว และคณะ, 2543, หน้า 12-13; ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และโอฬาร ถิ่นบางเตียว, 2549, หน้า 15; ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2541 ก)

กระแสโลกาภิวัตน์ดังกล่าว มีผลให้การพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยองทะยานขึ้นในทศวรรษ 2530 เมื่อมีการเข้ามาลงทุนของบรรษัทข้ามชาติหลังจากการฟื้นตัวทางการเงินของระบบทุนนิยมโลก การฟื้นตัวทางการเงินทำให้ค่าเงินเยนแข็งตัวเกือบเท่าตัวและไปกระทบต่อการแข็งตัวของเงินในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ของเอเชียด้วย กลุ่มประเทศดังกล่าว โดยเฉพาะญี่ปุ่น ฮ่องกง และไต้หวัน จึงต้องหาฐานการผลิตนอกประเทศที่มีค่าแรงถูก การหลั่งไหลเข้ามาของเงินทุนจากประเทศดังกล่าวเข้ามาในโครงการชายฝั่งทะเลตะวันออกทำให้อุตสาหกรรมในจังหวัดระยองขยายตัวขึ้นตามลำดับ (สุริชัย หวันแก้ว และคณะ, 2543, หน้า 11) เช่น พบว่า

ในปี 2531 จังหวัดระยองมีโรงงานอุตสาหกรรมเพียง 421 โรง แต่เมื่อมาถึงปี พ.ศ. 2545 โรงงานได้เพิ่มขึ้นเป็น 1,379 โรง หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ยปีละ 68 โรง ดังนั้น ทุนจากต่างชาติจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลให้ทุนอุตสาหกรรมพัฒนาขึ้นจนกลายเป็นทุนหลักครอบงำเศรษฐกิจของจังหวัด กล่าวคือ เกิดสภาพที่ อุตสาหกรรมเป็นตัวยุทธเศรษฐกิจของจังหวัด

กราฟแสดงผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ปี 2523 - 2542

ภาพที่ 9 กราฟแสดงผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ปี พ.ศ. 2523-2542 (สำนักงานจังหวัดระยอง, 2547)

จากภาพที่ 9 เมื่อพิจารณาถึงมูลค่ารวมผลิตภัณฑ์จังหวัดระยองในระหว่างปี พ.ศ. 2523 ถึง 2542 จะพบว่าเส้นกราฟแสดงรายได้ของจังหวัด (GPP) และมูลค่าผลผลิตของอุตสาหกรรมมีค่าสูงขึ้นตามลำดับ กล่าวคือ ในขณะที่มูลค่าผลผลิตทางการเกษตรอยู่ในระดับต่ำและมีแนวโน้มลดลง การเติบโตของอุตสาหกรรมทำให้รายได้เฉลี่ยต่อหัวในระยองมีมูลค่าถึง 604,064 บาทต่อคนต่อปีในปี พ.ศ. 2546 ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2523 ที่มีรายได้เพียง 14,878 บาทต่อคนต่อปี นอกจากนี้ยังพบอีกว่ามูลค่ารวมผลิตภัณฑ์จังหวัดของอุตสาหกรรม (รวมทั้งสาขาการผลิตเหมืองแร่และขอยหิน ไฟฟ้า และประปา) ในปี พ.ศ. 2543 คิดเป็นร้อยละ 87.0 ในขณะที่เกษตรกรรมมีสัดส่วนเหลือเพียงร้อยละ 2.79 (สำนักงานจังหวัดระยอง, 2547)

โครงสร้างอำนาจในการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง

การพัฒนาอุตสาหกรรมของจังหวัดระยองในโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกได้ขยายตัวขึ้นในบริบทของการบังคับจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น และความจำเป็นที่ต้องพึ่งพิงเงินทุนรวมถึงเทคโนโลยีจากต่างชาติ ผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรมดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดโครงสร้างอำนาจจากนอกท้องถิ่นมาทับซ้อนกับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นของจังหวัดระยอง กลายเป็นโครงสร้างอำนาจสองระดับในจังหวัดระยองในปัจจุบัน

การพัฒนาอุตสาหกรรมของจังหวัดระยองภายใต้ทฤษฎีการเติบโตทางเศรษฐกิจได้รับการขับเคลื่อนและสนับสนุนจากกลุ่มต่าง ๆ ในการขับเคลื่อนการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยองมีบทบาทของแต่ละกลุ่มประสานกัน ดังนี้ (เดชรัตน์ สุขกำเนิด, ศุภกิจ นันทะวรการ และวิภา ชื่นชิด, 2550)

1. รัฐ องค์กรของรัฐส่วนกลางที่เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาอุตสาหกรรมของจังหวัดระยอง ได้แก่ กลไกของรัฐด้านเศรษฐกิจและการปกครอง เช่น การนิคมแห่งประเทศไทย กรมโรงงานอุตสาหกรรม กรมควบคุมมลพิษ การบริษัทปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย

กลไกของรัฐด้านเศรษฐกิจดังกล่าวมีบทบาทในการส่งเสริมการลงทุนและเป็นการลงทุนโดยทุนของรัฐเอง บทบาทในการลงทุนของรัฐในจังหวัดระยองอยู่ในรูปแบบของรัฐวิสาหกิจ ได้แก่ การบริษัทปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย เช่น โรงงานแยกแก๊ส บริษัทไทยโอเลฟิน บริษัทอะโรเมติกไทย โรงกลั่นน้ำมัน โรงงานปิโตรเคมีแห่งชาติ ในปัจจุบันเราพบว่าบริษัทปิโตรเลียมฯ ในแผนปิโตรเคมีระยะที่ 3 ได้กลายเป็นทุนหลักในการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมดังกล่าว ส่วนบทบาทส่งเสริมการลงทุนของรัฐนั้นมุ่งดำเนินการผลักดันอุตสาหกรรมทั้งบทบาททางเศรษฐกิจและการปกครอง เช่น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ การควบคุมกลุ่มต่อต้านอุตสาหกรรม องค์กรเหล่านี้ ได้แก่ การนิคมอุตสาหกรรมฯ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงอุตสาหกรรม

1.1 การออกกระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก พ.ศ. 2528 ผลของระเบียบดังกล่าวทำให้มีการแต่งตั้ง คณะกรรมการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (กพอ.) โดยมีนายกรัฐมนตรี เป็นประธานและบุคคลที่นายกรัฐมนตรีแต่งตั้งเป็นกรรมการ โดยให้เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นกรรมการ และเลขานุการ และให้มีการแต่งตั้งกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการตามจำนวนที่จำเป็น

1.2 การกำหนดนโยบายที่เอื้อประโยชน์ในการลงทุน การสร้างชุดวาทกรรม เพื่อสร้างความชอบธรรมรองรับกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมที่จะเกิดขึ้น เช่น การสร้างวาทกรรมการนำประเทศก้าวเข้าสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ หรือความโชคดีช่วงชั่ววาททาง

ด้านอุตสาหกรรม เป็นต้น ในด้านการเมือง รัฐได้ออกมาปกป้องกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยใช้กลไกของรัฐในมิติต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศในการลงทุน ดังตัวอย่างเช่น การไม่ให้มีการจัดตั้งสหภาพแรงงาน การควบคุมและจัดการความขัดแย้งในกรณีที่มีการต่อต้าน คัดค้านการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน

1.3 การเป็นผู้ลงทุนก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อรองรับภาคอุตสาหกรรม เช่น การก่อสร้างท่าเรืออุตสาหกรรมมาบตาพุด นิคมอุตสาหกรรมและชุมชนมาบตาพุด โดยมีการนิคมแห่งประเทศไทยเป็นผู้รับผิดชอบ การก่อสร้างอ่างเก็บน้ำดอกกรายและท่อส่งน้ำดอกกราย-มาบตาพุด การก่อสร้างทางรถไฟสายสัตหีบ-มาบตาพุด ถนนหนทาง ไฟฟ้า ประปา ระบบโทรคมนาคม การเวนคืนและการจัดซื้อที่ดินบริเวณพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาอุตสาหกรรม ฯลฯ ในด้านสังคม รัฐได้เตรียมความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมต่าง ๆ เพื่อรองรับแรงงานในภาคอุตสาหกรรมที่จะเพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเตรียมความพร้อมในด้านการศึกษา การสาธารณสุข ด้านความมั่นคงและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ด้านการพัฒนาชุมชน เป็นต้น

1.4 การเป็นผู้นำในการลงทุน กล่าวคือ รัฐบาลได้ลงทุนก่อสร้างโรงแยกก๊าซธรรมชาติหน่วยที่ 1 บริเวณตำบลมาบตาพุดในปี พ.ศ. 2525 และเริ่มเปิดดำเนินงานอย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. 2528 กล่าวได้ว่าโรงแยกก๊าซธรรมชาตินี้ถือเป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่เป็นฐาน (Basic industry) ทำให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่องกับปิโตรเคมีเกิดขึ้นมากมาย หน่วยงานที่เป็นตัวจักรสำคัญในการดำเนินงานด้านนี้ คือ การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) (เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง และวลัยพร मुखสุวรรณ, 2546, หน้า 29)

2. ทุนต่างชาติ ทุนต่างชาติที่เข้ามาลงทุนในเขตมาบตาพุดมีทั้งหมด 13 ประเทศแต่ทุนหลัก ได้แก่ ทุนที่มาจากญี่ปุ่นและประเทศอุตสาหกรรมใหม่ของเอเชียเป็นหลัก (เช่น เกาหลีใต้ ไต้หวัน) ทุนต่างชาติมีบทบาทสำคัญเนื่องจากไทยต้องพึ่งพาทุน เทคโนโลยี และผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก

ทุนกลุ่มนี้เป็นที่มาของเงินลงทุนและเทคโนโลยี ดังจะเห็นได้จากการทะยานขึ้นของภาคอุตสาหกรรม อันเนื่องจากการย้ายฐานการผลิตของกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมโดยเฉพาะกลุ่มทุนข้ามชาติจากญี่ปุ่น ซึ่งขณะนั้นรัฐบาลญี่ปุ่นมีนโยบายปรับโครงสร้างของภาคอุตสาหกรรมในประเทศ โดยให้ความสำคัญไปที่อุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีหนาแน่นและอุตสาหกรรมคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ประกอบกับช่วงเวลาดังกล่าวค่าของเงินเยนแข็งตัวเป็นอย่างมาก ทำให้ญี่ปุ่นมีแนวคิดที่จะย้ายฐานการผลิตไปแหล่งใหม่ที่มีแรงงานราคาถูก รูปแบบการเข้ามาลงทุนในช่วงแรกนี้เป็นไปในลักษณะของการให้ความช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การให้ความช่วยเหลือออกแบบ

แนวทางการวางท่อน้ำโครงการวางท่อน้ำคอกทราย-มาบตาพุด-สัตหีบ การส่งผู้เชี่ยวชาญเข้ามาศึกษาการก่อสร้างท่าเรือมาบตาพุด นอกจากนี้ยังมีความช่วยเหลือในรูปของการให้เงินช่วยเหลือและการให้เงินกู้ยืม ซึ่งเป็นการดำเนินงานผ่านรัฐบาลญี่ปุ่น กองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจพื้นทะเลจากญี่ปุ่น (OECT) และองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (The Japan International Cooperation Agency: JICA) (กฤษฎา เพิ่มทันจิตร และสุธี ประศาสนเศรษฐ, 2530, หน้า 95-96)

ในด้านการวางแผนการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ กล่าวได้ว่ารัฐบาลญี่ปุ่นผ่านองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (The Japan International Cooperation Agency: JICA) ก็เป็นผู้ดำเนินการศึกษาจัดทำแผนแม่บท (Master plan) และแผนการพัฒนาทางด้านกายภาพ ตลอดจนถึงแผนการเงินและการลงทุนของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ในด้านโครงสร้างพื้นฐานก็เช่นกันรัฐบาลญี่ปุ่นเองก็ได้ไปมีส่วนร่วมในการศึกษาความเหมาะสมและการจัดทำแผนแม่บทในโครงการต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก (เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง และวลัยพร มุขสุวรรณ, 2546, หน้า 10) กล่าวได้ว่าผลของความช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ นี้ผลักดันให้ญี่ปุ่นกลายเป็นผู้มีบทบาทอย่างมากเป็นที่รับรู้โดยทั่วไปว่าความช่วยเหลือที่เกิดขึ้นย่อมแลกด้วยผลประโยชน์ที่ญี่ปุ่นจะได้รับ ดังจะเห็นได้จากการประมุลงานในโครงการก่อสร้างสำคัญต่าง ๆ จะมีความพลิกผันมาโดยตลอดซึ่งการพลิกผันของโครงการหลาย ๆ โครงการเหล่านี้จะเอื้อประโยชน์ให้แก่บริษัทข้ามชาติจากญี่ปุ่น ไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้างโครงการก่อสร้างโรงแยกก๊าซธรรมชาติหน่วยที่ 1 โครงการปุ๋ยแห่งชาติ การก่อสร้างโครงการพื้นฐานในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด เป็นต้น

3. ทุนชาติ ทุนชาติที่มีบทบาทในจังหวัดระยอง ได้แก่ กลุ่มปูนซีเมนต์ไทย กลุ่มเครือเจริญโภคภัณฑ์ (CP) และกลุ่มทีพีไอ (TPI) (ซึ่งเข้ามาลงทุนก่อนการขยายตัวของโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก) ทุนชาติส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากทุนการเงิน เช่น ธนาคารกรุงเทพฯ จำกัด

กลุ่มทุนชาติถือเป็นผู้กระทำการที่สำคัญอีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก กล่าวได้ว่าเป็นนายทุนกลุ่มแรกที่เข้ามาลงทุนในภาคอุตสาหกรรมหลัก (อุตสาหกรรมปิโตรเคมี) บริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกก่อนที่รัฐจะมีแนวคิดในการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกอย่างเป็นทางการ การค้นพบทรัพยากรน้ำมันและก๊าซธรรมชาติในอ่าวไทย คือเหตุผลสำคัญที่ทำให้ทุนกลุ่มนี้สนใจที่จะมาดำเนินธุรกิจในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี ทั้งนี้เพราะเห็นว่าพลาสติกจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมมากขึ้น ประกอบกับ

อุตสาหกรรมประเภทนี้เป็นอุตสาหกรรมที่ยังไม่มีใครในประเทศลงทุน ดังนั้นการลงทุนก่อนจึงจะสามารถสร้างโอกาสได้ก่อนในฐานะผู้บุกเบิก (ฉุบพันธ์, 2545, หน้า 152) หรือในกรณีของการที่รัฐจะลงทุนในอุตสาหกรรมปิโตรเคมีในโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ที่ต้องการเห็นโครงการปิโตรเคมีแห่งชาติเกิดขึ้นในประเทศไทย จึงได้ร้องขอไปยังกลุ่มปูนซีเมนต์ไทย ที่ถือเป็นกลุ่มทุนใหญ่ที่สุดของประเทศในขณะนั้นให้เข้าไปเป็นแกนนำในการลงทุน เพื่อสร้างความมั่นใจให้กลุ่มทุนกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งก็ได้รับการตอบรับอย่างดีจากกลุ่มปูนซีเมนต์ไทยโดยการเข้าไปเป็น 1 ใน 4 ผู้ถือหุ้นใหญ่ของบริษัทปิโตรเคมีแห่งชาติ จำกัด

เมื่อพิจารณาถึงพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาตามโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกนั้น เดิมทีรัฐบาลกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาเอาไว้ 3 จังหวัด คือ จังหวัดชลบุรี ระยองและฉะเชิงเทรา แต่เมื่อถึงขั้นดำเนินการปรากฏว่ามีการขับเคลื่อนพัฒนาอุตสาหกรรมใน 2 จังหวัด คือ จังหวัดชลบุรีในพื้นที่บริเวณแหลมฉบัง เนื้อที่ประมาณ 10,000 ไร่ กำหนดให้เป็นแหล่งที่ตั้งท่าเรือพาณิชย์และอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม ส่วนจังหวัดระยองในพื้นที่บริเวณมาบตาพุด เนื้อที่ประมาณ 20,000 ไร่ กำหนดให้เป็นเมืองอุตสาหกรรมทันสมัยและเป็นแหล่งที่ตั้งของอุตสาหกรรมที่สำคัญ คือ โรงแยกก๊าซ อุตสาหกรรม ปิโตรเคมี อุตสาหกรรมปิโตรเคมี โดยอุตสาหกรรมหลักที่มีการนำวัตถุดิบเข้าและส่งผลผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปเพื่อการส่งออก เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วจึงอาจกล่าวได้ว่าภาคอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในมาบตาพุดนั้นเป็นฐานที่สำคัญมากอันจะนำไปสู่การบรรลุยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกทั้งนี้เพราะถูกกำหนดให้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมหนัก และ ศูนย์ปิโตรเคมี อันจะเป็นพื้นฐานในการนำประเทศไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม โดยรัฐบาลและสำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือสภาพัฒน์ฯ ตั้งความหวังไว้ว่าจะทำให้พื้นที่มาบตาพุดเป็นฐานของอุตสาหกรรมในระดับโลก และเป็นประตูทางเศรษฐกิจของประเทศไทย (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5, ม.ป.ป. อ้างถึงใน เสนาะ อุณากรุล, 2531, หน้า 19)

เป้าหมายในการพัฒนาอุตสาหกรรมที่รัฐบาลได้วางไว้กับสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ในเขตมาบตาพุดจะพบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากรายงานการเข้าสำรวจพื้นที่ของสำนักงานผังเมือง กระทรวงมหาดไทย เพื่อจัดทำผังเมืองรวมที่ชี้ให้เห็นว่า (สำนักงานผังเมือง, ม.ป.ป. หน้า 42 อ้างถึงใน เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง และวลัยพร มุขสุวรรณ, 2546, หน้า 22-23)

สภาพของพื้นที่ทั้งในด้านกายภาพ ประชากร สังคม เศรษฐกิจ ไม่ได้มีส่วนริเริ่มในการพัฒนาอุตสาหกรรมหลักแต่อย่างใด ดังจะเห็นได้จากความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่มีลักษณะเป็นชนบท ตลอดจนการให้บริการสาธารณสุขปโภคและ

สาธารณูปการมีน้อยและสามารถให้บริการได้เฉพาะคนในท้องถิ่นเท่านั้น เว้นแต่พื้นที่ดังกล่าวมีความได้เปรียบเกี่ยวกับโรงแยกก๊าซธรรมชาติ ความสามารถที่จะสร้างโรงงานอุตสาหกรรมหลักคิดชายฝั่งทะเล การสร้างท่าเทียบเรือ มีที่ดินขนาดใหญ่และราคาถูก... การวางผังเมืองรวมแหล่งอุตสาหกรรมหนักและชุมชนชุมชนนี้จึงเป็นการวางผังที่แตกต่างจากการวางผังเมืองรวมเมืองอื่น ๆ ที่ได้ปฏิบัติมาแล้วโดยสิ้นเชิง เพราะการวางผังเมืองรวมในครั้งนี้เป็นกรวางนโยบายกำหนดความต้องการจากเบื้องบนลงบนพื้นที่ที่ค่อนข้างจะว่างเปล่า

ด้วยเหตุนี้รัฐบาลต้องวางแผนทุ้มงบประมาณจำนวนมหาศาลเพื่อปิดช่องว่างดังกล่าว โดยได้ลงทุนก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานและเพิ่มประสิทธิภาพด้านการบริการสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่าง ๆ เช่น ถนน รถไฟ ระบบโทรคมนาคม น้ำ ไฟฟ้า เพื่อเป็นการกระตุ้นการลงทุนในช่วงของการวางแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกนั้น ได้มีการประมาณการเงินลงทุนในระยะแรกไว้ประมาณ 100,000 ล้านบาท ในจำนวนนี้เป็นงบลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานประมาณ 25,000 ล้านบาทและงบลงทุนด้านอุตสาหกรรมประมาณ 75,000 ล้านบาท (สาคัด โพธิ์วิหค, 2527, หน้า 7) ในส่วนของพื้นที่มาบตาพุด รัฐบาลจะเป็นผู้ลงทุนในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานระยะแรกมีมูลค่าเงินลงทุนประมาณ 7,900 ล้านบาท และเริ่มมีการเวนคืนที่ดินในพื้นที่ตำบลมาบตาพุด อำเภอบ้านฉาง อำเภอเมืองระยอง เพื่อรองรับการเกิดขึ้นของนิคมอุตสาหกรรมในระยะแรกจำนวน 8,013 ไร่ (นิภา ส. ตุมรสสูตร และคณะ, 2532, หน้า 24, 27)

4. กลุ่มทุนท้องถิ่นในจังหวัดระยอง

การพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง ได้เอื้อผลประโยชน์แก่กับกลุ่มชนชั้นนำในท้องถิ่นที่และได้สถาปนาตัวเองเป็นกลุ่มอำนาจที่เข้าไปมีบทบาทอิทธิพลทางการเมืองในรูปของนักธุรกิจท้องถิ่นรุ่นใหม่ โดยเริ่มมีบทบาทในช่วงประชาธิปไตยครึ่งใบสามารถสะสมทุนและเข้าไปเป็นนักการเมืองในระดับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) กลุ่มชนชั้นนำในท้องถิ่นได้รวมตัวเป็นกลุ่มเป็นก้อนและมีแบบแผนของความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นหัวอำนาจ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มน้ำเค็ม กลุ่มน้ำจืด และกลุ่มน้ำกร่อย ซึ่งในที่นี้จะเรียกว่า โครงสร้างสามอำนาจสามชั้น ในการวิเคราะห์การก่อรูปโครงสร้างสามหัวอำนาจในที่นี้จะชี้ให้เห็นถึงบทบาทของแต่ละกลุ่มในการสะสมทุน การเข้าสู่การเมือง และปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ จนตกผลึกเป็นโครงสร้างอำนาจ

กลุ่มน้ำเค็ม

กลุ่มน้ำเค็ม เป็นการรวมตัวในของกลุ่มธุรกิจท้องถิ่นที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ครอบครัว

อรุณเวสสะเศรษฐี โดยการนำของ ป่ากิมห่อ ในสายตาของชาวระยองในด้านหนึ่งถือว่า ป่าผู้อารี หรือแม่พระของจังหวัด แต่อีกด้านหนึ่งจะถูกมองว่าเป็น เจ้าแม่ หรือ ผู้มีอิทธิพล นักธุรกิจท้องถิ่น ในกลุ่มน้ำเค็มมีบทบาททางการเมืองตั้งแต่ระดับท้องถิ่นถึงระดับชาติ การสะสมทุนของกลุ่มน้ำเค็ม เริ่มต้นจากบทบาทของป่ากิมห่อ เป็นหลัก ป่ากิมห่อ เป็นคนไทยเชื้อสายจีนแต้จิ๋ว ตระกูลแซ่ชิง แต่ต่อมาได้เปลี่ยนนามสกุลเป็นอรุณเวสสะเศรษฐี. ป่ากิมห่อ ในฐานะลูกคนโตจึงต้องทำหน้าที่ดูแลน้อง ๆ ตั้งแต่เล็ก ๆ โดยเริ่มจากการปลูกผักขาย พอป่ากิมห่อ โตขึ้นพอที่จะแบ่งเบากภาระของครอบครัวได้ก็หัดเย็บผ้าและค้าขาย เล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ขายข้าวแกง ห่อหมก ขนมครก และทอดมัน อาชีพของป่ากิมห่อ ในอดีตดังกล่าวยังมีผลต่องานการเมืองของกลุ่มน้ำเค็มในปัจจุบัน เช่น ทอดมันของป่ากิมห่อ ถือได้ว่าเป็นทรัพยากรทางการเมืองอย่างหนึ่งของกลุ่มที่มีประสิทธิภาพมาก เพราะทุกครั้งที่ชาวบ้านในระยองมีงานไม่ว่าเป็นงานบุญ บวช งานแต่ง ฯลฯ ทางกลุ่มน้ำเค็มก็จะส่งทอดมันไปช่วยจนทอดมันของป่ากิมห่อ เป็นที่รู้จักของคนในจังหวัดเป็นอย่างดี

ป่ากิมห่อ สามารถตั้งตัวในการทำมาหากินเมื่อเข้ามาสู่กิจการประมงเนื่องจากเห็นช่องทางในการประกอบอาชีพใหม่นี้จะสร้างรายได้ให้ตนเองและครอบครัวมากกว่าการขายข้าวแกง อาชีพประมงเกิดจากป่ากิมห่อ สังเกตเห็นว่าพวกแม่ค้าขายปลาในตลาดมีกำไรดีจึงเริ่มเรียนรู้การขายปลาโดยไปเป็น ลูกจ้างแม่ค้าขายปลาระยะหนึ่ง เมื่อรู้หลักวิธีการขายปลาและซื้อปลาจากโปิ๊ะแล้ว ป่ากิมห่อก็เอาปลามาขายเอง การขายปลาได้สร้างกำไรให้กับป่ากิมห่อ พอที่จะให้ป่ากิมห่อ เลี้ยงดูน้อง ๆ และ ครอบครัวได้เป็นอย่างดีเมื่อ เปรียบเทียบกับการขายข้าวแกงในอดีต ป่ากิมห่อจึงเห็นช่องทางที่จะสร้างความมั่งคั่งจากธุรกิจประมง ดังนั้นจึงเก็บเงินและหยิบยืมจากญาติพี่น้องมาทำเรือประมงเองเนื่องจาก เห็นว่าการทำเรือประมงเองมีกำไรดีกว่าไปรับมาจากโปิ๊ะหรือ แพปลาแล้วมาขายต่ออีกทอดหนึ่ง ซึ่งในการทำกิจการเรือประมงป่ากิมห่อ เริ่มใช้ระบบกงสี และเป็นธุรกิจที่สร้างความมั่งคั่งให้กับครอบครัวอรุณเวสสะเศรษฐี ตามลำดับ คือ การมีเรือประมงจากหนึ่งลำมาเป็นห้าลำ สิบลำ และเพิ่มขึ้นจนเป็นร้อยลำ โดยมีการขยายพื้นที่การประมงจากการหาปลาในน่านน้ำระยองไปสู่อ่าวไทยตั้งแต่ภาคตะวันออกไปภาคใต้ทั้งหมด และเริ่มขยายไปอินโดนีเซียและเวียดนามตามลำดับ จากความสำเร็จในการทำประมง ป่ากิมห่อ จึงขยายกิจการไปสู่กิจการที่เกี่ยวข้องกับการประมง ได้แก่ การทำโปิ๊ะเรือ แพปลา การขายน้ำมันสำหรับเรือประมงและโรงงานปลาป่น นอกจากนี้ในยุคของการเฟื่องฟูของเศรษฐกิจฟองสบู่ กลุ่มน้ำเค็มได้ขยายอาณาจักรทางเศรษฐกิจเข้าสู่การพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ บ้านจัดสรร ศูนย์การค้า ตลาดสด ธุรกิจท่องเที่ยว การซื้อขายที่ดิน และการทำสวน ธุรกิจทั้งหมดนี้ได้สร้างความมั่งคั่งให้กับครอบครัวอรุณเวสสะเศรษฐี นับเป็นพันล้าน และเป็นฐานสำคัญทางการเมือง ของกลุ่มน้ำเค็มในเวลาต่อมา ธุรกิจในการรวมของกลุ่มน้ำเค็มที่มีความมั่งคั่งสูงสุดสามารถแบ่งกิจกรรมได้เป็น 3 ส่วนหลัก

1. ธุรกิจการประมงและอุตสาหกรรมต่อเนื่อง
2. ธุรกิจการท่องเที่ยวของกลุ่มบ้านเพ
3. ธุรกิจเกี่ยวกับที่ดินและการรับเหมาก่อสร้าง

ป่ากิมห่อ ได้เริ่มกิจกรรมทางสังคม ในการเข้าร่วมในงานลูกเสือชาวบ้านตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 เป็นต้นมาป่ากิมห่อ เข้าร่วมงานลูกเสือชาวบ้าน ในงานลูกเสือชาวบ้าน ป่ากิมห่อ ได้เป็น ประธานลูกเสือชาวบ้านของจังหวัดและช่วยบริจาคเงินในการอบรมจำนวนมากคือ 20 ล้าน กิจกรรมลูกเสือชาวบ้านก็ทำให้ป่ากิมห่อ มีเครือข่ายมีผู้ผ่านอบรมลูกเสือชาวบ้านแสนกว่าคน หลังจากนั้นป่ากิมห่อ ยังได้ผลิตซ้ำเครือข่ายลูกเสือชาวบ้านโดยการจัดการสงเคราะห์สมาชิกลูกเสือชาวบ้านกว่าแปดพันคนในรูปของสมาคมอาปนกิจสงเคราะห์อีกด้วยเป็นสมาชิกกว่าแปดพันคน อีกด้วย กล่าวโดยสรุปแล้วป่ากิมห่อ ได้สะสมทุนทางสังคมจนเป็นที่นับหน้าถือตาของคนใน จังหวัดทั้งชาวบ้านและส่วนราชการ ทุนทางสังคมเป็นทรัพยากรสำคัญสำหรับการทำงานการเมืองของกลุ่มน้ำเค็มในเวลาต่อมา

จากการที่มีชื่อเสียงจากทุนทางสังคมและความมั่งคั่งจากทุนทางเศรษฐกิจทำให้ป่ากิมห่อ มีโอกาสรู้จักและสนิทสนมกับนักการเมืองมากขึ้น แต่ยังไม่เข้าไปเล่นการเมืองโดยตรง เนื่องจาก พื้นฐานทางการศึกษาทำให้รู้สึกมีปมด้อย และโดยส่วนตัวก็ไม่ได้ชอบการเมือง เพราะเห็นว่ามัน วุ่นวาย แต่สถานการณ์ความขัดแย้งภายในทางการเมืองในท้องถิ่น ทำให้ป่ากิมห่อ จำเป็นต้อง ก้าวขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 และได้รับเลือกเป็นกำนัน รวมถึงประธานชมรมผู้ใหญ่บ้านของ อำเภอเมือง แต่ต่อมาไม่นานป่ากิมห่อ ก็ต้องลาออกจากการเป็นกำนัน เนื่องจากเห็นว่าไม่สามารถแก้ปัญหา เรื่องถนนได้ทันใจ

จากประสบการณ์การเป็นกำนัน ทำให้เห็นผลประโยชน์ของอำนาจที่สามารถใช้ปกป้อง ธุรกิจของครอบครัวจากการคุกคามของข้าราชการที่ชอบบริดไถ เมื่อเห็นความสำคัญของอำนาจ ป่ากิมห่อ จึงสนับสนุนให้ น้องชายคนโตเข้าไปเป็นประธานสภาภิบาลและให้น้องชายคนที่สามลงสมัคร สจ. ในปี พ.ศ. 2528 การได้รับเลือกตั้ง สจ. ด้วยคะแนนเสียงเป็นอันดับหนึ่ง ถือว่าเป็น จุดเริ่มต้นในการก้าวเดินในถนนการเมืองของกลุ่มน้ำเค็ม

การเติบโตทางธุรกิจ สังคม และการเมืองของกลุ่มทำให้กลุ่มน้ำเค็มได้รับการติดต่อให้ สมัครเลือกตั้งในระดับ ส.ส. จากพรรคการเมืองในระดับชาติ คือ พรรคชาติพัฒนา ที่นำโดยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ในการเลือกตั้งครั้งแรกของปี พ.ศ. 2535 (เลือกตั้ง 2535/ 1) พบว่า พลเอกชาติชาย ได้มอบให้เลขาฯมาติดต่อกับป่ากิมห่อ ขอให้ส่งคนในกลุ่มน้ำเค็ม ลงสมัคร ส.ส. ในนาม พรรคชาติพัฒนา ป่ากิมห่อ นั้นมีความชอบอบุคลิกของพลเอกชาติชายอยู่แล้วว่า น้ำชาติ ใจถึง ฟังได้ จึงได้ส่งน้องชายคนที่สามลงสมัคร ส.ส. ในเขตอำเภอเมือง

การลงสมัคร ส.ส. ของกลุ่มน้ำเค็มในช่วงแพร่หลายของการซื้อสิทธิ์ขายเสียงในจังหวัด หลังปี พ.ศ. 2529 ทำให้ทุนทางสังคมของกลุ่มมีอิทธิพลเพียงพอที่จะทำให้ได้รับการเลือกตั้ง ส.ส. ได้ ดังนั้นกลุ่มน้ำเค็มจึงจำเป็นต้องอาศัยซื้อเสียงเป็นปัจจัยเสริม โดยอาศัยเงินจากพรรค การเมือง ส่วนรูปแบบที่สองเป็นการจ่ายเงินทางอ้อมในกิจการทาง เดือนละล้านกว่าบาท กล่าวไว้ว่า จนถึงปัจจุบันกลุ่มน้ำเค็มต้องใช้จ่ายเงินเพื่อการเล่นการเมืองไปแล้ว ลายร้อยล้านบาท ซึ่งเครือข่าย ทางการเมืองของกลุ่มน้ำเค็มภายใต้การนำของครอบครัวอรุณเวสสะเศรษฐ์ ในปัจจุบันสามารถ แบ่งออกเป็นเครือข่ายย่อย ๆ ได้ดังนี้

1. เครือข่ายนักการเมืองที่กลุ่มให้การสนับสนุนในการเลือกตั้งโดยตรงทั้งในระดับ สจ. เทศบาล อบต. ซึ่งกลุ่มนี้จะเป็นคนใกล้ชิดที่ได้รับการไว้วางใจเป็นพิเศษ
2. เครือข่ายที่เกิดจากการจัดสรรผลประโยชน์ทางการเมืองในสมัยที่ นายยงยศ อรุณเวสสะเศรษฐ์ เป็น ส.ส. และ นายไพบุลย์ อรุณเวสสะเศรษฐ์ ดำรงตำแหน่งนายก อบจ.
3. เครือข่ายที่เคยเป็นฝ่ายตรงข้ามคือนักธุรกิจท้องถิ่นของกลุ่มน้ำจืดที่แปรพรรคมา สนับสนุนกลุ่มน้ำเค็ม เนื่องจากเกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับการจัดสรรผลประโยชน์ทางการเมือง ไม่ลงตัว
4. เครือข่ายที่เกิดจากการพ่ายแพ้ในการเลือกตั้งแข่งขันกับกลุ่มน้ำจืด นักการเมืองที่ พ่ายแพ้การเลือกตั้งเหล่านี้ไม่พอใจกับกลุ่มน้ำจืดและหันมาสนับสนุนกลุ่มน้ำเค็ม

กลุ่มน้ำจืด

กลุ่มน้ำจืด เป็นกลุ่มธุรกิจท้องถิ่นที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ครอบครัวปิตุเตชะ โดยการนำของ กำนันสาคร ปิตุเตชะ กลุ่มน้ำจืดได้ซื้อว่ามีพฤติกรรมแบบเจ้าพ่อ กลุ่มน้ำจืดมีอิทธิพลอยู่ในเขตสาม อำนาจของจังหวัดระยอง กลุ่มน้ำจืดถือเป็นคู่แข่งทางการเมืองโดยตรงกับกลุ่มน้ำเค็ม ไม่ว่าจะเป็น การเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติเพื่อก้าวขึ้นมามีอำนาจใน โครงสร้างทางการเมือง ของจังหวัด การสะสมทุนของกลุ่มน้ำจืดก่อตัวจากการดำเนินงานของกำนันสาคร ปิตุเตชะ ซึ่งเป็น คนเชื้อเชื้อสายจีนแคะจากตระกูลแซ่เต้ พ่อของกำนันสาคร อพยพมาจากกวางเจาแบบสื่อจีน หมอนใบในสมัยรัชกาลที่ 6 เนื่องจากมีญาติที่อาศัยอยู่ในเขตบ้านอำเภอที่อาศัยในปัจจุบัน ดังนั้น วัฒนธรรมทางธุรกิจของกลุ่มน้ำจืดมีลักษณะของระบบกงสีเช่นเดียวกับกลุ่มน้ำเค็ม

อาชีพของครอบครัวเดิมของกลุ่มน้ำจืดนั้นพบว่าพ่อของกำนันสาคร ปิตุเตชะ เริ่มต้นจาก การมีอาชีพเป็นกรรมกรขายแรงงานทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นการรับจ้างขุดตอ หรือรับจ้างทำนา ต่อมาได้หัน มาหาบของขายที่เรียกว่า จินหาบ ส่วนแม่กำนันสาคร ปิตุเตชะมีอาชีพเป็นชาวสวน เมื่อครอบครัว กำนันสามารถเก็บหอมรอมริบได้เงินมาจำนวนหนึ่งก็นำมาทำร้านขายของชำที่ตลาดโดยไปรับ สินค้าจากอำเภอเมืองมาขาย

เมื่อกำนันอายุประมาณ 22-23 ปีก็แต่งงานและมาขายสินค้าทั่วไปอยู่หน้าโรงงานน้ำตาลของเสีย ในขณะนั้นกิจการไร่อ้อยขยายตัวมากในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนืออันเป็นผลมาจากความชบเซา และผันผวนของราคายางพารา นอกจากนี้ การตัดถนนสุขุมวิทยังส่งผลให้การคมนาคมขนส่งในภูมิภาคสะดวกขึ้นทำให้มีการจัดตั้งโรงงานน้ำตาลขึ้นในแถบชลบุรีและระยองไม่ต่ำกว่า 10 โรงงาน ทำให้กำนันสาคร ปิตุเตชะ เห็นช่องทางการสร้างความมั่งให้ตนเอง โดยการรับเหมาปลูกอ้อยส่งโรงงานและใช้ที่ดินปลูกอ้อยของโรงงานน้ำตาล กิจการดังกล่าวทำให้กำนันสาคร ปิตุเตชะ เป็นที่รู้จักของคนในละแวกนั้นมากขึ้นทั้งในกลุ่มเจ้าของไร่อ้อยและโรงงานน้ำตาล ต่อมาโรงงานน้ำตาลที่รับเหมาปลูกอ้อยขาดทุนกำนันสาคร ปิตุเตชะ จึงคิดกลับไปทำไร่เอง เพราะในขณะนั้นกำนันมีเครื่องมือพร้อมในการทำไร่ คือกำนันมีทั้งรถไถ รถบรรทุก และวัสดุอื่น ๆ กำนันเริ่มจากการไปจับจองที่ดิน หลังจากการตัดไม้ของสัมปทานโรงเลื่อย โดยจับจองที่ดินที่หนองละลอกเป็นที่แรก ๆ ที่ดินถูกจับจองเหล่านี้เป็นป่าสงวนที่รัฐเปิดโอกาสให้ชาวบ้านบุกรุกเพื่อการเพาะปลูกทำไร่ กำนันสาคร ปิตุเตชะ ด้วยวัยเพียง 25 ปี สามารถครอบครองที่ดินจากการบุกรุกได้ประมาณ 1,000-2,000 ไร่ โดยการบุกรุกป่าสงวนของของผู้มีอิทธิพลในภาคนั้นต่างมีวิธีการเหมือนกันไม่ว่ากลุ่มหลงจู๋ในชลบุรี หรือกำนันสาคร ปิตุเตชะ การที่จะบุกรุกป่าสงวนเพื่อการทำไร่อ้อยได้นั้นผู้เข้าไปจับจองจะต้องมีอิทธิพลกว้างขวางพอสมควร เพราะการเข้าไปจับจองต้องเข้าไปติดป้ายว่าได้จับจองที่ดินนั้นแล้ว ถ้าผู้ที่จับจองไม่มีอิทธิพล แม้ไปติดป้ายจับจองก็ไม่มีใครเกรงกลัว การใช้อิทธิพลในการจับจองที่ดิน จะเป็นไปตามคำเปรียบเปรยที่ว่า ลูกปั้นดกที่ไหน.....ที่นั่นเป็นเขตที่ดิน อย่างไรก็ตามการบุกรุกป่าสงวนเพื่อการทำไร่ของกำนันสาคร ปิตุเตชะ ก็ยังดำเนินต่อไป ในปี พ.ศ. 2514 กำนันได้ขยายพื้นที่บุกรุกที่เขาสิงโตอีกประมาณ 3,000 ไร่ร่วมกับ พ.ท. ณรงค์ กิตติขจร ผู้มีอำนาจทางการเมืองในสมัยนั้น นอกจากนี้กำนันสาคร ปิตุเตชะ ยังมีที่ดินในเขตจันทบุรี-สระแก้ว อีกประมาณ 600 ไร่ ซึ่งใช้เป็นที่ปลูกปาล์ม ลำไย โดยการซื้อต่อจากโรงงานในเขตนั้น ที่ดินซึ่งกำนันสาคร ปิตุเตชะ ได้มามากกว่า 3,000 ไร่นั้น กำนันสาครได้ใช้ในการลงทุนปลูกพืชเศรษฐกิจ คือ อ้อย มันสำปะหลัง และยางพารา เช่น การทำไร่อ้อยนั้นเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2523การทำไร่อ้อยทำให้กำนันสาคร มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนในจังหวัด จนได้รับการเสนอชื่อให้ดำรงตำแหน่งนายกสมาคมชาวไร่อ้อยของจังหวัด ต่อมาเมื่อสถานการณ์ราคาอ้อยไม่ดีกำนันก็หันมาปลูกยางพาราแทนอ้อยอีกเป็นพัน ๆ ไร่ แต่ในช่วงปลูกยางพารานั้นที่ดินที่เคยบุกรุกป่าสงวนมาได้รับกรรมสิทธิ์เป็นโฉนดในการถือครองหมดแล้ว

ต่อมาในปี พ.ศ. 2528 กำนันสาคร ปิตุเตชะ ได้ส่งนายปิยะ ปิตุเตชะ ลูกชายคนโตลงสมัครตำแหน่ง ส.จ. ในช่วงที่ครอบครัวเริ่มมาทำธุรกิจดูทราย การเข้าสู่การเมืองสร้างโอกาส

ให้กลุ่มน้ำจืดสามารถปรับฐานทางธุรกิจจากการปลูกพืชเศรษฐกิจมาเป็นธุรกิจก่อสร้างโดยการตั้งเป็นบริษัท เช่น บริษัท บค.ทรายทอง หรือบริษัท บค.ผลิตภัณฑ์คอนกรีต ธุรกิจก่อสร้างของกลุ่มน้ำจืดส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับกิจการดูทราย การรับเหมาก่อสร้าง และผลิตภัณฑ์คอนกรีต ซึ่งมูลค่ารวมเป็นพันล้าน ในปี พ.ศ. 2544 รัฐบาลได้ดำเนินการสร้างอ่างเก็บน้ำปส. โดยพื้นที่ที่จะสร้างอ่างเก็บน้ำอยู่ในบริเวณที่ดินของกำนันสาคร ปีตุเตชะ ถึง 1,000 ไร่ การเวนคืนที่ดินเพื่อทำการก่อสร้างทำให้ กำนันสาคร ได้รับเงินจากการเวนคืนที่ดินถึง 110 ล้านบาท ดังนั้นกำนันจึงได้แบ่งเงินให้ลูก ๆ คนละ 10 ล้าน

กล่าวโดยสรุปแล้ว การสะสมทุนของกลุ่มน้ำจืดดำเนินการโดยผ่านธุรกิจหลัก คือ การปลูกพืชเศรษฐกิจ (อ้อย มันสำปะหลัง และยางพารา) โดยการบุกเบิกป่าสงวน หลังจากได้ขยายการสะสมทุนมาสู่ธุรกิจก่อสร้าง (ดูทราย รับเหมาก่อสร้าง และผลิตภัณฑ์คอนกรีต)

การบริหารจัดการของธุรกิจของกลุ่มอาศัยระบบกงสีเช่นเดียวกับเงินอพยพทั่วไป คือ กำนันสาคร จะเป็นผู้ตัดสินใจขั้นสุดท้าย โดยกำนันจะคอย กำกับ ติดตามช่วยเหลือลูกคนที่ยังไม่สามารถช่วยตัวเองได้ ธุรกิจในปัจจุบันของกลุ่มน้ำจืดจึงตกเป็นบทบาทของลูกๆ กำนัน ในกิจการต่าง ๆ กิจการดูทราย บริษัทรับเหมาก่อสร้าง ธุรกิจบ้านจัดสรร บริษัทธุรกิจเป็นเอเยนซ์ขายวัสดุก่อสร้างและกิจการคอนกรีตผสมเสร็จ นักเล่นหุ้นและแทงหวย สำนักงานทนายความ กิจการคอนกรีตผสมเสร็จ โรงงานสับปะรด ธุรกิจบันเทิง

ต่อมากลุ่มน้ำจืดได้เข้าสู่เส้นทางการเมือง โดยเริ่มต้นจากพื้นฐานบทบาทของกำนันสาคร ปีตุเตชะ เมื่อ 30 ปีก่อน ในฐานะนักเลงใหญ่ซึ่งเป็นที่รู้จักกว้างขวางทั้ง โจร เสือ นักเลง ข้าราชการ และชาวบ้านในจังหวัดจากการบุกเบิกป่าสงวนเพื่อทำไร่อ้อยจนร่ำรวยทำให้กำนันได้รับการยอมรับเสนอชื่อเป็นนายกสมาคมชาวไร่อ้อยของจังหวัดเป็นคนี่ 3 ชีวิตทางการเมืองของกำนันเริ่มต้นจากการเป็นผู้ใหญ่บ้านเมื่ออายุ 38 ปี เมื่อดำรงตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่ 10 ปี ก็ได้รับแหวนทองคำและได้รับเลือกตั้งเป็นกำนันก็ได้รับแหวนทองคำพร้อมทั้งตำแหน่งประธานชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านของจังหวัด บทบาทของกำนันสาคร ปีตุเตชะ เป็นที่รู้จักกันดีคือเป็นคนนักเลง ใจถึง รักพวกพ้อง และเป็นคนจริง กำนันมีวิธีการจัดการความขัดแย้ง 3 ประการ หลักด้วยกัน คือ 1. เคลียร์ (พูดคุยให้เข้าใจกัน) 2. จ่ายเงิน (เพื่อลดความขัดแย้ง) 3. ฆ่า กำนันอ้างว่าบางครั้งต้องฆ่าคนที่เหลือขอ เช่น ปล้น จี้ ลัก ขโมยเป็นประจำในหมู่บ้าน กำนันสาคร ปีตุเตชะ มีบทบาทสำคัญต่อการก้าวสู่ถนนการเมืองของกลุ่มน้ำจืดโดยการเป็นผู้กำกับอยู่เบื้องหลังการกำกับของกำนันอาศัยการประชุมของสมาชิกครอบครัวที่ทำกันเป็นประจำในงานเทศกาลและเมื่อมีเหตุการณ์จำเป็น บทบาททางการเมืองในระดับจังหวัดของกลุ่มน้ำจืดนั้นเริ่มจากการลงสมัคร สจ. ของนายปิยะ

ปีตุเตชะ ในเขตบ้านค่ายโดยการสนับสนุนจากกำนัน การลงไปเล่นการเมืองท้องถิ่นของนายปิยะ ปีตุเตชะ ในช่วงที่เริ่มทำธุรกิจศุขทรายจากแม่น้ำมีผลให้ธุรกิจก่อสร้างของครอบครัวเติบโตและ เป็นก้าวอย่างทางการเมืองที่สำคัญของกลุ่มน้ำจืด

หลังจากนั้นเพื่อนของกำนันสาคร คือ กำนันรงค์ และคุณสิน กุมภะ ได้ทาบทามให้นายปิยะ ปีตุเตชะ ลูกชายของกำนันลงสมัคร ส.ส. ในเขตอำเภอ แต่ปรากฏว่านายปิยะ ปีตุเตชะ สอบตกในการเลือกตั้งครั้งแรก อย่างไรก็ตาม นายปิยะ ปีตุเตชะ ก็ได้รับเลือกตั้งในสมัยต่อมา การเป็น ส.ส. ทำให้กลุ่มน้ำจืดกลายมาเป็นผู้ทำธุรกิจรับเหมาก่อสร้างที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัด ธุรกิจก่อสร้างของกลุ่มน้ำจืดได้รับการสนับสนุนจากการมีสายสัมพันธ์ที่ดีกับ บ้านใหญ่ ชลบุรีที่คอยช่วยเหลือ ด้วยการแบ่งงานให้ทำ หรือถ้าบ้านค่ายไม่มีงานก็จะไปของงานที่บ้านใหญ่ได้ พฤติกรรมนี้ทำให้ บารมีของนายปิยะ ปีตุเตชะ เป็นที่รู้จักกว้างขวางขึ้น นายปิยะ เองก็พยายามสร้างบทบาทตนเองให้ เหมือนกับบ้านใหญ่ชลบุรีโดยคอยดูแลและจัดสรรผลประโยชน์ให้กับสมาชิกกลุ่มที่เป็นนักธุรกิจ ท้องถิ่นในเครือข่ายของตนเองในรูปแบบต่างๆ เช่น การให้เงินสนับสนุนการเลือกตั้ง การไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับผลประโยชน์โครงการก่อสร้างของเครือข่ายในกรณีที่มีมูลค่าต่ำกว่า 100 ล้านบาท การปกป้องคุ้มครองเครือข่ายของตนตามแบบฉบับลูกพี่ของกลุ่มอุปถัมภ์

ส่วนบทบาททางการเมืองของนายสาธิต ปีตุเตชะ ลูกคนสุดท้องนั้น นายสาธิต ปีตุเตชะ เริ่มต้นจากการเป็นทนายความรับใช้ชาวบ้านอยู่ระยะหนึ่งหลังจบการศึกษา ต่อมาจึงสมัคร สจ. ในเขตอำเภอเมือง ซึ่งเป็นเขตอิทธิพลของกลุ่มน้ำเค็ม แต่การลงสมัคร สจ. ครั้งแรกของนาย ต. ปีตุเตชะ ได้รับการสนับสนุนอย่างคึกจากกลุ่มน้ำเค็ม เพราะในขณะนั้นการเมืองสามารถจัดสรร ตำแหน่งกันได้อย่างลงตัว

แต่เมื่อนายสาธิต ปีตุเตชะ ก้าวจาก สจ. มาสมัคร ส.ส. ในการเลือกตั้ง พ.ศ. 2544 ก็เป็น ชนวนให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มน้ำเค็มและกลุ่มน้ำจืด เนื่องจากนายสาธิต ปีตุเตชะ ลงสมัคร ส.ส. ทับซ้อนกับ นายย.ของกลุ่มน้ำเค็ม การชนะการเลือกตั้งของนายสาธิต ปีตุเตชะ จึงสร้างความไม่พอใจให้กับกลุ่มน้ำเค็มมาก

พฤติกรรมทางการเมืองของคนกลุ่มน้ำจืดถึงแม้จะแสดงบทบาทแตกต่างกันตามบุคลิกของแต่ละคน แต่ทุกคนยังมีเอกภาพกันในเรื่องประโยชน์ของครอบครัวเดียวกัน คือ นายสาธิต ปีตุเตชะ และนายปิยะ ปีตุเตชะ แม้จะมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ

นายปิยะ ปีตุเตชะ ชอบแสดงบทบาทของพี่ใหญ่ และมีการจัดองค์กรทางการเมืองอย่างเป็นระบบ คือ มีการแบ่งทีมงานการทำงานเป็น 2 ทีม คือ ทีมการเมืองเพื่อรณรงค์เลือกตั้งและทีมงานทั่วไปที่ทำงานทางด้านเด็กฝาก งานเกษตร งานจิโอะ และงานประสานงาน ดังนั้นนายปิยะ ปีตุเตชะ จึงต้องมีลูกน้องร่วมพันคนและจ่ายเงินเดือนไม่ต่ำกว่า 3 ล้านบาทต่อเดือน

แต่ในขณะที่นายสาริต ปิตุเตชะ กลับมีพฤติกรรมทางการเมืองแตกต่างต่างกับผู้อื่นที่
 อย่างเห็นได้ชัดคือ นายสาริตจะเน้นการเข้าถึงประชาชน การทำตัวติดดิน และใส่ใจดูแลประชาชน
 เพื่อให้มีภาพพจน์การเป็น ส.ส. เพื่อประชาชน

นอกจากนี้นายสาริต ปิตุเตชะ ยังพยายามแสดงบทบาทให้เห็นว่าเป็นอิสระจาก กลุ่มน้ำ
 จืดโดยไม่อาศัยบริบทของกำนันสาคร ปิตุเตชะ ผู้เป็นพ่อ และไม่ถูกรอบงำจากพี่ชายแต่ละสร้าง
 ความก้าวหน้าทางการเมืองด้วยตนเอง ตามแบบอย่างคนหนุ่มไฟแรง มีจุดยืน และมีอุดมการณ์
 ของนักการเมืองรุ่นใหม่ของจังหวัด ดังนั้นในกรณีการลงสมัครรับเลือกตั้งบางครั้งจะพบ ในขณะที่
 ที่นายปิยะ ลงในนามพรรคชาติ ไทยแต่นายสาริต จะเลือกลงสมัครในนามพรรคประชาธิปัตย์
 แม้นายสาริต ปิตุเตชะ และนายปิยะ ปิตุเตชะ จะแสดงพฤติกรรมทางการเมืองภายนอกที่ขัดแย้งกัน
 แต่ทั้งสองก็อยู่ในระบบเดียวกันของครอบครัวปิตุเตชะ ภายใต้การกำกับของกำนันสาคร ปิตุเตชะ
 ผู้เป็นพ่อ กล่าวคือ กำนันสาคร จะเป็นผู้ที่วางหมากทางการเมืองแล้วปล่อยให้ลูก ๆ เล่นกันไปตาม
 บุคลิกของแต่ละคน เพราะทุกครั้งที่มีการเลือกตั้งทั้งนายปิยะ ปิตุเตชะ และนายสาริต ปิตุเตชะ
 รวมถึงพี่น้องคนอื่น ๆ ต้องมาประชุมร่วมกันที่บ้านกำนันสาคร เพื่อวางแผนการเลือกตั้งและ
 การจัดสรรงบประมาณในการเลือกตั้ง โดยเฉพาะนายสาริต ปิตุเตชะ เมื่อมีการเลือกตั้งพบว่ายัง
 ต้องพึ่งเงินจากครอบครัวในการหาเสียงในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เงินมรดกจากพ่อ เงินพี่น้องที่ช่วยกัน
 ลงขัน ของเงินจากพี่ชาย ดังนั้นนายสาริต ปิตุเตชะ จึงไม่ได้เป็นอิสระโดยเด็ดขาดจากกลุ่มน้ำจืด
 ในบางสถานการณ์ทั้งนายปิยะ ปิตุเตชะ และนายสาริต ปิตุเตชะ ต้องทำงานการเมืองร่วมกันเพื่อ
 ร่วมมือกันโจมตีกลุ่มน้ำเค็ม โดยมุ่งลดความน่าเชื่อถือทางการเมือง เช่น กรณีของนายสาริต
 ปิตุเตชะ ร้องเรียน พฤติกรรมของป่ากิมฮ่อ ว่าเป็นผู้มีอิทธิพลโดยอ้างปัญหาที่ดินลงทะเล
 เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว หรือในกรณีการเลือกตั้งนายก อบจ. ครั้งล่าสุดปี พ.ศ. 2547
 ทั้ง นายสาริต ปิตุเตชะ และ นายปิยะ ปิตุเตชะ ร่วมมือกันล้มนายไพบูลย์ ของกลุ่มน้ำเค็มเนื่องจากใน
 การเลือกตั้ง นายก อบจ. ครั้งนี้มีความสำคัญต่อธุรกิจก่อสร้างและฐานเสียงสำหรับการเลือกตั้ง ส.ส.
 ปี พ.ศ. 2548 ดังนั้น ถ้ายังปล่อยให้ นายไพบูลย์ ครองตำแหน่งนายก อบจ. ต่อไปจะเกิดปัญหากับ
 กลุ่มน้ำจืด

กลุ่มน้ำกร่อย

กลุ่มน้ำกร่อยถึงแม้จะมีประสบการณ์ทางการเมืองมากกว่ากลุ่มน้ำเค็มและกลุ่มน้ำจืด
 แต่กลับเป็นกลุ่มที่มีความเป็นเอกภาพน้อยที่สุด เราจะเห็นได้จากการมีกลุ่มย่อย ๆ ที่เป็นอิสระหลาย
 กลุ่ม แต่กลุ่มย่อยที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องและมีการจัดองค์การทางการเมืองเป็นระบบ
 มากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ ได้แก่ กลุ่มนายเสริมศักดิ์

กลุ่มนายเสริมศักดิ์ เป็นกลุ่มที่พัฒนาจากฐานทางการเมืองของคุณเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ แต่นายเสริมศักดิ์ สามารถปรับตัวทางการเมืองได้เมื่อเผชิญกับระบบธุรกิจการเมืองภายใต้ระบบประชาธิปไตยครั้งใด ดังนั้นนายเสริมศักดิ์ จึงสามารถรักษาตำแหน่ง ส.ส. ได้ถึง 25 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2522 ถึงปัจจุบัน นายเสริมศักดิ์ ได้เป็น ส.ส. ทุกสมัยรวม 9 ครั้ง และมีโอกาสเป็นรัฐมนตรีถึง 3 ครั้ง ในแง่ของการจัดองค์กรทางการเมืองนั้น กลุ่มนายเสริมศักดิ์ สามารถสร้างระบบอุปถัมภ์กับ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านส่วนใหญ่ในอำเภอเกล่งได้ รวมถึงใช้การเจรจาต่อรองให้กลุ่มย่อยอื่นๆ เข้ามา เป็นพันธมิตรหรืออยู่ในร่มทางการเมืองเดียวกันได้ในบางสถานการณ์ เช่นการดึงกลุ่มคุณสิน กุมภะ กลุ่มนายฯ สมชาย พัฒนาการของกลุ่มน้ำกร่อยมีดังนี้

เสริมศักดิ์มีพื้นเพเกิดในจังหวัดโดยเติบโตจากครอบครัวหมอแผนโบราณ (แพทย์แผนไทย) พ่อของนายเสริมศักดิ์ ก่อนจะมาเป็นหมอแผนไทย เคยเป็นนักข่าวประจำ จ. พระตะบอง เมื่อแต่งงานกับแม่นายเสริมศักดิ์ จึงได้กลับมาปักหลักทำมาหากินค้าขายของแห้ง กะปิ น้ำปลา ตัดเย็บเสื้อผ้า ที่ตลาดสามย่าน ต่อมาพ่อนายเสริมศักดิ์ ได้หันมาสนใจศึกษาความรู้แพทย์แผนไทยและฝึกฝนจนสามารถปรุงยามีสรรพคุณเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านในอำเภอชุมชนและใกล้เคียงเช่น ยากำลังช้างสาร ยาแพทย์แผนไทยทำให้ชื่อของพ่อนายเสริมศักดิ์ เป็นที่รู้จักของชาวบ้านอย่างกว้างขวางผนวกกับความมีอริยาสัณยดี และชอบช่วยเหลือชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านรักและนับถือ พ่อของนายเสริมศักดิ์ มาก

ผู้เป็นพ่อ นายเสริมศักดิ์ ได้เข้าสู่การเมืองในตำแหน่งสมาชิกสภาจังหวัด ในฐานะเป็น สจ. คนแรกของจังหวัดระยอง พ่อของนายเสริมศักดิ์อาศัยทุนทางสังคมคือการนับถือของชาวบ้านเป็นฐานในการขึ้นสู่ตำแหน่ง สจ. ครั้งนี้ ต่อมาพ่อยังได้สะสมทุนทางสังคมมากขึ้นจากการสร้างวัดสวณาคธรรมาราม ซึ่งถือเป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองวัดหนึ่งของจังหวัด โดยร่วมมือเจ้าคุณวุฒิสารโสภณน้องชายในฐานะเจ้าคณะจังหวัดเป็นประธานในการสร้างวัด นอกจากนี้พ่อของนายเสริมศักดิ์ ยังได้เป็นผู้สร้างโรงเรียนอมรวิทย์ ซึ่งโรงเรียนเอกชนที่ควบคู่ไปกับโรงเรียนของรัฐในสมัยนั้นด้วย

ทุนทางสังคมครอบครัวนายเสริมศักดิ์ ที่ได้สะสมผ่านการทำอาชีพแพทย์แผนไทย การสร้างวัดและการสร้างโรงเรียนนั้นได้รับการสืบทอดผลิตซ้ำจากนายเสริมศักดิ์ ด้วยการมีอาชีพทนายความ การเป็นทนายทำให้นายเสริมศักดิ์ มีโอกาสช่วยเหลือชาวบ้านจนกลายเป็นที่พึ่งของชาวบ้าน เช่น การช่วยประสานงานกับราชการหรือทำคดีความกับราชการ

ส่วนการสะสมทุนทางเศรษฐกิจของกลุ่มน้ำกร่อยเริ่มดำเนินการเมื่อนายเสริมศักดิ์

ได้เป็น ส.ส. ในปี พ.ศ. 2526 เพราะก่อนหน้านี้ นายเสริมศักดิ์ยังอาศัยทุนทางสังคมในการสู่ตำแหน่งการเมือง นายเสริมศักดิ์เริ่มสร้างความมั่งคั่งด้วยการขายที่ดินจากการดำเนินงานของภรรยา ในช่วงเศรษฐกิจเฟื่องฟูสมัยรัฐบาลชาติชาย ชุณหะวัณ

ข้อมูลในเชิงลึกพบว่า คุณหมอ ภรรยาของนายเสริมศักดิ์ เป็นผู้ที่มียศทางสำคัญในการดำเนินการสะสมทุนทางเศรษฐกิจของนายเสริมศักดิ์จนเป็นรู้จักและกล่าวขวัญกันทั้งจังหวัด เช่น ซื้อที่ดินขายเพื่อสร้างเขื่อนแก่งหางแมวได้เงินหลายร้อยล้านบาทหรือการที่คุณหมอซื้อที่ดินเพื่อสร้างเขื่อนที่คลองหลวงในราคา 8 หมื่นบาทต่อไร่ แต่ขายในราคาไร่ละสองแสนบาท

นอกจากจะเป็นนายหน้าขายที่ดินแล้ว คุณหมอ ยังเป็นนายทุนเงินกู้ด้วยดอกเบี้ยราคาแพง และเป็นโควาลิตี้เตอร์ของเจ้าแดงอีกด้วย ส่วนนายเสริมศักดิ์ ในภายหลังมีธุรกิจเล่นหุ้นร่วมกับเครือข่าย ส.ส. กล่าวโดยสรุปแล้วการสะสมทุนของกลุ่มนายเสริมศักดิ์ มี 2 รูปแบบหลักคือการสะสมทุนทางสังคมในช่วงแรกและสะสมทุนทางเศรษฐกิจจากการเก็งกำไรหลังจากการเป็น ส.ส. จนถึงปัจจุบัน โดยเริ่มต้นชีวิตบนถนนการเมืองของนายเสริมศักดิ์ จากการเป็นแพทย์ประจำบลทางเกวียน และก้าวสู่กรรมการสุขาภิบาล หลังจากนั้นนายเสริมศักดิ์ได้สมัครรับเลือกตั้งเป็น สจ. จนได้รับตำแหน่งประธานสภาจังหวัดติดต่อกัน 2 สมัยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 การก้าวสู่การเมืองของนายเสริมศักดิ์ อาศัยทุนทางสังคมที่ครอบครัวยุได้สะสมขึ้นมาและใช้กลยุทธ์การเข้าหาผู้นำที่เป็นพระ ครู และกำนัน ผู้ใหญ่บ้านอันเป็นมรดกทางการเมืองของคุณเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์

ชีวิตทางการเมืองในระยะต้นนั้น นายเสริมศักดิ์ ได้รับประสบการณ์จากบิดาในช่วงที่เป็น สจ. และจากการทำงานการเมืองกับคุณเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ นายเสริมศักดิ์ จะเป็นคนสนใจการเมืองมาตั้งแต่ยังเด็กเนื่องจากเรียนรู้จากชีวิตการเป็น สจ. ของผู้เป็นพ่อ และมีโอกาสจะติดตามคุณเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ เรียนรู้การเมืองจากประสบการณ์จริงและเข้าสู่การเป็นนักการเมือง โดยการสนับสนุนพรรคเกษตรสังคม ที่ก่อตั้งโดยคุณเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ นายเสริมศักดิ์ เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวโดยการเป็นคนหาสมาชิกเพื่อยื่นขอจดทะเบียนพรรคเกษตรสังคม การที่นายเสริมศักดิ์มีความสัมพันธ์สนิทสนมกับคุณเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ นั้นก็เนื่องจากเงื่อนไขที่เกิดทุกครั้งที่คุณเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ มาหาเสียงที่อำเภอก็จะต้องมาหาพ่อของนายเสริมศักดิ์ เพราะคุณเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ รู้ดีว่า พ่อของนายเสริมศักดิ์เป็นคนที่ชาวบ้านแถบนั้นให้การนับถือ ดังนั้นเมื่อสมัคร สจ. ในปี พ.ศ. 2518 นายเสริมศักดิ์จึงสามารถใช้ทุนทางสังคมของครอบครัวและฐานทางการเมืองของคุณเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ ก้าวขึ้นมาเป็น สจ. ได้อย่างไม่ยากนัก

การก้าวสู่การเมืองเมืองระดับชาติของนายเสริมศักดิ์เริ่มจากการสมัครส.ส.ปี 2526 ในนามพรรคชาติไทย โดยการสนับสนุนจากเสียน.ในฐานะเป็นผู้ประสานให้พบกับนายบริหาร ศิลปอาชา เลขาธิการพรรคในขณะนั้นและเสียน.ยังเป็นผู้ออกทุนให้นายเสริมศักดิ์ เนื่องจากเสียน. ร่ำรวยจากธุรกิจค้าไม้เขมร การเลือกตั้งส.ส. ครั้งนี้นายเสริมศักดิ์ ให้สัมภาษณ์ว่าใช้เงินตัวเองเพียง 1 แสนบาทเท่านั้น เนื่องจากยังใช้ฐานเสียงของทุนทางสังคมที่ผู้เป็นพ่อสร้างไว้และเครือข่ายทางการเมืองของคุณเสนาธร เปี่ยมพงศ์สานต์ ที่ยังเหลืออยู่

กลยุทธ์การหาเสียงของนายเสริมศักดิ์ นั้นให้ความสำคัญกับผู้นำ พระ ครู กำนันและ ผู้ใหญ่บ้านเนื่องจากประสบการณ์ในอดีตเห็นว่ากลุ่มบุคคลเหล่านี้เป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้การยอมรับนับถือและมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของชาวบ้านมาก ในสมัยหลังทุนทางสังคมที่นายเสริมศักดิ์ใช้เป็นทรัพยากรทางการเมืองมีบทบาทลดลงและทุนเศรษฐกิจมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของชาวบ้านมากขึ้นเนื่องจาก กระแส โรคภัยไข้เจ็บ ของระบบใช้เงินซื้อเสียงแพร่หลายในจังหวัด โดยเฉพาะจากการซื้อเสียงของนาย. แห่งกลุ่มน้ำเค็ม ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้นายเสริมศักดิ์ ต้องปรับตัวหันมาใช้ทุนทางเศรษฐกิจเสริมการใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิม

ชีวิตการเมืองในระดับชาติของนายเสริมศักดิ์ นั้นได้เป็น ส.ส. 9 สมัยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 และเคยดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง รวมถึงผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย การก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งรัฐมนตรีทั้ง ๆ ที่นายเสริมศักดิ์ ไม่มี ส.ส. ในสังกัดของตนเอง เนื่องจากนายเสริมศักดิ์ สามารถใช้ทุนทางสังคมในการเมืองระดับชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วย

สำหรับการเล่นเมืองภายใต้โครงสร้างสามชั่วอายุของจังหวัด นายเสริมศักดิ์จะใช้กลยุทธ์ ไม่เป็นศัตรูกับใคร คือ ไม่สร้างความขัดแย้งกับกลุ่มน้ำเค็มหรือกลุ่มน้ำจืด และพร้อมที่จะประสานกันถ้าผลประโยชน์ทางการเมืองลงตัว แต่จะพบว่านายเสริมศักดิ์และปีกิมห่อ มีความสัมพันธ์มากกว่ากลุ่มน้ำจืดเนื่องจากทั้งสองต่างก็นับถือเสนาธร เปี่ยมพงศ์สานต์

ท่ามกลางความขัดแย้งและความแพร่หลายของระบบซื้อสิทธิขายเสียงของกลุ่มน้ำเค็ม และกลุ่มน้ำจืด นายเสริมศักดิ์ ได้พยายามขายการเป็น นักการเมืองมืออาชีพ แก่คนระยองไม่ว่าจะเป็นการแสดงภาพพจน์เรื่องการไม่มีมือปืนประจำตัวรวมถึงการสร้างเครือข่ายอุปถัมภ์กับชาวบ้าน โดยผ่านตัวแทน ได้แก่ ผู้นำ พระ ครู กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แต่การดำเนินงานทางการเมืองดังกล่าวมีข้อจำกัดเนื่องจากธุรกิจของครอบครัว โดยผ่านกรรขัยมีลักษณะของการทุจริตชาวบ้าน เช่น การให้ กู้ดอกเบี้ยแพง การกินหัวคิวจากงานรับเหมาเปอร์เซ็นต์สูง และการไม่ค่อยยอมเสียทรัพยากร ในการทำหน้าที่ตามบทบาทที่ควรจะเป็นของลูกพี่ในระบบอุปถัมภ์ของไทย

ฐานการสะสมทุนและเขตพื้นที่อำนาจ

ฐานการสะสมทุนและการก้าวเข้าสู่การเมืองของกลุ่มน้ำเค็ม กลุ่มน้ำจืด และกลุ่มน้ำกร่อยได้ก่อรูปเป็นโครงสร้างอำนาจแบบสามขั้วอำนาจเนื่องจากความลงตัวของธุรกิจและพื้นที่ในเขตอิทธิพลของนักธุรกิจท้องถิ่นในลักษณะที่เป็นการแบ่งงานกันทำทางด้านธุรกิจและพื้นที่ภายในเขตจังหวัด ดังนี้

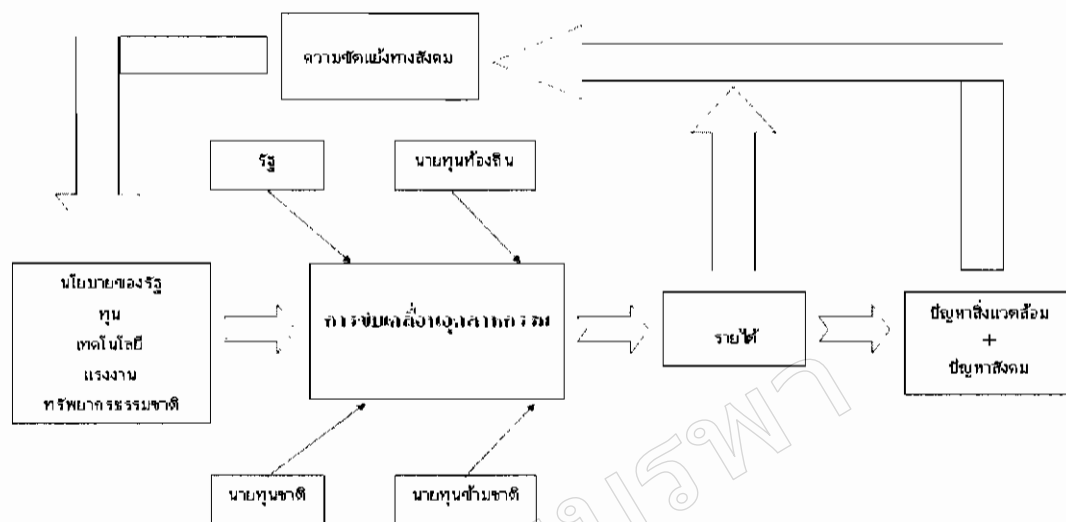
กลุ่มน้ำเค็ม มีฐานธุรกิจอยู่ที่การทำประมงและการท่องเที่ยวเป็นหลัก รวมถึงมีพื้นที่เขตอิทธิพลในสองอำเภอ คือ เขตอำเภอเมืองและอำเภอบ้านฉาง เช่น การได้ตำแหน่ง ส.ส. ในเขต 1 ของจังหวัด

กลุ่มน้ำจืด มีฐานธุรกิจทางด้านการปลูกพืชเศรษฐกิจและการก่อสร้าง ส่วนพื้นที่ในเขตอิทธิพลครอบคลุม 2 อำเภอหลัก คือ อำเภอบ้านค่าย และอำเภอปลวกแดง ดังนั้นจึงมีบทบาททางการเมืองได้ในเขตตัวเอง เช่น ส.ส. ในเขต 3 ของจังหวัด

กลุ่มน้ำกร่อย มีฐานธุรกิจเกี่ยวกับการเก็งกำไร เช่น การค้าที่ดินหรือการให้กู้ และมีเขตอิทธิพลอยู่ในพื้นที่การเลือกตั้ง ส.ส. เขต 2 ของจังหวัด คือ อำเภอ แกลง

ผลกระทบเกี่ยวกับมลพิษในการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง

การพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยองท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ได้สร้างเงื่อนไขก่อให้เกิดกลุ่มอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองอันเกิดมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ถูกบังคับจากส่วนกลางและฟัฟงต่างชาติ คือ กลุ่มทุนต่างชาติ กลุ่มทุนชาติ กลุ่มทุนรัฐ และกลุ่มทุนท้องถิ่น (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2541 ก. หน้า 286) กลุ่มพันธมิตรสามส้าในการพัฒนาอุตสาหกรรมดังกล่าวได้สร้างอำนาจเหนือท้องถิ่นขึ้นมาในจังหวัดระยอง ซึ่งในที่นี้จะเรียกว่าโครงสร้างอำนาจแห่งชาติ พันธมิตรในโครงสร้างอำนาจดังกล่าวได้ร่วมกันขับเคลื่อนอุตสาหกรรมในจังหวัดระยองภายใต้ตัวแบบการสร้างเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Growth theory) ตามตัวแบบข้างล่าง ดังนี้

กระบวนการพัฒนาอย่างยั่งยืนใน (จังหวัด) อยุธยา ของ

ภาพที่ 10 ตัวแบบการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง

จากภาพที่ 10 เราอาจสรุปตัวแบบการพัฒนาอุตสาหกรรมของจังหวัดระยอง โดยใช้การวิเคราะห์ในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมืองว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมกระแสหลักที่เป็นอยู่นั้น เป็นกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้กฎเกณฑ์การสร้างเสริมความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ดังนั้นจึงก่อให้เกิดผลออกมาเป็นข้อสรุปที่สำคัญ คือ การพัฒนาอุตสาหกรรมในระยะของช่วยสร้างรายได้ แต่สิ่งแวดล้อมมีปัญหา และปัญหาสังคมขยายตัว กล่าวในรายละเอียดแล้วจะพบว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมได้ก่อให้เกิดผลดีในรูปของการสร้างรายได้ โดยรายได้จะตกแก่กลุ่มชนชั้นนำ ซึ่งได้แก่ ทุนต่างชาติ รัฐ และทุนเอกชนในประเทศ เช่น รายได้ต่อหัวของคนจังหวัดระยองในปี พ.ศ. 2548 มีมูลค่าถึง 831,638 บาท ในขณะที่ชาวระยองในชุมชนหมู่บ้านมีรายได้เป็นเพียงหลักหมื่น ดังนั้น การจัดสรรรายได้จึงไปกระจุกอยู่ที่ชนชั้นนำทั้งสี่กลุ่มดังกล่าว ในทางตรงกันข้าม กลับพบว่า ผลเสียทางด้านสิ่งแวดล้อมและปัญหาสังคมขยายตัวมากขึ้นในจังหวัดระยองกลับเป็นสิ่งที่ภาคประชาชนต้องรับภาระ สถานการณ์ทางสังคมในจังหวัดระยองจึงอยู่ในภาวะที่เรียกว่า สถานการณ์ที่มีทั้งผู้แพ้และผู้ชนะ (Zero-sum game) ผลที่ตามก็คือ ในจังหวัดระยองนั้น จึงพบปรากฏการณ์ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มและชนชั้นต่าง ๆ ที่มีแนวโน้มสูงขึ้นไม่ว่าจะเป็น ความขัดแย้งระดับจังหวัดหรือความขัดแย้งในชุมชน เช่น การจัดสร้างโรงงานกำจัดกากพิษอุตสาหกรรมของเจนโก้ การขโมยอุตสาหกรรมในที่สาธารณะ การระเบิดภูเขาเพื่อทำโรงหมัก การบุกรุกป่าชายเลน การตั้งโรงงานไฟฟ้าที่ใช้ถ่านหิน การย้ายโรงเรียนเพื่อหนีโรงงาน ปัญหา

การกัดเซาะชายฝั่ง ปัญหาการแย่งชิงน้ำของอุตสาหกรรม ปัญหาการถูกข่มขู่และเสียชีวิตของผู้นำชาวบ้าน การแย่งชิงพื้นที่ระหว่างภาคอุตสาหกรรมกับชุมชน เป็นต้น

ส่วนอุตสาหกรรมในโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกถึงแม้จะประกอบด้วย อุตสาหกรรมหลากหลายประเภท แต่อุตสาหกรรมที่สำคัญก็คืออุตสาหกรรมหลัก เนื่องจากพื้นที่ของโครงการฯ ถูกตั้งเป้าหมายให้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมหลักของประเทศ อุตสาหกรรมหลักของโครงการฯ เช่น อุตสาหกรรมเหล็กและเหล็กกล้า ปิโตรเคมี โสดาแอช และเปโตรเคมี ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ เพราะการพัฒนาอุตสาหกรรมประกอบสินค้าสำเร็จรูปที่เคยทำมาแต่เดิมได้มาถึงจุดอิ่มตัวตั้งแต่ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 เป็นต้นมา (เสนาะ อุณกุล, 2531: สุรัชย์ หวันแก้ว และคณะ, 2543, หน้า 7-8)

การพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยองที่เน้นอุตสาหกรรมหลักดังกล่าวข้างต้นได้ก่อให้เกิดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ทางด้านมลพิษที่สำคัญ คือ

1. มลพิษทางอากาศ จากการเก็บตัวอย่างของกรมควบคุมมลพิษในพื้นที่บริเวณมาบตาพุดระหว่างเดือนตุลาคมและพฤศจิกายน พ.ศ. 2548 พบว่า มีสารอินทรีย์ระเหยอันเป็นที่มาของกลิ่นเหม็นต่าง ๆ ในพื้นที่มากกว่า 40 ชนิด ในจำนวนนี้มีสารที่เป็นสารก่อมะเร็งถึง 20 ชนิดและเป็นสารก่อมะเร็งที่มีค่าสูงเกินกว่ามาตรฐานสิ่งแวดล้อมของหน่วยงานคุ้มครองสิ่งแวดล้อมจากสหรัฐอเมริกา (US-EPA region 6 screening level) ถึง 19 ชนิด (เดชรัตน์ สุขกำเนิด และคณะ, 2550, หน้า 2) สารอินทรีย์ระเหยก่อมะเร็งเหล่านี้เกือบทั้งหมดเป็นวัตถุดิบหรือผลิตภัณฑ์ของโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ ในแต่ละปีจะพบว่า โรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมดมีการใช้สารก่อมะเร็งประเภทต่าง ๆ เป็นวัตถุดิบในการผลิตจำนวนมาก เช่น มีการใช้ไวนิลคลอไรด์รวมกันถึง 610,000 ตัน ใช้เบนซีนรวมกันมากกว่า 600,000 ตัน ใช้เอทิลีนไดคลอไรด์รวมกันมากกว่า 250,000 ตัน และใช้ตัวทำละลาย เช่น เฮกเซน (Hexane) มากกว่า 2 ล้านลิตรต่อปี เป็นต้น

2. มลพิษทางน้ำ จากการตรวจสอบคุณภาพน้ำผิวของกรมควบคุมมลพิษในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด พบว่า มีปริมาณความสกปรกในรูปอินทรีย์สาร (BOD) และปริมาณความเข้มข้นของโลหะหนักสูงเกินค่ามาตรฐานโดยเฉพาะ ทองแดง แมงกานีส นิเกิล สารหนู ในส่วนน้ำทิ้งจากนิคมอุตสาหกรรม ก็มีปัญหาระเบิดน้ำมีสารเจือปนเกินกว่าค่ามาตรฐานเช่นกัน จากการตรวจสอบลักษณะน้ำทิ้งของนิคมอุตสาหกรรมและเขตประกอบอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดระยอง ของสำนักจัดการคุณภาพน้ำ กรมควบคุมมลพิษในช่วงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2549 พบว่านิคมอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง มีตัวชี้วัดน้ำทิ้งหลายตัวที่มีค่าเกินกว่าค่ามาตรฐาน ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาการปนเปื้อนของโลหะหนักในแหล่งน้ำชุมชน พื้นที่เทศบาลเมืองมาบตาพุดของ ดร.อาภา หวังเกียรติ สาขาวิศวกรรมสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยรังสิต

ที่ได้ทำการศึกษาเบื้องต้นในพื้นที่เทศบาลเมืองมาบตาพุด จำนวน 25 ชุมชน จำนวน 80 ตัวอย่าง ระหว่างวันที่ 26-27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 และวันที่ 4-5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 ผลการศึกษา พบการปนเปื้อนของแคดเมียม เหล็ก แมงกานีส สังกะสีและตะกั่ว เป็นต้น (เดชรินทร์ สุขกำเนิด และ คณะ, 2550, หน้า 6: อาภา หวังเกียรติ, 2549)

3. ปัญหาน้ำทะเลเสื่อมสภาพ สาเหตุของการเสื่อมคุณภาพเกิดจากอุบัติภัยในการขนส่งทางทะเลโดยเฉพาะอุบัติเหตุจากเรือบรรทุกน้ำมันและการลักลอบทิ้งน้ำมันลงทะเล ตลอดจนถึงการปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมลงสู่ทะเล ปัญหาดังกล่าวสร้างความวิตกกังวลให้กับชาวประมงรวมถึงชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงโรงงานอุตสาหกรรม ทั้งนี้เพราะผู้คนเหล่านี้ประเมินว่าอาจมีการสะสมของสารพิษในทะเลและสัตว์น้ำในทะเล ที่เป็นเช่นนั้นเพราะปู ปลา ที่ชาวประมงจับขึ้นมาได้เนื้อมีกลิ่นเหม็นกว่าปกติหรือเมื่อนำไปปรุงอาหารแล้วจะมีกลิ่นเหม็นของน้ำมัน เช่นเดียวกับน้ำทะเลโดยรอบโรงงานอุตสาหกรรมที่บางคนลงไปเล่นแล้วก็จะมีอาการคันมาก บางคนกลายเป็นแผลเน่าเรื้อรัง โดยเฉพาะน้ำทะเลเท่านั้น น้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคอย่างน้ำฝนที่เคยเป็นแหล่งน้ำดื่มน้ำใช้ที่สำคัญของพื้นที่ ก็ไม่สามารถนำมาใช้อุปโภคและบริโภคได้เป็นเวลานานกว่า 10 ปี ขณะที่ฝนที่ตกลงมาลงแจ้งหากรองไว้จะมีคราบสนิมและตะกอนสีดำ จากการตรวจสอบของกรมควบคุมมลพิษ พบว่า น้ำฝนที่ตกลงมามีค่าความเป็นกรดเป็นด่างต่ำมาก นั่นหมายถึงความเป็นกรดที่เพิ่มสูงขึ้น (เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง, 2550)

กล่าวโดยสรุป การขยายตัวอุตสาหกรรมในจังหวัดระยองที่ผ่านมาได้สร้างผลผลิตซึ่งเป็นความขัดแย้งในตัวเอง (Contradiction) ของกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมทั่วไป คือ การเกิดปัญหาจากอุตสาหกรรมควบคู่ไปกับผลผลิตทางอุตสาหกรรมที่เพิ่มขึ้นถึง 3.2 เท่าตัว ในช่วง พ.ศ. 2524-2537

เมื่อพิจารณาเฉพาะประเด็นกากพิษอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นจากโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมที่สำคัญ ๆ คือ นิคมฯ มาบตาพุด แหลมฉบัง ตะวันออกและผาแดง จะพบว่า กากส่วนใหญ่จะมาจากอุตสาหกรรมปิโตรเคมี การกลั่นน้ำมัน เหล็ก เคมีภัณฑ์และปุ๋ยเคมี ปิโตรเคมี รยนต์ อิเล็กทรอนิกส์ สิ่งทอ กระดาษและยา กากเหล่านี้ประกอบไปด้วยตะกอนปนเปื้อน โลหะหนัก น้ำมันเสื่อมสภาพ คราบน้ำมัน ตัวทำลายเสื่อมสภาพ รวมถึงของเสียจำพวกกรด และด่าง

อุตสาหกรรมหลักของโครงการพัฒนาชายฝั่งตะวันออกได้กลายมาเป็นผู้ผลิตกากพิษอุตสาหกรรมโดยตรง ตัวอย่างเช่น อุตสาหกรรมในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่เป้าหมายการพัฒนาอุตสาหกรรมหลัก จะพบว่าจากโรงงานทั้งหมด 56 โรงงานเกือบทั้งหมดเป็นโรงงานที่สร้างกากพิษอุตสาหกรรม ได้แก่

1. โรงงานกลั่นน้ำมัน	2 โรง
2. โรงไฟฟ้า ก๊าซ ใช้น้ำ	7 โรง
3. โรงงานเหล็ก	7 โรง
4. โรงงานเคมีภัณฑ์ และปุ๋ยเคมี	10 โรง
5. โรงงานปิโตรเคมีและอุตสาหกรรมต่อเนื่อง	30 โรง

อุตสาหกรรมดังกล่าวได้สร้างกากพิษอุตสาหกรรมที่สำคัญ คือ น้ำมันเครื่องที่หมดสภาพการใช้งาน น้ำกรด-ด่าง ที่หมดอายุการใช้งาน ตะกอนที่มีโลหะหนัก กากจากการหลอมโลหะ น้ำยาดั้วทำลายที่หมดสภาพการใช้งาน

การที่กลุ่มโรงงานอุตสาหกรรมในโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก มีส่วนที่ก่อให้เกิดกากพิษอุตสาหกรรมสูง ก็ เนื่องจากโครงสร้างอุตสาหกรรมในโครงการฯ อยู่ในลักษณะที่ต้องพึ่งพิงภายนอกตั้งแต่เริ่มโครงการฯ จนถึงปัจจุบัน การพึ่งพิงดังกล่าวสร้างเงื่อนไขให้อุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดกากพิษจากอุตสาหกรรมของต่างชาติที่เข้ามาตั้งโรงงานในภาคตะวันออกจำนวนมาก เช่น โรงงานเหล็กและเหล็กกล้า โรงงานปิโตรเคมี โรงงานผลิตรถยนต์ เส้นใยสังเคราะห์ อีเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และ โอบารุ ถิ่นบางเตียว, 2549, หน้า 12-13)

การขาดการวางแผนจัดสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมตั้งแต่แรกเริ่มของโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดระยองมีผลให้เกิดกากพิษอุตสาหกรรมตกค้างสะสมมากขึ้นเรื่อย ๆ กากตกค้างได้ถูกลักลอบทิ้งกลายมาเป็น ขยะเถื่อน ที่ถูกขนไปทิ้งโดยผู้รับจ้างซึ่งผิดกฎหมาย ขยะเถื่อนดังกล่าวได้สร้างความกังวลว่าจะเป็นอันตรายต่อสุขภาพและอาชีพของประชาชนในระยอง และก่อให้เกิดกระแสเรียกร้องให้แก้ไขปัญหาดังนั้น รัฐจึงเห็นความจำเป็นที่จะจัดตั้งศูนย์บริการกำจัดกากพิษอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ขึ้นมา โดยให้เอกชนเป็นแกนนำในการดำเนินการและรัฐเป็นผู้สนับสนุนด้วยการเข้าร่วมถือหุ้น เจนโก้ (Genco) หรือบริษัทบริหารและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จำกัด จึงได้ถือกำเนิดขึ้นมาในรูปของบริษัทร่วมทุนระหว่างรัฐกับเอกชน โดยกระทรวงอุตสาหกรรมเข้าร่วมถือหุ้นประมาณร้อยละ 25 ของจำนวนทุนจดทะเบียน จำนวน 600 ล้านบาท (บริษัทบริหารและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จำกัด, 2556)

ยุคที่หนึ่ง: ความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งที่ปลวกแดง

ในการนำเสนอความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งที่ปลวกแดงผู้วิจัยแบ่งออกเป็นหัวข้อต่าง ๆ ประกอบด้วย

1. บริบทของความขัดแย้งที่ปลวกแดง
2. ความขัดแย้งของการก่อสร้างโครงการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมของเงินโก้ที่ปลวกแดง

3. ปฏิบัติการทางวาทกรรมในความขัดแย้งที่ปลวกแดง
4. การเคลื่อนไหวต่อสู้ในกระบวนการขัดแย้งที่ปลวกแดง
5. ความล้มเหลวในการจัดการความขัดแย้งที่ปลวกแดง

บริบทของความขัดแย้งที่ปลวกแดง

ภูมิหลังและการพัฒนาการความขัดแย้ง ตามที่กระทรวงมหาดไทย ได้ประกาศจัดตั้งกิ่งอำเภอลวกแดง โดยแยกการปกครองจากอำเภอบ้านค่ายเมื่อปี พ.ศ. 2513 และมีพระราชกฤษฎีกายกฐานะเป็นอำเภอลวกแดง เมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2522 เดิมเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอบ้านค่าย นั้น ชาวบ้านย้ายออกมาจับจองที่ดินเพื่อทำกิน และได้พบจอมปลวกขนาดใหญ่ โดยมีปลวกตัวใหญ่สีแดง ซึ่งแตกต่างจากที่อื่น ๆ ชาวบ้านจึงเรียกตรงกันว่า ปลวกแดง เป็นอำเภอลวกแดง ในปัจจุบันนี้มีระยะทางห่างจากจังหวัดระยองประมาณ 47 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด 607 ตารางกิโลเมตร จำนวนประชากรทั้งสิ้น 48,558 คน แยกเป็นชาย 24,437 คน และหญิง 24,121 คน ความหนาแน่นของประชากรโดยเฉลี่ย 80 คน ต่อตารางกิโลเมตร อาชีพหลักของประชาชนในชุมชน คือ เกษตรกรรม รองลงมาคืออาชีพรับจ้าง มีลักษณะภูมิประเทศ สามารถแบ่งตามสภาพพื้นที่ ดังนี้ (ข้อมูลอำเภอลวกแดง 3 กันยายน 2555)

1. พื้นราบ 355,375 ไร่
2. พื้นน้ำ 21,000 ไร่
3. ภูเขา 3,000 ไร่

รวมเป็นพื้นที่ทั้งหมด 379,375 ไร่ คิดเป็น 607 ตารางกิโลเมตร

ส่วนการใช้พื้นที่นั้น มีเนื้อที่ในการเกษตรกรรมประมาณ 266,954 ไร่ ของพื้นที่ทั้งหมด

ส่วนใหญ่เป็นพืชทางเศรษฐกิจ ได้แก่ (ข้อมูลอำเภอลวกแดง 3 กันยายน 2555)

1. ปลูกปาล์มน้ำมัน จำนวนพื้นที่ 5,236.23 ไร่
2. ปลูกยางพารา จำนวนพื้นที่ 33,759 ไร่
3. ปลูกสับปะรด จำนวนพื้นที่ 28,868 ไร่
4. ปลูกมันสำปะหลัง จำนวนพื้นที่ 5,000 ไร่

ส่วนการเลี้ยงสัตว์ มีการเลี้ยง โค กระบือ จำนวน 230 ตัว และไก่ จำนวน 1,540 ตัว (ข้อมูลอำเภอปลวกแดง 3 กันยายน 2555)

ส่วนด้านแรงงานมีการจ้างแรงงานรับจ้าง ซึ่งเป็นผู้อพยพมาจากภาคอื่นด้วย เช่น ภาคอีสาน บางรายก็อพยพมาชั่วคราว บางรายก็มาอยู่ถาวร ส่วนการจ้างงานในภาคอุตสาหกรรม นั้น จะเป็นลูกจ้างในโรงงานแปรรูปสับปะรด และโรงงานอุตสาหกรรมอื่น ๆ แรงงานมิใช่คนในพื้นที่ทั้งหมด คือมีคนอพยพมาที่นี่เป็นจำนวนมากเพื่อมาทำงานโรงงาน อาทิ คนอีสาน

สำหรับโรงงานอุตสาหกรรมในท้องที่ อำเภอปลวกแดง เป็นเขตนิคมอุตสาหกรรม โดยมี

1. เขตนิคมอุตสาหกรรมอีสเทิร์น ซีบอร์ด
2. เขตนิคมอุตสาหกรรม จี เค แลนด์
3. สวนอุตสาหกรรมอีสเทิร์น อีสต์สตรีป ปาร์ค
4. เขตนิคมอุตสาหกรรมอมตะซิตี้

จากปัญหาการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม อย่างรวดเร็ว ทำให้เกิด ผลกระทบที่ไม่ดี ต่อคนในชุมชน ทำให้ชุมชนแออัด พร้อมทั้งเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่น ปัญหาเรื่องขยะมูลฝอย ปัญหาเรื่องการปล่อยน้ำเสีย ปัญหาผลกระทบเรื่องเสียง และปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม และอื่น ๆ ตามมาเป็นต้น

ดังนั้น การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ทำให้ อำเภอปลวกแดง มีความเจริญอย่างรวดเร็ว เกิดปัญหาการจราจรติดขัดเป็นอย่างมาก ในช่วงเวลาเช้างานและเลิกงานของพนักงานโรงงาน ปัญหาด้านที่พักอาศัยของพนักงานโรงงาน ปัญหาแรงงานย้ายถิ่นฐาน แรงงานต่างด้าว ปัญหา ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านถนน ด้านสาธารณูปโภคไม่เพียงพอ ที่พอสรุปได้ ก็คือเศรษฐกิจโต ปัญหาด้านอื่นเสื่อมลง โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมและสุขภาพอนามัยคนปลวกแดง

บริษัทเจนโก้เป็นผู้ดำเนินการ โครงการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม ส่วนผู้ที่ถือหุ้นใน บริษัทเจนโก้ อ้างข้อมูลจากมติคณะกรรมการรัฐมนตรีเศรษฐกิจ 14 มีนาคม 2537 ดังนี้ (แนสสัญญาเจนโก้หมกเม็ดเอื้อ “จีเอฟ”ผูกขาดสุบหุ้น. 2539)

1. กรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม ถือหุ้นไม่เกินร้อยละ 25 %
2. บริษัทจีซีเอ็น โฮลดิ้ง ไม่เกินร้อยละ 75 % ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น บริษัทเจนเออร์ล เอเชีย จำกัด เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2539 โดยมีทุนจดทะเบียน 600 ล้านบาท และมูลค่า การลงทุน 2,400 ล้านบาท

สำหรับวัตถุประสงค์ของการก่อสร้างศูนย์กำจัดอุตสาหกรรมคือ (บริษัทบริหารและพัฒนาเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, ม.ป.ป.)

1. ลดปัญหามลพิษ รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม และให้การพัฒนาอุตสาหกรรมสามารถดำเนินการไปได้อย่างยั่งยืน โดยไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

2. สร้างงานในท้องถิ่น เพิ่มรายได้ของประชากรต่อหัว

บริษัทเจนโก้ได้ดำเนินการ โดย แรกเริ่มบริษัทเจนโก้ได้จ้างบริษัท RUST PKK PTY Ltd. สำรวจพื้นที่ในเบื้องต้น 34 แห่ง ต่อมาได้เลือกพื้นที่ 52 แห่ง โดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือก (Check list) ในการพิจารณาพื้นที่ โดยได้สำรวจเบื้องต้นพื้นที่ทางกายภาพทั่วภาคตะวันออกเฉียงใต้ที่เจาะสำรวจมีเพียงที่ปลวกแดงที่เดียว บริษัทเจนโก้ได้ทำการเลือกพื้นที่ตั้งโครงการ คือก็พบว่าพื้นที่บริเวณ หมู่ 2 บ้านเขากระทะเขาระวังคว่ำ ตำบลตาสีห์ อำเภอบัวลาย จังหวัดระยอง มีความเหมาะสมกว่าพื้นที่อื่น ๆ โดยบริษัทเจนโก้ได้ให้เหตุผลดังนี้

1. บริษัทเจนโก้ ได้ทำการสำรวจพื้นที่ทางกายภาพในเบื้องต้นทั้งหมด 52 แห่ง ทั่วประเทศ กล่าวคือ พื้นที่ในจังหวัดราชบุรี สระบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง โดยมีข้อมูลผลสรุปเปรียบเทียบความเหมาะสมของพื้นที่ทั้งหมด 52 แห่ง

ต่อมาบริษัทเจนโก้ ได้พิจารณาคัดเลือกสถานที่ตั้งโครงการนั้นเฉพาะในจังหวัดระยอง ซึ่งมีทั้งหมด 15 แห่ง โดยพิจารณาในรายละเอียดตามเกณฑ์วิชาการ เช่น อัตราการซึมผ่านของดิน ชั้นหินน้ำใต้ดิน น้ำผิวดิน ปัญหาน้ำท่วม ฯลฯ ก็พบว่าพื้นที่บริเวณเขากระทะคว่ำ ตำบลตาสีห์ อำเภอบัวลาย จังหวัดระยอง มีความเหมาะสมกว่าพื้นที่อื่น ๆ โดยได้เจาะจำนวน 21 หลุม ซึ่งเหตุผลที่พิจารณาว่าพื้นที่บริเวณเขากระทะคว่ำมีความเหมาะสมมากที่สุด มีดังนี้ (บริษัทบริหารและพัฒนาเพื่อนูรักษ์สิ่งแวดล้อม, ม.ป.ป.)

1. มีชั้นหินแกรนิตครอบคลุมพื้นที่กว่า 50,000 ไร่ หนาถึง 2.5 กิโลเมตร ช่วยป้องกันการไหลซึมในกรณีที่เกิดเหตุสุดิวสัย

2. พื้นที่มีอัตราซึมของน้ำลงสู่ใต้ดินช้ามากจากที่ได้ทำการสำรวจชั้นดินต่าง ๆ

3. พื้นที่อยู่ใกล้เชิงเขา ซึ่งเปรียบเทียบเสมือนสันปันน้ำ ปัญหาน้ำท่วมพื้นที่จึงไม่เกิดเมื่อไม่มีน้ำท่วม โอกาสที่น้ำจะไหลผ่านโครงการแล้วไปพื้นที่อื่น ๆ จึงไม่มี

4. บริเวณนี้เดิมเป็นที่เกษตรกรรม ซึ่งมักจะมีการใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงมาแล้ว สภาพดินเสื่อมโทรม อีกทั้งพื้นที่ข้างเคียงก็มีการปรับเป็นเขตอุตสาหกรรม จึงเหมาะแก่การก่อสร้างโรงงาน

5. น้ำใต้ดินที่สำรวจพบมีแหล่งน้ำใต้ดินขนาดใหญ่ (Aquifer) แต่เป็นน้ำฝนที่ไหลสะสมอยู่เป็นชั้นน้ำใต้ผิวดิน (Perched water) ชั้นหินแกรนิตหนากว่า 2 กิโลเมตรนี้ จะป้องกันมิให้น้ำชั้นดินนี้ไหลซึมไปในแหล่งน้ำบาดาลใด ๆ

6. ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ที่ดินโครงการล้อมรอบด้วยพื้นที่เกษตรกรรม ห่างไกลจากชุมชนเมืองขนาดใหญ่ พื้นที่ปราศจากส่วนที่ต้องสงวนไว้ทางธรณีวิทยา ด้านชีวภาพ

ด้านวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ และด้านแหล่งน้ำ ซึ่งสำหรับแหล่งน้ำนั้นมาตรฐานของประเทศสหรัฐอเมริกาจะให้สถานที่ฝังกลบ ลักษณะนี้ต้องอยู่ห่างแหล่งน้ำใต้ดินที่ใช้บริโภคเพียง 400 เมตรเท่านั้น

7. กำลังแรงขับของชั้นดินและชั้นหิน มีกำลังรับแรงกดจากข้างบนดีมาก เมื่อสร้างที่ฝังกลบจะไม่ทำให้แผ่นพลาสติกที่ปูเอาไว้ฉีกขาด

8. สถานที่ตั้ง มีความสะดวกในการเดินทางและขนถ่ายเพราะอยู่ใกล้ย่านอุตสาหกรรมต่าง ๆ

9. การคมนาคม มีทางหลวงลาดยางผ่าน ห่างพื้นที่เพียง 500 เมตร

10. ขนาดพื้นที่มีขนาดใหญ่เพียงพอแก่การพัฒนาได้ในปัจจุบันและอนาคต

การดำเนินการในขั้นตอนการทำลายฤทธิ์การกำจัดกากอุตสาหกรรม และการติดตามตรวจสอบของบริษัทเจนโก้ อยู่ภายใต้การควบคุมของ บริษัทเวสต์แมนเนจเม้นท์ อินเตอร์เนชันแนล จากสหรัฐอเมริกา ขั้นตอนต่าง ๆ มีดังนี้ (บริษัทบริหารและพัฒนาเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจำกัด (มหาชน), 2556)

ขั้นตอนที่ 1 การจัดการกากอุตสาหกรรมก่อนขนส่งไปกำจัด

บริษัทเจนโก้ จะรับกากอุตสาหกรรมมากำจัด แยกเป็น 2 ประเภท คือ

1. กากอุตสาหกรรมจากโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งผ่านการบำบัดจนได้มาตรฐานของกระทรวงอุตสาหกรรมแล้ว และนำมาทำการทดสอบโดยวิธีการทดสอบน้ำชะล้าง หรือวิธีการสกัดสารตามประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม เรื่อง กำหนดวิธีการเก็บทำลายฤทธิ์ กำจัดฝังทิ้ง เคลื่อนย้าย และขนส่งสิ่งปนเปื้อนหรือวัสดุที่ไปใช้แล้ว (ฉบับที่ 1) พ.ศ. 2531 หากผ่านการทดสอบก็สามารถส่งกากอุตสาหกรรมดังกล่าวไปฝังกลบได้ที่พื้นที่ฝังกลบ อำเภอลวกแดง จังหวัดระยอง โดยไม่ต้องมีการทำลายฤทธิ์และปรับเสถียร

2. กากอุตสาหกรรมจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ต้องทำการทดสอบดังกล่าวและต้องดำเนินการทำลายฤทธิ์และปรับเสถียรกากอุตสาหกรรมให้ได้ตามประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม และข้อกำหนดขององค์การสิ่งแวดล้อมประเทศสหรัฐอเมริกา ที่โครงการในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง

ขั้นตอนที่ 2 การขนส่งกากอุตสาหกรรมไปกำจัด

บริษัทเจนโก้ จะรับผิดชอบในการขนส่งกากอุตสาหกรรมทั้ง 2 ประเภทไปฝังกลบที่อำเภอลวกแดง จังหวัดระยอง โดยมีข้อมูลการปริมาณการขนส่งและมาตรการควบคุมการขนส่ง

ขั้นตอนที่ 3 การฝังกลบที่ อำเภอลวกแดง จังหวัดระยอง

บริษัทเจนโก้ ทำการฝังกลบกากอุตสาหกรรม โดยมีมาตรการป้องกันการรั่วไหล และ มาตรการด้านสิ่งแวดล้อมที่เข้มงวดที่หลุมฝังกลบ เช่น พื้นที่ฝังกลบมีระบบกันซึมเพื่อป้องกันการไหลซึมที่ประกอบด้วยแผ่นพลาสติก 2 ชั้น ชั้นดินเหนียว 1 ชั้น และชั้นดินเหนียวสังเคราะห์ 1 ชั้น รวม 4 ชั้น

นอกจากนี้ยังมีระบบรวบรวมน้ำชะล้างไปบำบัดในบ่อระเหยน้ำชะล้าง บ่อรวบรวม น้ำฝน บ่อตรวจสอบคุณภาพน้ำใต้ดิน มีระบบตรวจสอบการรั่วไหลเป็นไปตามประกาศกระทรวง อุตสาหกรรม

ความขัดแย้งการก่อสร้างโครงการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม

ตั้งแต่บัดนั้นมาปัญหาความขัดแย้งก่อตัวกับ โครงการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม

สังเกตจากทัศนคติและพฤติกรรมความขัดแย้งของคู่กรณี ทว่าการวัดจากทัศนคติเป็นเรื่อง ละเอียดอ่อนลึกซึ้ง จนยากที่จะเข้าใจได้ง่าย ๆ ไม่เหมือนกับการศึกษาพฤติกรรมขัดแย้งซึ่งปรากฏ ตัวชัดเจนออกมา 2 ฝ่าย ค่อยข้างชัดเจน กล่าวคือ (ชลัท ประเทืองรัตน, 2542)

ฝ่ายสนับสนุนโครงการฯ มีบริษัทเจนโก้ ฝ่ายรัฐบาลกระทรวงอุตสาหกรรม กำนันผู้ใหญ่บ้าน บางส่วน นักการเมืองท้องถิ่นส่วนมาก สื่อมวลชนท้องถิ่นบางส่วน ข้าราชการส่วนภูมิภาค และ กระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ กับฝ่ายคัดค้านโครงการฯ ที่มีแกนนำชาวบ้านที่สำคัญแดง (ส่วนมาก) นักการเมืองท้องถิ่นบางส่วน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านบางส่วน พระ ข้าราชการบางส่วน นักวิชาการใน พื้นที่ และองค์การพัฒนาเอกชน ทั้ง 2 ฝ่าย ต่างให้เหตุผลต่าง ๆ นานา ที่ขัดแย้งกัน โดยฝ่าย สนับสนุนก็เสนอแต่สิ่งที่ดี ฝ่ายคัดค้านไม่เอาไม่เหมาะสม โดยสามารถอธิบายเหตุแห่งความ ขัดแย้งได้ดังนี้ (ชลัท ประเทืองรัตน, 2542)

เริ่มจากการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของฝ่ายคัดค้าน เริ่มต้นจากแกนนำชาวบ้านบางคนได้ไป ร่วมงาน BOI Fair ที่แหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี เป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งด้านข้อมูลข่าวสาร เพียงแค่ได้รับเอกสาร ใบปลิวไม่ได้คิดอะไร หลังจากนั้น แกนนำกลับมาได้ศึกษา เลย์รูแน์ชัดว่าจะ มาทำศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมที่ปลวกแดง ซึ่งจะกระทบต่อแหล่งน้ำกิน น้ำใช้ของชาวบ้าน และอ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล ตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนชาวปลวกแดง เริ่มปรากฏ ตัวของฝ่ายคัดค้านที่ไม่เอาโรงงานกำจัดกากอุตสาหกรรม ฝ่ายคัดค้านได้นัดรวมตัวกันแสดงพลัง คัดค้านโครงการอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรก ณ ที่ทำการ อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง วันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2538 เป็นการรวมพลแสดงออกครั้งใหญ่เพื่อต่อต้าน เนื่องจากฝ่ายคัดค้านทราบว่า บริษัทเจนโก้จะมีการ วางศิลาฤกษ์ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2538

การก่อตัวของความขัดแย้งเริ่มปรากฏตัวครั้งแรกเมื่อมีการรวมตัวคัดค้านโครงการ ณ ที่ทำการ อำเภอปลวกแดง เนื่องจากการรวมตัวครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่นัดกันแสดงพลังอย่างชัดเจนที่สุด มีผู้เข้าร่วมคัดค้านมากที่สุดประมาณ 2,000 คน การวัดเช่นนี้เป็นการวัดในรูปของพฤติกรรม เนื่องจากสังเกตได้ง่ายที่สุด การที่ฝ่ายคัดค้านโครงการเลือกวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2538 เป็นวันรวมพลังครั้งใหญ่ เนื่องจากฝ่ายคัดค้านทราบว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ไทย จะมีการวางศิลาฤกษ์ในเดือนพฤศจิกายน 2538 ฝ่ายคัดค้านจึงได้จัดเวทีสกัดกั้นไว้ก่อน (ชลัท ประเทืองรัตนนา, 2542)

การพัฒนาการความขัดแย้งได้พัฒนาประเด็นการโต้แย้งมากขึ้น โดยประเด็นโต้แย้งระหว่างคู่กรณีเริ่มพัฒนาขึ้นมา แต่ก็มีได้หยุดนิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงประเด็นโต้แย้ง โดยเฉพาะฝ่ายสนับสนุนโครงการพยายามที่จะเปลี่ยนประเด็นโต้แย้ง ในช่วงแรกฝ่ายสนับสนุนต้องการสร้างโครงการฯ ให้ได้ทุกระบบในพื้นที่ อำเภอปลวกแดง ทั้งการปรับเสถียร (ทำให้เป็นกลาง) และฝังกลบกากฯ ต่อมาเมื่อประสบกับการต่อต้านอย่างต่อเนื่อง

ฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายคัดค้านโครงการต่างก็มีแนวร่วมที่หลากหลาย อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะดีแต่ละฝ่ายจะมีแกนหลักเป็นแกนนำในการสนับสนุนและคัดค้านโครงการ ฝ่ายสนับสนุนโครงการที่เป็นแกนหลักก็คือ กระทรวงอุตสาหกรรม กับบริษัทบริหารและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ฝ่ายคัดค้านโครงการมีแกนนำชาวบ้านที่รวมตัวกันในรูปขององค์กรคือ ชมรมมิตรสัมพันธ์พิทักษ์สิ่งแวดล้อม และสภาเครือข่ายเกษตรกรจังหวัดระยอง องค์ประกอบของกลุ่มขัดแย้งซึ่งแบ่งได้กว้าง ๆ เป็น 2 ฝ่ายมีดังนี้ (ชลัท ประเทืองรัตนนา, 2542)

1. ฝ่ายสนับสนุนโครงการ ประกอบด้วย เจ้าของโครงการซึ่งประกอบด้วย กระทรวงอุตสาหกรรม และบริษัทบริหารและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สำหรับแนวร่วมสนับสนุนโครงการประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้านบางส่วน นักการเมืองท้องถิ่นส่วนมาก สื่อมวลชนท้องถิ่นบางส่วน ข้าราชการส่วนภูมิภาค และกระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ (สนับสนุนในแง่ของวิชาการว่าโครงการนี้ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม)

ฝ่ายสนับสนุนเห็นควรให้มีการสร้างโครงการด้วยทัศนคติที่หลากหลายดังนี้ (ชลัท ประเทืองรัตนนา, 2542)

1.1 ฝ่ายสนับสนุนที่เป็นฝ่ายส่วนราชการอำเภอปลวกแดง มีความเห็นว่าโครงการนี้เป็นสิ่งที่ดี และมีความปลอดภัย ดังทัศนคติว่า ผมพิจารณาดูแล้วว่า โครงการนี้เป็นสิ่งดีและไม่เป็นพิษภัยแก่พี่น้องประชาชน

1.2 กรมการผังเมือง เห็นว่าการก่อสร้างและสถานที่ตั้งโรงงานกำจัดกากอุตสาหกรรมอยู่ไม่ไกลจากเขตนิคมอุตสาหกรรม จังหวัดระยอง ไม่สิ้นเปลืองต่อค่าขนส่ง แนว

เส้นทางการขนส่งสามารถหลีกเลี่ยงย่านชุมชน โดยใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 3191 และ 3138 ได้ เพื่อป้องกันการรั่วไหลของสารพิษ

1.3 กระทรวงวิทยาศาสตร์ เห็นชอบในหลักการที่จะให้มีการจัดตั้งศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม เพื่อช่วยให้มีการจัดการกากของเสียที่ถูกต้องตามหลักวิชาการและให้มีมาตรการควบคุมป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นตามที่กลุ่มผู้คัดค้านวิตก

ผู้อำนวยการกองจัดการสารอันตรายและกากของเสีย กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ได้แสดงความเชื่อมั่นในเทคโนโลยีและการป้องกันอันตรายถ้าเกิดการรั่วซึมของกากอุตสาหกรรม ดังนี้

ได้มีการเชิญบริษัทเจนโก้ มาให้ข้อมูล เมื่อดูข้อมูลอัตราการไหลของน้ำใต้ดินของบริษัทดังกล่าวในช่วงหน้าฝนแล้ว พบว่ามีเพียง 0.8 มิลลิกรัมต่อปี ซึ่งช้ามาก ดังนั้น หากมีการรั่วไหลของสารก็น่าที่จะสามารถป้องกันได้ทัน และแง่ของเทคโนโลยีนั้น ตนเชื่อว่าการป้องกันและแก้ไขการลดความเสี่ยงจากอุบัติเหตุต่าง ๆ ได้

1.4 นายกรัฐมนตรี (บรรหาร ศิลปะอาชา) ได้ให้คำรับรองว่า โครงการสร้างโรงงานกำจัดกากอุตสาหกรรมของเจนโก้มีความชัดเจนเพียงพอและได้รับการศึกษามาอย่างดีแล้ว คงจะไม่มีผลกระทบรุนแรงต่อประชาชนในพื้นที่ พร้อมกับยืนยันว่า ถึงอย่างไรโครงการนี้จะต้องดำเนินการต่อไป

1.5 สมาชิกสภาจังหวัดระยอง การประชุมสมาชิกสภาจังหวัดระยอง วันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2538 เห็นชอบที่ให้โรงงานสร้างในบริเวณพื้นที่บริเวณดังกล่าวรวม 21 เสียง จากทั้งสิ้น 23 คน โดยเซ็นชื่อเห็นชอบให้ผู้ว่าราชการจังหวัดรับไปดำเนินการในขั้นต่อไป ด้วยเหตุผล 1. ช่วยแก้ปัญหาหลักลอบทิ้งในพื้นที่ต่าง ๆ หมดไปโดยมีที่กำจัดอย่างถูกต้อง 2. ทางรัฐบาลคงเห็นความสำคัญที่จะให้มีโรงงานกำจัดกากที่ถูกต้อง ขณะที่เพียง 2 เสียงที่ไม่เห็นด้วยด้วยเหตุผล อันตรายต่ออ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล และบทรเย็นในแง่ลบจากโรงงานที่พีไอ

2. ฝ่ายคัดค้านโครงการ ประกอบด้วย ชาวบ้านในพื้นที่ อำเภอลวกแดง (ส่วนมาก) นักการเมืองท้องถิ่นบางส่วน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านบางส่วน พระ นักวิชาการในพื้นที่ และองค์กรพัฒนาเอกชน

ฝ่ายคัดค้านโครงการมีแนวร่วมที่หลากหลายและมีทัศนคติที่ไม่เห็นด้วยต่อโครงการด้วยเหตุผลหลักคือพื้นที่ตั้งโครงการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมไม่เหมาะสม เนื่องจากพื้นที่อยู่ใกล้กับแหล่งน้ำของชาวบ้านที่จะใช้อุปโภคและบริโภค กล่าวถึงแนวร่วมของฝ่ายคัดค้านโดยละเอียดมีดังนี้

2.1 ชาวบ้านส่วนมากใน อำเภอปลวกแดง พิจารณาจาก

หมู่ 2 บ้านใต้สุน ตำบลตาสีห์ เห็นด้วยกับโครงการ ร้อยละ 22.22 ไม่เห็นด้วย ร้อยละ 55.56 ไม่แสดงความคิดเห็น ร้อยละ 22.2

หมู่ 3 บ้านหนองคางคว ตำบลตาสีห์ เห็นด้วยกับโครงการ ร้อยละ 32.56 ไม่เห็นด้วย ร้อยละ 53.49 ไม่แสดงความคิดเห็น ร้อยละ 13.95

หมู่ 4 บ้านเนินสำราญ ตำบลตาสีห์ เห็นด้วยกับโครงการ ร้อยละ 33.33 ไม่เห็นด้วย ร้อยละ 50.00 ไม่แสดงความคิดเห็น ร้อยละ 16.67

2.2 ชาวบ้านบางส่วนจาก อำเภอศรีราชา และ อำเภอหนองใหญ่ จังหวัดชลบุรี พิจารณาจากรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมโครงการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม ฉบับเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2539 ซึ่งจัดทำรายงาน โดย บริษัทคอนซัลแทนท์ ออฟ เทคโนโลยี จำกัด

หมู่ 7 บ้านระเวิง ตำบลเขาหินทราย เห็นด้วยกับโครงการ ร้อยละ 33.33 ไม่เห็นด้วย ร้อยละ 53.33 ไม่แสดงความคิดเห็น ร้อยละ 13.33

หมู่ 5 บ้านเฉลิมลาภ ตำบลหนองเสือช้าง อำเภอหนองใหญ่ จังหวัดชลบุรี เห็นด้วยกับโครงการ ร้อยละ 16.67 ไม่เห็นด้วย ร้อยละ 50.00 ไม่แสดงความคิดเห็น ร้อยละ 33.33

2.3 หอการค้า จังหวัดระยอง

มติของ หอการค้าจังหวัดระยอง เมื่อ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2538 มีว่า พื้นที่บริเวณที่จะก่อสร้างศูนย์ไม่เหมาะสม เพราะอยู่ที่สูงและเป็นแหล่งต้นน้ำสำหรับอุปโภค บริโภคที่ไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล โดยเฉพาะ นายแพทย์จักรชัย จริยเวชวัฒนา ประธานคณะกรรมการฝ่ายสิ่งแวดล้อมหอการค้า จังหวัดระยอง ได้แสดงจุดยืนคัดค้านมาโดยตลอด

2.4 สภานายความ

ฝ่ายคัดค้านได้ขอความช่วยเหลือโดยเฉพาะแ่งมุกกฎหมายจากสภานายความซึ่งได้มอบหมายให้นายวรินทร์ เทียมจรัส กรรมการโครงการทนายความเพื่อสิ่งแวดล้อม ช่วยเหลือชาวบ้านใน อำเภอปลวกแดง

2.5 องค์การพัฒนาเอกชน

องค์การพัฒนาเอกชนที่เข้าร่วมคัดค้านมีหลากหลายองค์กร แบ่งได้เป็นองค์การพัฒนาเอกชนส่วนท้องถิ่น กับ องค์การพัฒนาเอกชนระดับประเทศดังนี้

2.5.1 องค์การพัฒนาเอกชนส่วนท้องถิ่น

องค์การพัฒนาเอกชนส่วนท้องถิ่นเป็นแกนนำในการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการ องค์การดังกล่าวคัดค้านโครงการตั้งแต่เริ่มรับรู้ว่าจะมีโครงการมาตั้ง ณ บ้านเขากระทะ-

เขาระงับคว่ำ ดำปลวกแดง อำเภอลวกแดง จังหวัดระยอง กระทั่งโครงการได้ย้ายทุกระบบออกนอกพื้นที่ อำเภอลวกแดง ฝ่ายคัดค้านโครงการมีสถานที่รวมตัวเป็นประจำ 3 แห่งคือ 1. ชมรมมิตรสัมพันธ์พิทักษ์สิ่งแวดล้อม สมาคมการเกษตร จังหวัดระยอง 2. สมาคมเครือข่ายเกษตร จังหวัดระยอง และ 3. ชมรมวิถีเกษตร

องค์การพัฒนาเอกชนส่วนท้องถิ่นประกอบด้วย 1. ชมรมมิตรสัมพันธ์พิทักษ์สิ่งแวดล้อม 2. กลุ่มพิทักษ์สิ่งแวดล้อมระยอง 3. กลุ่มมนุษย์และสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยบูรพา 4. สหกรณ์การเกษตร อำเภอลวกแดง จังหวัดระยอง 5. สหกรณ์ชาวสวนยาง อำเภอลวกแดง จังหวัดระยอง 6. สมาคมการเกษตรระยอง สาขาลวกแดง 7. ชมรมวิถีเกษตรระยอง พื้นที่อำเภอลวกแดง และ 8. กลุ่มแม่บ้าน อสม.

2.5.2 องค์การพัฒนาเอกชนนอกท้องถิ่น

องค์การพัฒนาเอกชนระดับประเทศ มีบทบาทเสริมในการคัดค้านโครงการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อ นายทองอินทร์ แก้ววัฒนา แกนนำคนสำคัญฝ่ายคัดค้านเสียชีวิต องค์การเหล่านี้จึงได้เข้าร่วมคัดค้านโครงการอย่างจริงจัง องค์การพัฒนาเอกชนระดับประเทศประกอบด้วย 1. สมัชชาเกษตรรายย่อยภาคอีสาน 2. เครือข่ายกลุ่มเกษตรภาคเหนือ 3. คณะกรรมการณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (กรป.) 4. สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย 5. คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 6. กลุ่มกิจกรรมนักศึกษาเพื่อสังคม มหาวิทยาลัยรามคำแหง 7. สหพันธ์ศิลปินเพื่อประชาธิปไตย 8. ชมรมคนรักทะเล 9. กลุ่มเพื่อนประชาชน 10. คณะกรรมการสืบทอดเจตนารมณ์ครูประเวศน์ บุญหนัก 11. กลุ่มสลัมเพื่อประชาธิปไตย

2.6 ผู้ว่าราชการจังหวัดระยอง นายวิมล พวงทอง ได้สนับสนุนชาวบ้านปลวกแดงว่าโครงการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่เหมาะสมเนื่องจากอยู่เหนืออ่างเก็บน้ำหนองปลาไหลไม่กี่กิโลเมตร (ชลัท ประเทืองรัตนนา, 2542)

ปฏิบัติการทางวาทกรรมในความขัดแย้งที่ปลวกแดง

ในความขัดแย้งที่ปรากฏตัวขึ้นจะมีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนรูปร่างของความขัดแย้งไปเรื่อย ๆ รวมถึงจะมีประเด็นขัดแย้งเกิดขึ้นและมีการพยายามเปลี่ยนประเด็นโต้แย้ง รวมถึงมีการแสวงหาแนวร่วม กระทั่งเกิดความขัดแย้งขึ้นมา

พัฒนาการของประเด็นโต้แย้ง และหาทางออก

ประเด็นโต้แย้งระหว่างคู่กรณีเริ่มพัฒนาขึ้นมา แต่ก็มีได้หยุดนิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงประเด็นโต้แย้ง โดยเฉพาะฝ่ายสนับสนุนโครงการพยายามที่จะเปลี่ยนประเด็นโต้แย้ง ในช่วงแรก

ฝ่ายสนับสนุนต้องการสร้างโครงการทุกระบบในพื้นที่ อำเภอปลวกแดง ทั้งการปรับเสถียร (ทำให้เป็นกลาง) และฝังกลบกากฯ ต่อมาเมื่อประสบกับการต่อต้าน ฝ่ายสนับสนุนก็พยายามให้มีการก่อสร้างบางส่วนที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด และก่อสร้างบางส่วนที่ อำเภอปลวกแดง นายไชยวัฒน์ สีนสุวงศ์ รมว.อุตสาหกรรม ได้เสนอแนวทางประนีประนอมคือ ก่อสร้างโรงงานบำบัดกากฯ ที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด แต่ให้สร้างสถานที่ฝังกลบกากฯ ที่ อำเภอปลวกแดง ซึ่งคณะรัฐมนตรี (ครม.) ได้มีมติ เมื่อ 23 มกราคม พ.ศ. 2539 ตามแนวทางที่นายไชยวัฒน์ สีนสุวงศ์ เสนอ คือให้ย้ายโครงการเข้าในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด เพื่อบำบัด หลังการบำบัดให้นำกากที่ได้ฝังกลบใน อำเภอปลวกแดง

มติดังกล่าวไม่ได้รับการยอมรับจากชุมชนปลวกแดง ฝ่ายคัดค้านโครงการไม่พยายามจะเปลี่ยนประเด็น คือ ยื่นกรณในข้อเสนอย้ายโครงการทุกระบบออกนอกพื้นที่ เขากระทะ-เขาชะงัว คำบดลาคีร์ อำเภอปลวกแดง การยื่นกรณเช่นนี้เกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มรับรู้ว่าจะมี การสร้างโครงการนี้ กระทั่งโครงการยุติลงอย่างสิ้นเชิง ฝ่ายคัดค้านได้แสดงจุดยืนชัดเจนว่าไม่ยอมรับโครงการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมทุกระบบ ไม่ว่าจะเป็นการปรับเสถียรหรือการฝังกลบกากอุตสาหกรรม ฝ่ายคัดค้านได้เสนอตลอดมาให้อำเภอปลวกแดงเป็นพื้นที่สร้างโครงการ เหตุผลการสนับสนุนและคัดค้านการใช้พื้นที่ อำเภอปลวกแดงเป็นที่สร้างโครงการ มีหลากหลายเหตุผล และแตกต่างกันไปตามความเชื่อ ทศนคติ การกล่อมเกล่า และผลประโยชน์ ฯลฯ แต่ก็พอจะรวบรวมได้ดังนี้ (โรงงานกำจัดกากอุตสาหกรรมของกบผลการศึกษาพื้นที่ขึ้นแรกเสร็จ 2537)

ฝ่ายสนับสนุนมีประเด็นอันหลากหลายที่สนับสนุนให้มีโครงการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม ที่บ้านเขากระทะ-เขาชะงัว คำบดลาคีร์ อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง

1. ขยะล้นเมือง

สถานการณ์ที่มีกากอุตสาหกรรมจำนวนมากจึงต้องสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมอย่างเร่งด่วน เพื่อจัดการของเสียที่มีอยู่มากมายและทิ้งเกลื่อนกลาด และประโยชน์ของศูนย์กำจัดกากฯ ยังช่วยลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (อากาศ และน้ำ) ได้ด้วย

2. ประโยชน์ในการจ้างงาน

ถ้าโครงการนี้เกิดขึ้นชาวบ้านในพื้นที่ที่จะมีงานทำในโรงงานของบริษัทเจนโก้ ความต้องการแหล่งงานทำให้ชาวบ้านใน อำเภอปลวกแดงบางส่วนสนับสนุนโครงการนี้

3. จังหวัดระยองเป็นเขตอุตสาหกรรมที่มีกากอุตสาหกรรม

ฝ่ายสนับสนุนเห็นว่า จังหวัดระยอง ก่อให้เกิดกากอุตสาหกรรมมาก จึงควรรับภาระ

ในการกำจัดกากอุตสาหกรรม ดังที่สนะของนายประกอบ เดชดี อุตสาหกรรมจังหวัดระยอง เปิดเผยเหตุผลที่จะสร้างโรงงานที่ จังหวัดระยอง เนื่องจากเป็นพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมที่มีกาก อุตสาหกรรมมากที่สุด

4. การคมนาคมขนส่งสะดวก

พื้นที่ตั้งอยู่ไม่ไกลเกินไปจากแหล่งอุตสาหกรรม ทำให้อัตราค่าขนส่งอยู่ในวิสัยที่ผู้ ส่งของเสียมากำจัดจะจ่ายได้ หากที่ตั้งอยู่ไกลจากแหล่งอุตสาหกรรมมาก จะทำให้ผู้ใช้บริการต้อง รับภาระค่าขนส่งที่สูงขึ้น

5. ไม่เป็นที่น้ำท่วมถึง

โครงการตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาน้ำท่วมไม่ถึง จึงไม่ต้องกลัวปัญหาการพัดพาาก อุตสาหกรรมลงสู่แหล่งน้ำ

6. อยู่ห่างไกลจากชุมชน

สถานที่ตั้งอยู่ไกลจากแหล่งชุมชนและเมืองใหญ่ จึงไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญ ต่อผู้อยู่อาศัยข้างเคียง

7. พื้นที่มีราคาถูกกว่าพื้นที่ในนิคมอุตสาหกรรม

ถ้าซื้อที่ดินเพื่อฝังกลบ หรือรับเสถียรในนิคมอุตสาหกรรมจะมีราคาสูงกว่าราคาที่ดิน ในบ้านเขากระทะ-เขาชะม้ง ตำบลตาสีห์ อำเภอลวกแดง จังหวัดระยอง

ฝ่ายคัดค้านเห็นว่าโครงการฯ นี้มีประโยชน์ในการบำบัดและกำจัดกากอุตสาหกรรมที่มี จำนวนมาก ทว่าไม่เห็นด้วยในการสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม ณ บ้านเขากระทะ- เขาชะม้งควา ตำบลตาสีห์ อำเภอลวกแดง จังหวัดระยอง โดยมีประเด็นในการคัดค้านดังนี้

1. การตรวจสอบโรงงานอุตสาหกรรมของรัฐในอดีตที่ล้มเหลว

ฝ่ายคัดค้านไม่เชื่อมั่นการตรวจสอบของรัฐต่อโรงงานอุตสาหกรรมที่ผ่านมาดังตัวอย่าง (ประชาพิจารณ์โรงงานกำจัดกากชาวปลวกแดงต้องรักษาสีห์, 2539, หน้า 3)

การตรวจสอบที่ผ่านมาของรัฐ ไม่สามารถทำได้จริง ปัจจุบันปัญหาเรื่องกลิ่นที่มาบตาพุด ก็มี พิสูจน์ว่าเทคโนโลยีไม่ 100 % หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง

ไม่เชื่อมั่นในประสิทธิภาพการทำงานของรัฐบาลที่ผ่านมา เช่น นิคมอุตสาหกรรมที่ปล่อย น้ำเสีย รั่วก็ไม่สามารถควบคุมได้และรัฐก็ไม่เคยรับผิดชอบเมื่อเกิดปัญหา

แม้แต่ข้าราชการในภูมิภาคยังกล่าวว่า กรมโรงงานอุตสาหกรรม การนิคมอุตสาหกรรม แห่งประเทศไทย และอุตสาหกรรมจังหวัด ไม่สามารถควบคุมโรงงานอุตสาหกรรมที่ผ่านมาได้ ประชาชนจึงไม่ไว้วางใจให้สร้างโรงงานกำจัดกากฯ ได้

รวมถึงฝ่ายคัดค้านคิดว่าโรงงานอื่นรัฐยังไม่สามารถป้องกันการระเบิดของโรงงาน หรือปล่อยน้ำเสีย หรือเทคโนโลยีจะดีเพียงใด คนที่ควบคุมเทคโนโลยีก็เงินเลื้อได้หรือมั่งง่ายเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการกำจัดกากอุตสาหกรรม แล้วจะให้มั่นใจได้อย่างไรว่าโครงการนี้จะปลอดภัย 100 %

2. ใกล้แหล่งน้ำอุปโภคและบริโภค

ฝ่ายคัดค้านไม่เห็นด้วยที่โครงการจะมาสร้าง ณ อำเภอปลวกแดง เนื่องจากหวาดกลัวผลกระทบต่อแหล่งน้ำของชาวบ้านซึ่งใช้น้ำบาดาลและบ่อน้ำตื้น คลองต่าง ๆ อาทิ คลองระเวียง และอ่างเก็บน้ำหนองปลาไหลซึ่งจะส่งน้ำต่อไปยังอ่างเก็บน้ำอีก 6 แห่งคือ หนองคือ ดอกทราย มาบประชัน บางพระ เขาไผ่ และเขื่อนคลองดังทศนะที่ว่า (ประชาพิจารณ์โรงงานกำจัดกากชาวปลวกแดงต้องรักษาสิทธิ. 2539. หน้า 3)

ชาวบ้านสมควรจะต้องวิตกหรือไม่ ถ้ามีโรงกำจัดกากอุตสาหกรรมมาตั้งอยู่ข้าง ๆ บ้านเขา นอกจากนี้พื้นที่ยังอยู่ใกล้กับแหล่งต้นน้ำสำคัญคือ แหล่งน้ำคลองระเวียง

น้ำจากภูเขาหลายสายไหลลงสู่คลองระเวียง จึงรู้สึกว่อย่างไร โครงการนี้ก็ไม่ปลอดภัย และถ้าเกิดการรั่วไหลจะไหลไว้มาก

จากกรให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ของ นางวิรัช แก้ววัฒนา ภรรยาของนายทองอินทร์ แก้ววัฒนา ผู้ถูกลอบสังหาร

ไม่ใช่เฉพาะพี่น้องที่กลัว ใคร ๆ เขาก็กลัวกันทั้งนั้น ถ้ารัฐมนตรีไชยวัฒน์ ไม่กลัวก็ไปสร้างข้างบ้านรัฐมนตรีเขาไปเลยไม่มีใครว่าหลอก

ได้รับรู้จากบริษัทว่าเป็นขยะอัดแท่ง และจะมีเตาเผา มีความปลอดภัยสูง มีผ้าบางสีดำบูที่กันหลุม และจะนำขยะฝังแล้วเอาดินกลบ และจะปลูกต้นไม้ให้ด้วย แต่ก็ยังกลัวเรื่องการรั่วซึมอยู่ดี

นอกจากนี้ฝ่ายคัดค้านได้เน้นให้เห็นว่าชาวบ้านปลูกสับปะรด ยางพารา โดยเฉพาะสับปะรดจะดูดซึมสารพิษได้ไวและสะสมพิษนานมาก กรณีที่โรงงานปล่อยควั่นสารซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ก็ต้องโค่นต้นยางพาราขายแล้วหันไปปลูกพืชอย่างอื่นแทน หรือไม่ก็ขายที่ดินไปเท่านั้น

นอกจากเหตุผลที่ทั้งฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายคัดค้านพยายามอธิบายเพื่อสนับสนุนฝ่ายตนซึ่งนำรับฟังทั้ง 2 ฝ่ายแล้ว ยังมีปัญหาสำคัญคือข้อมูลของฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายคัดค้านไม่ตรงกัน

3. การใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำเกษตรกรรม

เป็นการถกเถียงกันเพื่อชี้ให้เห็นว่าพื้นที่บริเวณที่จะก่อสร้างโครงการเป็นแหล่งเสื่อมโทรมหรือไม่ ทำการเกษตรได้หรือไม่ ถ้าพื้นที่ไม่เหมาะสมกับการทำเกษตรกรรม หรือมีการปลูกพืชที่ทำลายดินมาก อาทิ มันสำปะหลัง ก็น่าจะใช้พื้นที่ดังกล่าวสร้างโครงการ ข้อมูลของฝ่ายสนับสนุน กับ ฝ่ายคัดค้านมีความคลาดเคลื่อน แตกต่างกันมาก (ข้อมูลอำเภอปลวกแดง, กันยายน 2555)

ฝ่ายสนับสนุน	ฝ่ายคัดค้าน
มันสำปะหลัง 14.45 % ของพื้นที่	7.84 % ของพื้นที่
สวนผสมปาล์ม อ้อย และมัน 20.56 %	0.67 %
สับปะรด 16.21 %	12.85 %
สนปฐพี 12.49 %	1.61 % ฯลฯ

ข้อมูลจากรายงานผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม กับ ข้อมูลฝ่ายคัดค้านมีความแตกต่างกัน ฝ่ายสนับสนุนชี้ให้เห็นว่าชาวบ้านปลูกมันสำปะหลังมากถึง 14.45 % ซึ่งที่ดินที่ปลูกมันสำปะหลังเป็นเวลานาน ดินจะเสื่อมสภาพ ขณะที่ฝ่ายคัดค้านได้โต้แย้งว่าปลูกมันสำปะหลังเพียง 7.84 % ของพื้นที่ทั้งหมด

4. ที่ดินโดยรอบที่ตั้งโครงการเป็นเขตอุตสาหกรรม

ฝ่ายสนับสนุน

พื้นที่ที่ใกล้กับโครงการมีการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมบางส่วนแล้ว เช่น เคยเป็นที่ตั้งของโรงงานน้ำตาล นอกจากนี้ในเขตอุตสาหกรรม มีแผนที่จะพัฒนาพื้นที่ทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ ห่างจากโครงการ 5 กิโลเมตร เป็นนิคมอุตสาหกรรม

ฝ่ายคัดค้าน

ขณะที่ฝ่ายคัดค้านได้ว่า บริเวณที่ตั้งโครงการ เป็นพื้นที่ของโรงงานน้ำตาลซึ่งเป็นอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตการเกษตรและปัจจุบันยังไม่ได้ขยายโครงการหรือมีโรงงานอื่น ๆ เพิ่มการได้เคยในประเด็นนี้มีความสำคัญ เพื่อชี้ให้เห็นว่าพื้นที่โดยรอบมีอุตสาหกรรมมากหรือไม่ ถ้าหากมีอุตสาหกรรมมากก็จะสร้างโครงการฯ นี้ได้สะดวกขึ้น

5. สภาพธรณีวิทยา

ฝ่ายสนับสนุน

โครงสร้างทางธรณีวิทยาที่เป็นหินแกรนิตจะมีประโยชน์ในการป้องกันการรั่วซึม รั่วไหลลงสู่ชั้นน้ำใต้ดินข้างล่างชั้นหินได้เป็นอย่างดี ในกรณีที่เกิดเหตุสุดิวสัย ชั้นแกรนิตขนาดใหญ่ข้างใต้ คลอบคลุมกว้างประมาณ 10 กิโลเมตร โดยรอบพื้นที่ โดยมีความหนาของชั้นหินกว่า 2.5 กิโลเมตร

ฝ่ายคัดค้าน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีโครงสร้างเป็นหินแกรนิต อ.ทศวิ สุวรรณวัฒน์ เคยทำการสำรวจลักษณะชั้นดินเมื่อ ปี ค.ศ. 1985 โดยกล่าวถึงลักษณะชั้นดินว่า ทั้งหมดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีโครงสร้างเป็นหินแกรนิตเช่นกัน และชั้นดินเหนียวไม่สม่ำเสมอ ถึงแม้ชั้นดินเหนียวจะ

ร้อนจากหินแกรนิต ชั้นดินเหนียวที่ไม่สม่ำเสมอ หนา ๆ บาง ๆ ไม่เท่ากัน ทำให้น้ำฝนที่ไหลลงมากระจายออกข้างไปรอบด้านสู่พื้นที่เกษตร สูดต้นไม้ นอกจากนี้ ถึงแม้ข้างใต้เป็นหินแกรนิต จะไม่ทำให้ร่วนซุย แต่ทั้ง จังหวัดระยองก็เป็นเช่นนี้

การถกเถียงในประเด็นนี้ฝ่ายสนับสนุนต้องการเน้นว่าพื้นที่ตั้งโครงการมีชั้นหินแกรนิตที่แข็งแรงรองรับกรณีที่เกิดการรั่วซึมได้อย่างดี ขณะที่ฝ่ายคัดค้านได้ว่าภาคตะวันออกทั้งหมดก็มีโครงสร้างเป็นหินแกรนิต โครงการนี้จึงสร้างที่อื่นของภาคตะวันออกได้ด้วย

6. แหล่งน้ำกับปัญหาน้ำท่วมพื้นที่ ฝ่ายสนับสนุน

น้ำไม่ท่วมพื้นที่ พื้นที่โครงการไม่เป็นพื้นที่ลุ่ม ดังนั้นปัญหาการเกิดน้ำป่าไหลหลากหรือปัญหาน้ำท่วมพื้นที่จึงไม่เกิด

ฝ่ายคัดค้าน

น้ำท่วมพื้นที่ตั้งโครงการ ฤดูฝนมีน้ำไหลบ่ากัดเซาะรุนแรง หลากท่วมแอ่งลุ่ม และมีลำรางไหลลงสู่คลองระเวียง ซึ่งจะไหลสู่อ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล

การถกเถียงประเด็นนี้มีข้อมูลที่คลาดเคลื่อนและแตกต่างกันฝ่ายหนึ่งย่ำว่าน้ำไม่ท่วมพื้นที่จึงไม่ต้องกลัวการอุตสาหกรรมปนเปื้อนแหล่งน้ำของชาวบ้าน ขณะที่ฝ่ายคัดค้านเน้นว่าน้ำท่วมพื้นที่ตั้งโครงการและจะกระทบต่อแหล่งน้ำ

เมื่อความขัดแย้งพัฒนาไป ก็จะมีการแสวงหาแนวร่วมของทั้ง 2 ฝ่ายเพื่อทำให้กลุ่มของตนมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น แนวร่วมที่เพิ่มมากขึ้นของแต่ละฝ่ายมีผลต่อการแพ้ ชนะของทั้ง 2 ฝ่าย เมื่อมาถึงจุดนี้ก็จะเกิดฝ่ายที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น คือมีจุดยืนว่าสนับสนุนหรือคัดค้านโครงการนี้ กระทั่งความขัดแย้งได้พัฒนาจนกลายเป็นความรุนแรง

กล่าวถึงการรวมตัวกันแต่ละครั้งก็จะมี การหารือถึงวิธีการคัดค้านโครงการ และการหาแนวร่วมเพิ่มเติม อาทิ การหารือกันที่สมาคมการเกษตร จังหวัดระยอง โดยวางแผนร่วมกันว่า 1 คนให้หา 10 คนเพิ่ม ใครอยู่มาบุญก็ให้หาเครือข่าย หาแนวร่วม และทำหนังสือ แลกเปลี่ยนร่วมเรียกร้องให้ประชาชน 5 อำเภอ 2 จังหวัด รวมตัวกันที่บริเวณหน้าท่าเนียบรัฐบาล

นอกจากนี้ฝ่ายคัดค้านโครงการ ได้จัดทำแถลงการณ์ร่วมหลายฉบับ อาทิ ฉบับที่ 3-5 สารสำคัญคือ ยืนยัน ไม่ยินยอมให้มีการจัดสร้างโรงงานในพื้นที่เขากระทะ เขาระงัง หมู่ 2 ตำบลตาสีห์ อำเภอลวกแดง โดยเด็ดขาด พร้อมกับเสนอทางออกให้อยู่ในนิคมอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ศูนย์วิจัย และพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จังหวัดชลบุรี ของกรมโรงงานอุตสาหกรรม หรือปรึกษากับท่านผู้เป็นที่รักนถือของชาวชลบุรีและชาวภาคตะวันออก ยิ่งกว่านั้นเนื้อความได้ระบุว่า บริษัทไม่มีความสามารถชี้แจงแสดงเหตุผลที่เหมาะสมเป็นที่ยอมรับได้ และ

ไม่สามารถเปิดเผยข้อมูลที่หลาย ๆ ฝ่ายเรียกร้อง จนฝ่ายคัดค้านได้สรุปสถานการณ์ว่ากระทรวงอุตสาหกรรมพยายามยั่วยุ ไม่ยอมรับฟังเสียงชาวบ้าน ฝ่ายคัดค้านจึงเรียกร้องให้ประชาชนชาวบ้าน 5 อำเภอ 2 จังหวัด รวมตัวกันที่บริเวณหน้าทำเนียบรัฐบาล (ชลัท ประเทืองรัตน, 2542)

ข้าราชการ อำเภอปลวกแดง ได้ให้ข้อมูลว่า บริษัทเจนโก้หาแนวร่วมที่เป็นชาวบ้านได้ไม่ดีเท่ากับฝ่ายคัดค้าน ขณะที่ฝ่ายคัดค้านหาแนวร่วมมากกว่า รวมถึงนักวิชาการ จากมหาวิทยาลัยบูรพา มีบทบาทสูงมากในการให้ข้อมูลว่าโรงงานนี้มีความไม่เหมาะสมที่จะตั้งในพื้นที่ อำเภอปลวกแดง (เจนโก้เหกตานักข่าว-ชาวบ้านไม่กล้าพาลงพื้นที่สร้างโรงงาน, 2539)

การหาแนวร่วมของฝ่ายสนับสนุนทำได้ไม่ดีนัก ช่วง พ.ศ. 2538 บริษัทเจนโก้หาแนวร่วมจากเฉพาะกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นักการเมืองท้องถิ่น และแกนนำฝ่ายคัดค้าน ทว่าไม่ได้ลงไปในพื้นที่คลุกคลีกับชาวบ้านอย่างเพียงพอ ผู้ให้สัมภาษณ์หลายท่านเห็นตรงกันว่าบริษัทเจนโก้ทำมวลชนสัมพันธ์ล่าช้าเกินไป

ความรุนแรงกับแนวร่วมที่เพิ่มขึ้น

ความเชื่อมั่นของฝ่ายคัดค้านโครงการต่อบริษัทเจนโก้ลดต่ำลงจากการนัดแล้วไปไปตามนัด เมื่อบริษัทเจนโก้ได้นัดชาวบ้านและสื่อมวลชนจากกรุงเทพฯ คูพื้นที่โครงการ โดยจะพาไปดูพื้นที่บริเวณอ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล และบริเวณคลองระเวียง ที่ใกล้กับจุดการก่อสร้างโครงการ ทว่าบริษัทเจนโก้ซึ่งนัดหมายที่จะเดินทางมาในเวลา 13.00 น. ไม่ได้มาตามนัด โดยชาวบ้านได้รอจนถึงเวลา 16.00 น. คณะจากบริษัทเจนโก้ก็ไม่มาจึงแยกย้ายกันกลับ เหตุการณ์ดังกล่าวก็ได้สร้างความไม่พอใจอย่างมากให้กับฝ่ายคัดค้าน

หลังจากสะสมความไม่พอใจมาเป็นระยะ ความขัดแย้งได้ปะทุเมื่อมีการใช้ความรุนแรงของฝ่ายสนับสนุนโครงการทำหนึ่งซึ่งได้จ้างมือปืนรับจ้างลอบสังหารนายทองอินทร์ แก้ววัดตา แกนนำฝ่ายคัดค้านโครงการ โดยฝ่ายคัดค้านโครงการและเจ้าหน้าที่ตำรวจเชื่อว่าการตายของนายทองอินทร์ฯ เนื่องจากคัดค้านโครงการนี้ (รวบมือสังหารผู้นำเจนโก้ ยันงานนี้ไม่ใช่แพะตัวจริง แน่น, 2539, หน้า 7)

หลังการตายของ นายทองอินทร์ แก้ววัดตา นายธีรวัฒน์ นามดวง ได้ออกมาให้สัมภาษณ์ว่า ไม่น่าจะเล่นกันรุนแรงขนาดนี้ และขอยืนยันว่าชีวิตที่สูญเสียจะไม่สูญเสียโดยเปล่าประโยชน์ ซึ่งจะต้องมีการต่อสู้กันถึงที่สุด ความขัดแย้งไม่มีทีท่าว่าจะคลี่คลาย ด้วยฝ่ายคัดค้านได้รายงานต่อเจ้าหน้าที่กระทรวงวิทยาศาสตร์ว่า ฝ่ายสนับสนุนบางคนที่ฆ่าแกนนำคัดค้านโครงการ

เมื่อถึงจุดนี้ความขัดแย้งมีความเข้มข้นจนยากที่จะคลี่คลาย สิ่งที่พิสูจน์ให้เห็นชัดเจนว่าคือเจ้าหน้าที่จากบริษัทเจนโก้ให้ข้อมูลว่า ไม่สามารถลงพื้นที่ได้แล้ว ชาวบ้านไม่ยอมให้เจนโก้ลงพื้นที่แล้ว

คำให้สัมภาษณ์ของ นายไชยวัฒน์ สีนสุวรรณ รมว.กระทรวงอุตสาหกรรมสะท้อนให้เห็นถึงความไม่พอใจต่อฝ่ายคัดค้านอย่างมาก ที่ว่า โครงการนี้ต้องดำเนินการตามที่ประกาศไว้และต้องรีบดำเนินการก่อสร้างโดยด่วนภายใน 6 เดือนนี้ และพร้อมที่จะให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมตรวจสอบ แต่หากยังมีการคัดค้านจนทำให้โครงการล่าช้าอีก จะดำเนินการตามกฎหมายขั้นเด็ดขาด

ความรุนแรงที่เกิดขึ้น ยิ่งทำให้ทั้ง 2 ฝ่ายรู้สึกต่อกันในแง่ลบ โดยเฉพาะฝ่ายคัดค้านโครงการที่ไม่พอใจการกระทำของฝ่ายสนับสนุนมีสูง เนื่องจากคนของฝ่ายคัดค้านเสียชีวิตและเป็นฝ่ายที่ถูกกระทำ ขณะที่ฝ่ายสนับสนุนก็ไม่พอใจฝ่ายคัดค้านเช่นกัน

ฝ่ายคัดค้านมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะหลังการตายของนายทองอินทร์ เมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2539 ได้มีสภาพนายความ และองค์การพัฒนากลุ่มต่าง ๆ เข้ามาช่วยเหลือในช่วงการแพทย์ของนายทองอินทร์ แก้ววัฒนา มีกลุ่มต่าง ๆ เข้าร่วมเพิ่ม อาทิ คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (กรป.) เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (คนก.) สหพันธ์ผู้ประสบภัยกรณีการสร้างเขื่อนภาคอีสาน ฯลฯ

ฝ่ายคัดค้านโครงการฯ และแนวร่วมได้แสดงจุดยืนร่วมคัดค้านโครงการว่า

1. รัฐบาลจะต้องดำเนินการทุกวิถีทางในการนำตัวผู้บงการมาลงโทษตามกฎหมายตามกระบวนการยุติธรรมโดยด่วน
2. ให้รัฐบาลเร่งสร้างมาตรการในการคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของผู้นำองค์กรประชาชน และผู้นำองค์กรประชาชน

3. ทบทวนมติคณะรัฐมนตรี ในการสร้างโรงงานเงินโก๋ที่ปลวกแดงไปที่อื่น

การตายของนายทองอินทร์ แก้ววัฒนา ไม่เพียงแต่สร้างแนวร่วมจากองค์การพัฒนาเอกชนส่วนกลางเท่านั้น ชาวบ้านใน อำเภอปลวกแดง ก็ได้รวมตัวกันเหนียวแน่นขึ้น ชาวบ้านหลายท่านกล่าวว่า การตายของนายทองอินทร์ฯ ทำให้ชาวบ้านรวมตัวกันต่อสู้มากยิ่งขึ้นกระทั่งมีผลทำให้โครงการฯ ย้ายไปสร้างที่อื่น

ความขัดแย้งที่เข้มข้นและกว้างขวางทำให้แก้ไขได้ยาก ความขัดแย้งจะแก้ไขได้ยากมากถ้าหากคู่กรณีมีอคติต่อกัน ถ้าขัดแย้งต่างมองกันในแง่ลบ หรือเชื่อว่าฝ่ายตรงข้ามได้รับผลประโยชน์

1. ความเชื่อว่าฝ่ายตรงข้ามได้รับผลประโยชน์

ฝ่ายสนับสนุน

เจ้าหน้าที่กระทรวงอุตสาหกรรม บริษัทเงินโก๋ และก้านัน ผู้ใหญ่บ้าน เชื่อว่าสาเหตุที่แกนนำในการคัดค้านต่อต้านโครงการนี้เนื่องจากเสียผลประโยชน์ทั้งในเรื่องการขายที่ดินไม่ได้จากการที่บริษัทไม่ยอมซื้อที่ดินของตัวเอง และมีคนไม่ยอมให้บริษัทเงินโก๋ตั้งขึ้น เพราะมีบริษัท

อันอยากทำโครงการนี้ รวมถึงคัดค้านเพื่อหาเสียงเพื่อลงสมัครรับเลือกตั้งการเมืองท้องถิ่น เกรงว่าราคาที่ดินของตนซึ่งอยู่ข้างเคียงกับโรงงานจะตก และ ต้องการคัดค้านเพื่อให้ได้เงินจากบริษัทจึงปลุกกระแสให้ชาวบ้านไม่ยอมรับโครงการ สำหรับนายหน้าก็พยายามปั่นที่ดินให้ราคาสูงขึ้นและได้รับผลประโยชน์จากผู้ที่อยู่เบื้องหลัง คนที่เสียประโยชน์เรื่องที่ดิน ได้คัดค้านโดยอ้างเหตุผลเรื่องสิ่งแวดล้อม เกรงผลกระทบต่ออ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล ซึ่งเป็นเพียงเหตุผลที่ยกขึ้นมาอ้างเท่านั้นดังตัวอย่าง

...จากการเข้าไปพูดคุยก็พบว่าส่วนใหญ่มีความเข้าใจและเห็นความสำคัญในเรื่องนี้ มีเพียงบางรายเท่านั้นที่ไม่เห็นด้วย โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูญเสียผลประโยชน์ก็ออกมาสร้างภาพให้น่ากลัวปล่อยข่าวไปต่าง ๆ นานา... สุริยะ สุขชนสินเกษม กล่าว

แกนนำคัดค้านโครงการต่อต้านโครงการนี้ เนื่องจากผลประโยชน์เรื่องการขายที่ดินไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่โครงการนี้มีประโยชน์ ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งไม่น่าจะไปหนักหัวโครงการคัดค้านไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของความหวังใจด้านสิ่งแวดล้อมจริง

ฝ่ายคัดค้าน

แกนนำฝ่ายคัดค้าน และชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า ที่ดินบริเวณที่ตั้งโครงการราคาถูกและฝ่ายสนับสนุนได้รับผลประโยชน์ ได้มีการกว้านซื้อที่ดินที่ อำเภอปลวกแดง และก้านัน ผู้ใหญ่บ้านที่สนับสนุนเนื่องจากได้ประโยชน์เรื่องการขายที่ดิน 700 กว่าไร่ ทั้ง ๆ ที่เมื่อก่อนคัดค้านโครงการนี้แต่ตอนหลังเปลี่ยนจุดยืน และผู้ที่ขายที่ดินมีรายใหญ่ไม่กี่ราย

ชาวบ้านในพื้นที่ที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการ เชื่อว่า นักการเมืองท้องถิ่น ข้าราชการท้องถิ่น ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอและก้านันผู้ใหญ่บ้านได้รับผลประโยชน์จากเจ้าของโครงการทั้งในรูปของเงินทอง รอยนืด ภาษีที่จะได้มากขึ้นสู่องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และงานที่จะได้จากการรับเหมา อาทิ การรับเหมาก่อสร้าง การขุดหน้าดิน การปรับหน้าดิน

นอกจากนี้ฝ่ายคัดค้านบางท่านกล่าวว่า ลูกชายนายอำเภอได้รถเป็นของขวัญจากเจ้าของโครงการเมื่อเรียนจบ

ยิ่งไปกว่านั้นฝ่ายคัดค้านไม่พอใจเป็นอย่างมากต่อการให้ข้อมูลข่าวสารของฝ่ายสนับสนุน ดังนี้ 1. การชี้แจงครั้งนี้เป็นการจัดฉากขึ้นมาเท่านั้น เพราะประชาชนที่มาฟังถูกหลอกมาจากอำเภออื่น ๆ แต่สำหรับชาวปลวกแดงจะชุมนุมคัดค้านโครงการนี้อีกครั้งในวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2538 2. บริษัทเงินโก้ได้นัดกับฝ่ายคัดค้านว่าจะลงพื้นที่ แต่บริษัทก็แอบไปหาชาวบ้านในพื้นที่ก่อนวันนัดจริง โดยนำเสื้อมาแจก ทำให้วันนัดจริงชาวบ้านในพื้นที่ก็ไม่ออกมาเพราะนึกว่าได้เสื้อนัดไป

2. ทักษะคติต่อฝ่ายตรงข้ามในแง่ลบ

ฝ่ายสนับสนุน ฝ่ายสนับสนุนได้แสดงทักษะต่อฝ่ายคัดค้านในแง่ลบดังนี้

1. ทักษะแง่ลบต่อการพัฒนาเอกชน

จากการสัมภาษณ์ฝ่ายสนับสนุนทำให้ทราบข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการวิเคราะห์ความขัดแย้ง ดังทักษะ (ชลัท ประเทืองรัตนนา, 2542)

องค์การพัฒนาเอกชนไม่ค่อยมีความรู้ในทางวิชาการและเทคโนโลยี ถนัดแต่หาแนวร่วมกับชาวบ้าน โครงการที่มีองค์การพัฒนาเอกชนเข้าร่วมด้วยทำให้โครงการสร้างได้ยากขึ้น ถ้ามีมือเบมือไหนจะพุดคุยยากขึ้น ต้องประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึงก่อนที่จะมีมือเบเกิดขึ้น มือเบส่วนหนึ่งเกิดจากแรงผลักดันขององค์การพัฒนาเอกชน

2. ทักษะในแง่ลบต่อแกนนำฝ่ายคัดค้าน

ฝ่ายสนับสนุนพยายามให้ภาพว่าแกนนำฝ่ายคัดค้านมีไม่กี่คน และชาวบ้านที่คัดค้านโครงการก็มีไม่มาก

ข้าราชการอำเภอปลวกแดง เห็นว่า ฝ่ายสนับสนุน โครงการมีถึง 90 กว่าเปอร์เซ็นต์ ขณะที่อีกฝ่ายไม่เข้าใจในหลักการ ชำยังถูกปลุกปั่นหัวว่าจะไม่ใช่น้อยอย่างนี้ (ปัญหาที่ตั้งโรงงานกำจัดกากฯ “เจนโก” แก้วด้วยสำนักมวชนใช้กฎหมาย, 2538)

หรือตัวแทนของบริษัทเจนโก เห็นว่า ...ถ้าพูดได้ว่าชาวบ้านกว่า 90 % สนับสนุนโครงการนี้ และไม่ได้คัดค้านอะไรหลังจากได้รับการชี้แจงจนเข้าใจแล้ว จะมีคัดค้านบ้างก็เป็นส่วนน้อยเท่านั้น... การชุมนุมประท้วงครั้งล่าสุดที่มีการปิดถนนก็สืบทราบว่ามีคนที่ไม่ใช่ชาวอำเภอปลวกแดง แต่มาจากที่อื่น เป็นคนจากโรงงานที่ถูกเกณฑ์มา หลายคนยังไม่รู้เรื่องมาทำไม...

หรือจากคำให้สัมภาษณ์ของ นายปวงสรร ชุมสาย ณ อยุธยา กรรมการผู้จัดการ และนายสุริยะ สุภธนสินเกษม ผู้ช่วยผู้จัดการบริษัทเจนโก

ผู้ที่คัดค้านไม่ใช่ชาวบ้านธรรมดาแน่ อย่างเช่นออกข่าวมาว่าจะมีการนำกากนิวเคลียร์มาทิ้ง

อย่างไรก็ดี ทักษะต่อการมีส่วนร่วมคัดค้านโครงการของราชการส่วนภูมิภาคเห็นว่าการเคลื่อนไหวคัดค้านทำให้การดำเนินโครงการต้องล่าช้าไป แต่ก็มีข้อดีว่าหน่วยงานของรัฐจะต้องพึงเสียงประชาชนบ้าง แต่ต้องมีข้อมูล ขณะที่ข้าราชการอีกส่วนหนึ่งเห็นว่า การคัดค้านไม่จำเป็นต้องมีข้อมูลก็สามารถคัดค้านได้

ฝ่ายคัดค้าน

ฝ่ายคัดค้านได้แสดงทัศนะต่อหน่วยงานรัฐ เจ้าของโครงการ และฝ่ายสนับสนุนในแง่ลบ ทัศนะของฝ่ายคัดค้านที่แสดงออกมา สะท้อนทัศนะว่าหน่วยงานรัฐเลือกข้างสนับสนุน ไม่วางตัวเป็นกลางดังนี้

1. ทัศนะต่อจังหวัด

จังหวัดไม่มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาเดือดร้อนที่ชาวบ้านได้รับจากโครงการ ชาวบ้านเสนอเรื่องร้องทุกข์ก็เก็บไว้เฉย ๆ ไม่ยอมให้ฝ่ายรัฐบาลทราบ ทำให้เราไม่พอใจบทบาทดังกล่าว ทางจังหวัดเข้าข้างรัฐบาลด้วยกัน การแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่บริษัท ทางจังหวัดก็ไม่ช่วยไม่เป็นกลาง ถึงแม้รองผู้ว่าราชการจังหวัดได้นำตรวจพื้นที่แต่ก็ไม่ทั่วถึง

2. ทัศนะต่อกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและนักการเมืองท้องถิ่น

ฝ่ายคัดค้านโครงการมีทัศนะในแง่ลบต่อกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และนักการเมืองท้องถิ่น ดังข้อความนี้ (“เงิน โก๋” ย่นฝังกาปลวกแดงพร้อมปรัชญารับมือมือบ, 2539, หน้า 12)...ขณะนี้ ชาวปลวกแดง ไม่มีความมั่นใจในตัวกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และนักการเมืองท้องถิ่นบางคนที่เข้าข้างโครงการของเงิน โก๋...และพร้อมที่จะตอบโต้ทุกกรณี โดยยังคงความคิดเดิมว่าต้องไม่สร้างโรงงานกำจัดกากอุตสาหกรรมที่ปลวกแดงทุกกรณี...

3. ทัศนะต่อรายงานผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม

ในการประชุมร่วมฝ่ายคัดค้าน กับ ฝ่ายสนับสนุนเวทีหนึ่ง ฝ่ายคัดค้านได้หยิบยกข้อมูลจากรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมขึ้นมา (ชลัท ประเทืองรัตน, 2542)

...ตอนต้นยืนยันว่า อาชีพหลักของท้องถิ่นคือเกษตรกรรม แต่ข้อมูลตอนกลางในย่อหน้าเดียวกันระบุว่า อาชีพหลักคือรับจ้าง จึงนำไปสู่ได้ว่าการทำรายงานศึกษาผลกระทบฯ ฉบับนี้คือคุณภาพเป็นอย่างยิ่ง

4. ทัศนะต่ออำเภอ

ทางอำเภอไม่มีบทบาทในการแก้ปัญหาคความเดือดร้อนของชาวบ้าน เพราะนายอำเภออ้างว่าทำตามคำสั่งและนโยบายรัฐบาล ไม่มีสิทธิเสนอความคิดเห็น ทำให้ฝ่ายคัดค้านไม่พอใจบทบาทดังกล่าว นอกจากนี้ อำเภอไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน ไม่เคยประชุมร่วมกับชาวบ้าน นอกจากนี้ข้าราชการในเมืองไทยมักไม่เป็นกลางเสมอ

5. ทัศนะต่อกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม

ฝ่ายคัดค้านได้แสดงความไม่พอใจเป็นอย่างมากต่อการกระทำของกระทรวงวิทย์ฯ ดังนี้ (กระทรวงวิทย์ฯ สอบข้อมูลโครงการเงิน โก๋รอบด้าน, 2539, หน้า 7)

ทางกระทรวงวิทยาศาสตร์ ผิดข้อตกลงที่ทำไว้กับชาวบ้านจากที่ระบุว่าจะส่งนายสันทนต์ สมชีวิตา เลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมเป็นหัวหน้าคณะเข้าสำรวจพื้นที่ แต่เอาเจ้าจริงกลับไม่มาโดยอ้างว่าป่วยและส่งเพียงเจ้าหน้าที่ระดับเล็ก ๆ เท่านั้น ซึ่งไม่มีอำนาจตัดสินใจ ชาวบ้านไม่พอใจที่กระทรวงวิทย์ ทำเช่นนี้

การเคลื่อนไหวต่อสู้ในกระบวนการขัดแย้งที่ปลวกแดง

คู่ขัดแย้งพยายามที่จะเอาชนะฝ่ายตรงข้าม ทำให้ฝ่ายตรงข้ามยอมรับในเป้าหมายของตน ด้วยวิธีการที่ต่างกันไป การพยายามเอาชนะคู่ต่อสู้เกิดขึ้นในขณะที่มีความขัดแย้งได้เคลื่อนตัวไป เราลองมาพิจารณากลยุทธ์ที่ขัดแย้งทั้งฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายคัดค้านกระทำกัน ฝ่ายสนับสนุนใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ มากมายเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย คือการสร้างโครงการในพื้นที่ เขากระหะ-เขาระมั่งคว่ำ ตำบลตาสีห์ อำเภอลวกแดง จังหวัดระยอง ดังนี้ (ชลัท ประเทืองรัตนา, 2542)

1. การให้เงินกู้เป็นทพหน้าในการให้ข้อมูลข่าวสาร

เจ้าหน้าที่บริษัทเงินกู้เห็นว่าบริษัทเอกชนน่าจะมีความคล่องตัว และรวดเร็วมากกว่าให้กระทรวงอุตสาหกรรมประชาสัมพันธ์ การประชาสัมพันธ์จึงตกอยู่กับบริษัทด้วยเห็นว่าจะทำให้โครงการนี้ได้รับการยอมรับ โดยการประชาสัมพันธ์ถึงประโยชน์ที่ชาวปลวกแดงจะได้รับ บริษัทเงินกู้เมื่อได้เป็นทพหน้าในการประชาสัมพันธ์ก็ได้ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ไป

จะปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการประชาสัมพันธ์ เนื่องจากที่ผ่านมาประสบความสำเร็จในการประชาสัมพันธ์.. สำหรับกลยุทธ์ในการประชาสัมพันธ์จะเน้นในเรื่องการสร้างงานในท้องถิ่น การให้รักษาพยาบาล ให้ทุนการศึกษาสำหรับนักเรียนที่ยากจน

การให้ข้อมูลข่าวสารของบริษัทเงินกู้ เน้นให้เห็นถึงความจำเป็นต้องรับมีโรงงานอย่างเร่งด่วนและความปลอดภัยของโรงงาน บริษัทเห็นว่า จังหวัดระยองเป็นพื้นที่ในเขตพัฒนาชายฝั่ง ทะเลภาคตะวันออกที่รัฐบาลส่งเสริมให้เป็นเขตอุตสาหกรรม และมีโรงงานตั้งอยู่มากกว่า 3,000 แห่ง โรงงานเหล่านี้ทำให้เกิดกากของเสียเหลือทิ้งจากโรงงานปีละเป็นแสน ๆ ตัน ไม่ว่าจะเป็น กากตะกอนจากระบบบำบัดน้ำเสีย กากอลูมิเนียม กล่องบรรจุภัณฑ์ ฯลฯ ซึ่งกากเหล่านี้จะถูกกลบฝังอย่างไม่ถูกวิธี บริเวณใกล้เคียงที่อยู่อาศัย หรือกระจัดกระจายตามถนนหนทาง สถานที่ท่องเที่ยว และในอนาคตอันใกล้กากอุตสาหกรรมต่าง ๆ จะล้นระยอง เพราะไม่สามารถสลายไปตามกระบวนการตามธรรมชาติ นี่คือการที่มาจากแนวความคิดในการจัดตั้ง บริษัทบริหารและพัฒนา สิ่งแวดล้อม จำกัด (เจเนโก) เพื่อกำจัดกากของเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมด้วยวิธีการอันทันสมัย ปลอดภัยต่อประชาชนและสิ่งแวดล้อม

ยิ่งกว่านั้นบริษัทเจนโก้เน้นให้เห็นถึงระบบกำจัดกากอุตสาหกรรมที่ปลอดภัย 100 % ไม่ทำลายแหล่งน้ำของชาวปlovakแดง บริษัทใช้ผู้เชี่ยวชาญด้านธรณีวิทยา วิศวกรชั้นนำจากประเทศสหรัฐอเมริกา และมาตรฐานโรงงานเจนโก้เทียบเท่ามาตรฐานที่ใช้ในประเทศสหรัฐอเมริกา และประชาคมยุโรป

การที่กระทรวงอุตสาหกรรมเปิดโอกาสให้บริษัทเจนโก้ให้ข้อมูลข่าวสารด้วยเห็นว่า บริษัทมีความคล่องตัวมากกว่า กลับทำให้ความขัดแย้งขยายตัวและแก้ไขปัญหาได้ยากขึ้น ประเด็นการให้ข้อมูลข่าวสารไม่ครบถ้วน อาทิ ข้อมูลพื้นที่ตั้งอีก 51 แห่ง ไม่มีความเหมาะสม เป็นประเด็นสำคัญที่ฝ่ายคัดค้านหยิบยกขึ้นมาโจมตี นอกจากนี้การให้ข้อมูลข่าวสารของบริษัทเจนโก้เป็นไปอย่างล่าช้า แม้แต่การรับรู้ของฝ่ายคัดค้านเรื่องการใช้อำเภอปlovakแดง เป็นที่ตั้งโครงการฯ ได้รับรู้เมื่อมีการซื้อที่ดินแล้ว

2. การเน้นให้รัฐเป็นทัพหน้าในการตัดสินใจ

บริษัทเจนโก้ไม่เน้นที่จะปะทะโดยตรงกับฝ่ายคัดค้าน โดยเน้นให้การตัดสินใจขั้นสุดท้ายว่าจะให้สร้างโครงการที่ไหนเป็นเรื่องของรัฐ ไม่เกี่ยวข้องกับบริษัทเจนโก้

นายปวงสร ชุมสาย ณ อยุธยา ได้กล่าวถึงกรณีที่ฝ่ายคัดค้านไม่ยอมให้ดำเนินการโครงการว่า

กระทรวงอุตสาหกรรมจะเป็นผู้สั่งการทั้งสิ้นว่าจะให้บริษัททำอะไรต่อไป เพราะกระทรวงเป็นเจ้าของเรื่อง หรือถึงที่สุดถ้ารัฐจะให้ย้ายพื้นที่ฝั่งจากจากปlovakแดงจริง ๆ รัฐคงต้องหาพื้นที่ใหม่ให้เร็ว หรือนายปอนปริย พหิธานุกร กรรมการบริหารเจนโก้ ได้กล่าวว่า

...หากทุกฝ่ายมีความเห็นพ้องว่าพื้นที่ดังกล่าวไม่เหมาะสมที่ก่อสร้างในการฝั่งกลบก็จะเปลี่ยนวิธีการดำเนินการในวิธีอื่นได้ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับรัฐบาลว่าจะให้ดำเนินการได้อย่างไร

เป็นเรื่องของรัฐที่ต้องตัดสินใจในระดับนโยบาย บริษัทไม่มีสิทธิตัดสินใจ เจนโก้เป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามนโยบาย

3. การเอาชนะด้วยข้อมูลทางวิทยาศาสตร์

ฝ่ายสนับสนุนใช้ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ที่พิสูจน์ได้ ทั้งด้านเทคโนโลยี ธรณีวิทยา อุทกวิทยา ในหลายเวทีฝ่ายสนับสนุนพยายามเน้นให้หน่วยงานรัฐ (ไม่มีส่วนได้เสียโดยตรง) เห็นว่าโครงการนี้ตั้งอยู่บนพื้นที่ที่มีความปลอดภัย ไม่มีทางที่กากอุตสาหกรรมจะปนเปื้อนแหล่งน้ำได้ อย่างแน่นอน และเทคโนโลยีที่ใช้ก็ว่าจ้างบริษัทที่ปรึกษาจากต่างประเทศที่มีความชำนาญด้านกำจัดกากอุตสาหกรรมสูง เห็นได้ชัดเจนว่าบริษัทเจนโก้มีความเชื่อมั่นด้านเทคโนโลยีมากพิจารณาจากเอกสารเผยแพร่ของบริษัทซึ่งเน้นอย่างมากเรื่องเทคโนโลยี และความปลอดภัยต่อชุมชน ฝ่ายคัดค้านก็ได้วางแผนการต่อสู้ที่ดีโดยมีกลยุทธ์ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมโดยฝ่ายคัดค้าน

การมีส่วนร่วมของประชาชนมิใช่เฉพาะการเข้าร่วมในโครงการพัฒนาอย่างเห็นด้วยกับโครงการเท่านั้น แต่การเข้ามีส่วนร่วมรวมถึง การเข้าร่วมเพื่อคัดค้านและปฏิเสธโครงการพัฒนาการมีส่วนร่วมคัดค้านโครงการของฝ่ายคัดค้านโดยเฉพาะประชาชนในพื้นที่ อำเภอปลวกแดง เกิดขึ้นในลักษณะปฏิเสธการใช้พื้นที่ บ้านเขากระทะ-เขาระพังคว่ำ ตำบลตาสีห์ อำเภอปลวกแดง ในการสร้างโรงงานกำจัดกากอุตสาหกรรม

ฝ่ายคัดค้านโครงการได้แสดงพลัง รวมตัวกันคัดค้านโครงการอย่างชัดเจน จุดยืนของฝ่ายคัดค้านเน้นให้เห็นว่าไม่เห็นด้วยต่อโครงการนี้ชัดเจนกว่าในเวทีที่จัด โดยเจ้าของโครงการ ทุกครั้งที่ฝ่ายคัดค้านโครงการจัดการมีส่วนร่วมล้วนมีจุดยืนคือไม่เห็นด้วยกับโครงการฯ อย่างชัดเจนและมีวิธีการคัดค้านโครงการฯ อันหลากหลายดังนี้

2. การชุมนุมหน้าอำเภอและการปิดสะพานบางปะกง

จากคำบอกเล่าของแกนนำ และชาวบ้านฝ่ายคัดค้านได้ทราบข่าวว่าบริษัทเจเนโกะ วางศิลาฤกษ์ วันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2538 โดยมีองคมนตรี ฯพณฯ ดร.เชาว์ ณ สีลวันต์ จะมาเป็นองค์ประธาน แกนนำฝ่ายคัดค้านจึงได้ยื่นหนังสือในที่ประชุม วันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2538 เชิญให้ประธานและคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมสภาผู้แทนราษฎร รองอธิบดีกรมโรงงาน ผู้ว่าราชการจังหวัด รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม และนายกรัฐมนตรี จากนั้นแกนนำฝ่ายคัดค้านได้จัดให้มีการชุมนุมแสดงจุดยืนคัดค้านโครงการ โดยจัดเวทีที่หน้าอำเภอปลวกแดง 30 ตุลาคม พ.ศ. 2538 บุคคลผู้ขึ้นปราศรัยมี พระแกนนำชาวบ้าน และได้เชิญฝ่ายสนับสนุนโครงการขึ้นพูดด้วย อาทิ ผู้ใหญ่บ้านไพรบูลย์ สว่างไพร ส.ส.ปิยะ ปิตุเตชะ นายอำเภอสมพงษ์ ผ่องโสภณ ก็ขึ้นพูดว่า มาแทนผู้ว่าราชการจังหวัด แต่ไม่มีอำนาจตัดสินใจ แต่ฝ่ายคัดค้านเรียกร้องให้ผู้ว่าราชการจังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัด และการนิคมอุตสาหกรรมมาชี้แจง แต่ก็ไม่มีใครยอมมาชี้แจง ชาวบ้านเลยเคลื่อนขบวนไปปิดสี่แยกเขาน้อย เพื่อเรียกร้องให้ผู้ว่าราชการจังหวัดลงมาชี้แจง แต่ก็ยังไม่ยอมมาชี้แจง จึงได้เคลื่อนขบวนไปปิดมาบปู้ แต่เมื่อปิดมาบปู้ การจราจรก็ยังคงเคลื่อนตัวได้ เนื่องจากมีถนนหลายสาย ฝ่ายคัดค้านก็เลยเคลื่อนตัวไปปิดสะพานบางปะกง

3. การสัมมนา ณ สมาคมการเกษตรระยอง

ในช่วงแรก ฝ่ายคัดค้านได้เคลื่อนไหวจัดเวทีสัมมนาทางวิชาการ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2538 เรื่อง โรงงานกำจัดสารเคมี มีพิษภัยต่อทุก ๆ ชีวิตจริงหรือ ณ สมาคมการเกษตรระยอง สาขาปลวกแดง มีการฉายวิดีโอ และใช้รูปภาพประกอบคำบรรยาย โดยเน้นย้ำในเรื่องของพิษภัยและอันตรายจากสารพิษ เหนืออ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล และได้ทำแถลงการณ์ให้ผู้เข้าร่วมประชุมร่วมลงนามโดยมีสาระสำคัญดังนี้

3.1 สนับสนุนให้มีการตั้งโรงงานกำจัดสารพิษในประเทศไทยโดยการเร่งด่วน โดยให้ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่เหมาะสมและไม่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร และง่ายต่อการเข้าตรวจสอบ

3.2 ไม่ยินยอมให้มีการตั้งโรงงานกำจัดสารเคมีในพื้นที่รับน้ำฝน 408 ตารางกิโลเมตร หากมีการอนุญาตสร้างโรงงานก็จะแสดงพลังการคัดค้านทันที

ในช่วงต่อมา หลังจากนายทองอินทร์ แก้ววัดตาเสียชีวิต ชาวบ้าน อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง มาประชุมกันที่สมาคมการเกษตรระยอง อำเภอปลวกแดง วันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2539 เพื่อปรึกษากันถึงแนวทางการคัดค้านโครงการ ตาม มติ ครม. วันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2539 ที่อนุมัติให้บริษัทเจนโก้ทำการปรับเสถียร (ทำให้เป็นกลาง) ณ นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด แล้วมาฝังกลบที่อำเภอปลวกแดง

4. การจัดเวที ณ วัดคลองกรำ

หลังจากนายทองอินทร์ แก้ววัดตา แกนนำคัดค้านโครงการเสียชีวิต ฝ่ายคัดค้าน ประกอบด้วยชาวบ้านจาก อำเภอปลวกแดง พร้อมด้วยสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 16 สถาบัน สมัชชาเกษตรกรรายย่อย ภาคอีสาน กลุ่มศิลปินเพื่อชีวิต รวมตัวกันที่บริเวณลานวัดคลองกรำ ต.ตาสิทธิ์ อำเภอปลวกแดง สถานที่เก็บศพและได้สลับกันขึ้นไว้อาลัยแด่นายทองอินทร์ แก้ววัดตา และให้เหตุผลถึงความไม่เหมาะสมของโครงการ รวมถึงคัดค้านการก่อสร้างโรงงานในพื้นที่ อำเภอปลวกแดง

นอกจากที่กล่าวมาฝ่ายคัดค้านได้แจกเอกสารคัดค้านโครงการตามเวทีต่าง ๆ ที่ฝ่ายคัดค้านได้ร่วมชุมนุมกัน มีข้อความดังนี้

คว่นโปรดทราบ พบเชื้อไวรัสตัวใหม่ ชื่อ เจนโก้ ประกอบด้วย เชื้อผู้มีอำนาจเงินบางคน ร่วมกับเชื้อผู้มีอำนาจรัฐบางคนเข้าทำการผสมพันธุ์กัน เชื้อนี้สามารถแพร่กระจายเชื้อได้ทั้งทางน้ำ และทางอากาศ เชื้อตัวนี้มุ่งเข้าทำลายหัวใจของพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกคือ อ่างเก็บน้ำหอนงปลาไหล โดยมุ่งสร้างจุดเพาะเชื้อในเขตพื้นที่รับน้ำฝนของอ่าง โดยอยู่เหนืออ่างน้ำหอนงปลาไหล 7 กิโลเมตร... แต่ทว่า...อยู่ในใกล้คลองระเวง ซึ่งรับน้ำแล้วไหลลงสู่อ่างหอนงปลาไหลเพียง 300 เมตร เท่านั้น สวัสดิ์กัน เรียบร้อยโรงเรียนรัฐบาลไทย

5. การให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผลกระทบ

ฝ่ายคัดค้านพยายามให้ข้อมูลของฝ่ายตรงข้ามในแง่ลบเพื่อทำลายความน่าเชื่อถือในแง่มุมต่าง ๆ ดังนี้

5.1 คัดค้านข้อผิดพลาดด้านเทคโนโลยี

ฝ่ายคัดค้านพยายามยกประสบการณ์การทำงานที่ผิดพลาดของบริษัทเจนโก้ที่ปรึกษาด้านเทคโนโลยีของบริษัทเจนโก้ บริษัท (WMI) เพื่อลดความน่าเชื่อถือทางด้านเทคโนโลยี อาทิ

การอ้างอิงจากหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ 15 เมษายน 1996 ว่าบริษัทที่ปรึกษาด้านเทคโนโลยีของเจนโก้ ถูกดำเนินคดี จากการที่โคโลราโด มีสารพิษรั่วซึมรุนแรง บริษัทและผู้จัดการพยายามปกปิดไว้แต่ไม่พินิจ ถูกปรับและจำคุก

5.2 ให้ข้อมูลโรงงานต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดมลพิษ

ฝ่ายคัดค้านได้ยกตัวอย่างโรงงานที่ก่อให้เกิดมลพิษซึ่งส่งผลร้ายแรงต่อร่างกายดังตัวอย่าง

จากมติชนรายวัน หน้า 6 พฤหัสบดี 24 สิงหาคม พ.ศ. 2538 เหมืองทองต่างชาติทำชู้ยทำสารพิษไซยาไนด์ รั่วสู่แม่น้ำสายยาวที่สุดของ กิอาน่า เปลี่ยนสภาพเป็นแม่น้ำมรณะ ปลิดชีวิตฝูงปลาและสัตว์ป่าตายลอยเกลื่อนลำน้ำ เจ้าหน้าที่ระดมกำลังเตือนประชาชนอย่าแตะต้องแม่น้ำมรณะ

มติรายวัน หน้า 21 อังคารที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2538 คุณหมอรพรรณ แนะนำกลุ่มทหารที่ทำการขนย้ายสารเคมี เมืองกาญจน์ตรวจร่างกายอีกครั้ง หลังจากเช็กพบว่าบางคนเริ่มมีอาการหายใจไม่ออก แน่นหน้าอก แสบตา เวียนศีรษะ ทำรายงานผลกระทบส่งให้เจ้าสังกัดทราบแล้ว

6. การประท้วงเวทีการเจรจา

การเจรจาระหว่างรัฐ กับ ฝ่ายคัดค้านเป็นไปหลายเวที หลายครั้งหลายครา และได้มีการตั้งคณะอนุกรรมการขึ้นมา โดยมีองค์ประกอบจากทั้งฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายคัดค้าน แต่ครั้งฝ่ายคัดค้านมารู้ภายหลังว่ากระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมได้อนุมัติด้านวิชาการให้สร้างโครงการนี้ที่อำเภอปลวกแดงได้ ทำให้ฝ่ายคัดค้านไม่พอใจเป็นอย่างมาก

ฝ่ายคัดค้านท่านหนึ่งได้กล่าวถึงการลาออกจากคณะอนุกรรมการที่พิจารณาประเด็นปัญหาร่วมกันระหว่างฝ่ายสนับสนุนกับฝ่ายคัดค้านว่า เพื่อประท้วงและต้องการทำให้รัฐรู้ว่าไม่ควรหลอกลวงชาวบ้าน จากการที่ชาวบ้านรู้ว่ากระทรวงวิทย์ฯ แอบเห็นชอบก่อนที่จะมีคณะกรรมการชุดนี้ โดยให้สร้างโรงงานได้ และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมก็ผ่านแล้ว

ฝ่ายคัดค้านจึงได้โต้ตอบรัฐด้วยวิธีนี้ แต่ขณะที่กรรมการร่วมเจรจาชุดใหญ่ก็ยังปฏิบัติหน้าที่ต่อไป

7. การยื่นข้อเสนอที่กระทำได้ยาก

อารมณ์ของฝ่ายคัดค้านได้ปะทุจนยากจะดับลงได้ เห็นได้ชัดว่าฝ่ายคัดค้านได้เรียกร้องให้ฝ่ายสนับสนุนรับผิดชอบในผลที่จะเกิดขึ้นซึ่งเป็นข้อเสนอที่กระทำได้ยาก โดยทำหนังสือสัญญาแสดงความรับผิดชอบเป็นสัญญาประชาคม เป็นระยะยาวนาน 10 ชั่วโมงคน นับจากวันปัจจุบันที่เป็นผู้ทำโครงการ และผู้อนุมัติโครงการ ไปจนถึงรุ่นลูกหลานหลานในอีก 10 รุ่นต่อ ๆ ไปว่า

7.1 หากเกิดผลกระทบกับคนที่ต้องถื่น ทุกตระกูลของผู้เกี่ยวข้องในโครงการนี้ ต้องรับผิดชอบด้วย

หากป่วย ต้องป่วยด้วยกัน

หากเจ็บ ต้องเจ็บด้วยกัน

หากตาย ต้องตายด้วยกัน หนึ่งคนต่อหนึ่งคนทันที ไม่ต้องรอการพิสูจน์

7.2 ผู้บริหารและอนุมัติให้ทำโครงการ ตลอดจนผู้เกี่ยวข้อง ต้องย้ายครอบครัวทั้งหมดในวันนั้นเข้ามา อยู่ในพื้นที่ตลอด 24 ชั่วโมงเหมือนชาวบ้าน ใช้ชีวิตอยู่หลับนอนอย่างชาวบ้าน โดยรอบบริเวณและไม่ใช่อยู่อย่างเห็นแก่ตัว ในเฉพาะสถานที่ของ โครงการฯ ซึ่งมีระบบรักษาความปลอดภัย...มิใช่ปากว่าตาขยิบ

8. การเอาชนะด้วยข้อมูลทางวิทยาศาสตร์

ฝ่ายคัดค้านได้พยายามโน้มน้าวรัฐ (ไม่มีส่วนได้เสียโดยตรง) โดยข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ ถ้าพิจารณาการต่อสู้ของฝ่ายคัดค้านนับเป็นยุคบุกเบิก ที่มีการต่อสู้โดยใช้ข้อมูลทางวิชาการ และมีความเป็นวิทยาศาสตร์สูงมาก ทั้งภาพถ่ายดาวเทียมที่ฉายให้เห็นถึงสภาพที่ตั้งในพื้นที่ตั้งและพื้นที่ใกล้เคียงกับโครงการ รวมถึงมีการอ้างข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ อาทิ ประเด็นมีลำน้ำในพื้นที่ตั้งโครงการ และน้ำจะไหลลงสู่คลองระเวงและน้ำกินน้ำใช้ของชาวปlovakแดง จึงไม่เหมาะสมที่จะมีโครงการดังกล่าว

ถึงแม้ฝ่ายคัดค้านโครงการจะต่อสู้ด้วยวิชาการ และข้อเท็จจริง ทว่าจุดเน้นในการต่อสู้มีความแตกต่างกันระหว่างฝ่ายสนับสนุนกับฝ่ายคัดค้าน กล่าวคือ ฝ่ายสนับสนุนโครงการ เน้นการพิจารณาโครงการจากข้อมูลการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก ขณะที่ฝ่ายคัดค้านโครงการพยายามชี้ให้เห็นว่าการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมมีจุดบกพร่องหลายด้าน อาทิ ประเด็นความเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่สมบูรณ์มีความคลาดเคลื่อน

9. การร่วมประทุงกับสมัชชาคนจน

ระหว่างวันที่ 26 มีนาคม-23 เมษายน พ.ศ. 2539 ฝ่ายคัดค้านโครงการจาก อำเภอปlovakแดง ได้เข้าร่วมประทุงกับสมัชชาคนจนเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลทำตามข้อเสนอของตน สมัชชาคนจนประกอบด้วยกลุ่มปัญหาต่าง ๆ หลายหลาย รวมถึงกรณีโครงการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมด้วย โดยโกหลักอยู่ที่กรุงเทพฯ บริเวณสำนักงานข้าราชการพลเรือน การที่ฝ่ายคัดค้านได้เข้าร่วมในสมัชชาคนจนเนื่องจากได้ทำหนังสือคัดค้านโครงการหลายครั้งหลายคราแต่ก็ไม่เป็นผล

ฝ่ายคัดค้านได้ยื่นข้อเสนอต่อปัญหาการก่อสร้างศูนย์กำจัดกากฯ ต่อ นายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี ดังนี้ 1. ให้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการศึกษาความเหมาะสม พื้นที่ในการ

ก่อสร้างศูนย์ โดยมีตัวแทนฝ่ายราชการ 6 คน นักวิชาการ 4 คน และชาวบ้าน 10 คน โดยมีประเด็นศึกษา 1. เป็นพื้นที่เกษตรกรรมหรือไม่ 2. เป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธารหรือไม่ 3. เป็นพื้นที่ที่มีการเกษตรแบบยั่งยืนจริงหรือไม่ 4. ราษฎรในบริเวณดังกล่าวไม่ต้องการให้เป็นที่พักฝังซากจริงหรือไม่ และ 2. ราษฎรยืนยันข้อเสนอเดิม คือ ให้ย้ายโครงการออกจากนอกพื้นที่ทุกระบบ โดยไม่กลับมาใช้พื้นที่ ปลวกแดงอีกต่อไป

ระหว่างการประชุมได้มีการเสนอให้แต่งตั้งคณะกรรมการร่วมเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงเรื่องความเป็นต้นน้ำลำธาร ชีววัฒน์ นามดวง แกนนำฝ่ายคัดค้านได้ร่วมเสนอชื่อข้าราชการ 4 ท่านประกอบด้วย 1. นายเกษม สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ 2. ศิริชัย ไพโรจน์บริบูรณ์ รองอธิบดีกรมควบคุมมลพิษ 3. ปราการ บุญช่วยดี ผู้อำนวยการจัดการของเสีย 4. สันทัต สมชีวิตา เลขานุการสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม คณะกรรมการเห็นด้วยกับที่ฝ่ายคัดค้านนำเสนอแนะได้ร่วมกันกำหนดบุคคลที่เหมาะสมเพิ่มเติม

10. การยื่นข้อเสนอต่อหน่วยงานรัฐ

การยื่นหนังสือคัดค้านการใช้พื้นที่ อำเภอปลวกแดง สร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และผ่านรัฐบาลหลายชุดตั้งแต่สมัยบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีจนถึงยุคชวลิต ยงใจยุทธ เป็นนายกรัฐมนตรี สำหรับการยื่นหนังสือฝ่ายคัดค้านได้กระทำผ่านนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีกระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ และรัฐมนตรีกระทรวงอุตสาหกรรม และผู้ว่าราชการจังหวัดระยอง ดังจะได้ขยายความต่อไป

ฝ่ายคัดค้านโครงการฯ โดยเฉพาะชาวบ้านในพื้นที่ ยื่นข้อเสนอต่อ นายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี เพื่อให้ย้ายโครงการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมออกจากพื้นที่ อำเภอปลวกแดง ทุกระบบ โดยไม่มีข้อยกเว้นหรือข้อดกอื่นใดทั้งสิ้น ด้วยเหตุผลหลักดังนี้ 1. พื้นที่ดังกล่าวโครงการเป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธาร มีคลองระเวงและสาขาไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล 2. พื้นที่ดังกล่าวโครงการไม่ได้เป็นพื้นที่ที่ดีที่สุด 3. การใช้ที่ดินในพื้นที่ อำเภอปลวกแดงเป็นแหล่งเกษตรกรรมที่อุดมสมบูรณ์ 4. ชาวบ้านกว่า 95 % ไม่ต้องการให้โรงงานตั้งอยู่ในพื้นที่ อำเภอปลวกแดง

หลังการตายของนายทองอินทร์ แก้ววัดตา แนวร่วมของฝ่ายคัดค้านโครงการในพื้นที่สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) และคณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 16 สถาบัน (คทส.) ได้ร่วมเรียกร้องต่อนายกฯ ในหลายประเด็น 1. ให้นายกรัฐมนตรีเร่งดำเนินการสืบสวนสอบสวนดำเนินคดีและลงโทษอย่างเด็ดขาดต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับการสังหารนายทองอินทร์ แก้ววัดตา 2. เรียกร้องให้ฝ่ายคัดค้านได้มีสิทธิมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ รวมถึงสมาชิกเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน (สกกย.) และคณะกรรมการสืบทอดเจตนารมณ์

ครูประเวียน บุญหนัก ได้เรียกร้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพิจารณาอย่างแท้จริงและป้องกัน
แก้ไขไม่ให้เหตุการณ์รุนแรงเกิดขึ้น

นอกจากนี้ฝ่ายคัดค้านได้ยื่นหนังสือคัดค้านการใช้พื้นที่ อำเภอปลวกแดง สร้างศูนย์
กำจัดกากฯ ต่อผู้ว่าราชการจังหวัดระยอง เพื่อส่งหนังสือผ่านถึงนายกรัฐมนตรี เพื่อให้
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมยกเลิกการใช้พื้นที่ อำเภอปลวกแดงทุกระบบเป็นพื้นที่
สำหรับก่อสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม รวมถึงฝ่ายคัดค้านยื่นข้อเสนอต่อรัฐมนตรีกระทรวง
อุตสาหกรรม กล่าวคือ ฝ่ายคัดค้านได้ยื่นหนังสือถึงนายกร ทักษะรังสี รมว.อุตสาหกรรม
และนายสมาน ภูมิชะกาญจนะ รมว.กระทรวงอุตสาหกรรม ให้ยกเลิกการใช้พื้นที่ อำเภอปลวกแดง
ก่อสร้างโรงงานกำจัดกากอุตสาหกรรม นอกจากนั้นฝ่ายคัดค้านได้ยื่นข้อเสนอต่อ
รมว.กระทรวงวิทยาศาสตร์ โดยยื่นหนังสือถึงนายอภัยสิทธิ์ มนัสสิการ รมว. กระทรวงวิทยาศาสตร์
เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม

11. การยื่นฟ้องประท้วง

ฝ่ายคัดค้านได้แสดงการไม่ยอมรับโครงการ ด้วยการยื่นฟ้องประท้วงด้วยข้อความต่าง ๆ
ตามสถานที่ต่าง ๆ

11.1 ยื่นฟ้องฝ่ายบริเวณก่อนจะถึง อำเภอปลวกแดง 8 กิโลเมตร มีใจความดังนี้

เงินใกล้แหล่งรามพิช ทุกชีวิตอันตราย

มหันตภัยใกล้เข้ามา อย่ารอช้าร่วมต้านภัย

เงินใกล้วางยาพิษฆ่าหมู่ประชาชน

11.2 ยื่นฟ้องไม่บริเวณปากทางเข้าโครงการเงินใกล้ มีข้อความ บนป้ายไม้กว้าง 4

เมตร ยาว 8 เมตรดังนี้ สร้างเมื่อไร แลกกันด้วยเลือดเนื้อ ชีวิต เพื่อรักษาไว้ซึ่งสิ่งแวดล้อม แหล่งต้น
น้ำลำธารที่ดีไว้ให้ลูกหลานชาวระยองและชลบุรีทุกคน

13. การแพร่ประท้วงและการเปิดเทปปราศรัย

ฝ่ายคัดค้านได้รวมตัวกันที่ วัดคลองกรำ หมู่ 1 ตำบลตาสีห์ อำเภอปลวกแดง จังหวัด
ระยอง หลังจากนั้นได้มีการเคลื่อนย้ายศพจากวัดคลองกรำมาที่ว่าการอำเภอปลวกแดง และได้มี
การเปิดปราศรัยวิจารณ์รัฐบาลและผู้ที่เกี่ยวข้อง หลังจากงานแพร่ผ่านพ้นไป ฝ่ายคัดค้านได้เปิด
เทปบันทึกเสียงมีข้อความดังนี้

พี่น้องที่รักคนตะวันออก เราต้องการให้มีการสร้างโรงงานกำจัดกากสารพิษ
อุตสาหกรรม เพื่อจัดสารพิษที่โรงงานอุตสาหกรรมสร้างขึ้น ปล่อยทิ้งไว้แบบไม่รับผิดชอบ
จนเกิดเป็นปัญหาทั้งหลายเหล่านั้น แต่ต้องไม่ใช่การสร้างโรงงานหรือหลุมฝังกลบในพื้นที่
แหล่งต้นน้ำลำธาร ที่หล่อเลี้ยงชีวิตพวกเราคนตะวันออก ร่วมแรงร่วมใจ ขจัดมหันตภัยใกล้เงินใกล้

ทางรัฐบาลได้ให้ความมั่นใจติดตามเกี่ยวกับความคืบหน้าสองมือป็นยิ่ง นายทองอินทร์ แก้ววัฒนา
แกนนำคัดค้านโรงงานเจนโก้

ด้าน นายวิทยา แก้วภราดัย ประธานกรรมการการยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน เปิดเผย
ว่า ได้รับเรื่องร้องเรียนให้ช่วยเหลือ เร่งรัดติดตามหาตัวคนร้ายในคดีนี้แล้วซึ่งเป็นภารกิจโดยตรง
ของตำรวจ ที่จะต้องพิจารณาดำเนินการอย่างเร่งด่วนเป็นพิเศษ เพราะผู้ตายเป็นผู้นำของมวลชนที่
ลุกขึ้นต่อสู้คัดค้าน โครงการก่อสร้างโรงงานกำจัดกากสารอุตสาหกรรม ซึ่งพวกเขาเห็นว่าเป็น
ความไม่เหมาะสม และล่าสุดทางเอ็นจีโอได้ประสานมาที่ตนเกี่ยวกับเรื่องที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกัน
กรรมการก็จะให้เวลา และติดตามดูการทำงานของตำรวจระยะหนึ่ง แต่คงไม่นานจนไม่มีผลสรุป
อะไรออกมา

เวลา 15.00 น. วันเดียวกัน นายเดชอุดม ไกรฤทธิ์ อุปนายกฝ่ายบริหารสภาทนายความ
นายเสรี สุวรรณภานนท์ เลขาธิการสภาทนายความ และภรรยาของนายทองอินทร์ ร่วมกันแถลงข่าว
โดยนายเดชอุดมกล่าวว่า ครอบครัวของนายทองอินทร์กลัวว่าจะไม่ได้รับความยุติธรรมในคดีนี้
เพราะที่ผ่านมาก็ทราบกันดีอยู่แล้วว่าบรรดานายทุน, ผู้บริหารระดับสูงเอาเปรียบสังคม แม้การ
พัฒนาอุตสาหกรรมจะสร้างความเจริญ กินคือยู่ดี แต่การพัฒนาที่สร้างความเลวร้ายให้ด้านอื่น ซึ่งผู้
ต่อต้านมักจะได้รับอันตรายถึงชีวิต แต่กฎหมายบ้านเมืองไม่สามารถที่จะดำเนินการได้อย่างจริงจัง
เช่นคดีของนายประเวียร บุญหนัก

นายเดชอุดม กล่าวว่า สภาทนายความจะเคลื่อนไหว เรื่องนี้ผ่านไปทางกระทรวงมหาดไทย
ในฐานะที่รับผิดชอบดูแลกรมตำรวจให้เร่งรัดสืบสวนคดีนี้โดยเร็วที่สุดและจะติดตามเรื่องในทุก ๆ
3 เดือน เพื่อสอบถามความคืบหน้า ขณะนี้มีข่าวสับสน โดยเฉพาะทางราชการออกมาให้ข่าวว่า
มันเป็นพื้นที่ของบริษัทเจนโก้ จะเข้าทำอะไรก็ได้ ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวเป็นการไม่ชอบธรรม
จะก่อให้เกิดความรุนแรง สร้างความแตกสามัคคีในหมู่ประชาชน โดยคำนึงถึงแต่ผลประโยชน์
ของบริษัทฝ่ายเดียว ตามสิทธิของประชาชนตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ มาตรา 48 ทวิ และ พ.ร.บ.
ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ 2538 มาตรา 6 (1) อยากให้ทางราชการให้ข้อมูลที่
เป็นจริงกับประชาชนมากกว่านี้ไม่ อ้อ ๆ อึ้ง ๆ เกี่ยวกับข้อมูลที่เป็นผลเสีย และไม่ยกเปิดเผยให้
ทราบ

ทางด้าน นางวิรัตน์ อ่อนรัสมิ ภรรยาของนายทองอินทร์กล่าวว่า นางทองอินทร์เป็นคนดี
เป็นที่รักใคร่ของเพื่อนบ้าน และขอยืนยันว่าไม่เคยมีเรื่องบาดหมางกับใคร แต่เมื่อมาเคลื่อนไหวเรื่อง
เจนโก้ สามียกพุดว่าตกอยู่ในอันตราย โดยจะทำประกันชีวิต แต่ยังไม่ได้ทำปรากฏว่าถูกยิงเสียชีวิต
เสียก่อน ซึ่งทางบ้านเดือดร้อนเป็นอย่างมากเพราะที่ผ่านมาสามียเป็นเสาหลักในการหาเลี้ยง
ครอบครัว (“ไชยวัฒน์” ยินกรานไม่ทบทวนอีกดัน รง.เจนโก้เข้านิคมฯ มาบตาพุด, 2539)

ความล้มเหลวในการจัดการความขัดแย้งที่ปลวกแดง

บริบทโดยรวมในการจัดการปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น จะเห็นได้ว่าฝ่ายสนับสนุนเป็นฝ่ายเสนอรูปแบบต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งฝ่ายเดียวมาตลอด ส่วนฝ่ายคัดค้านได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อหาข้อยุติปัญหาความขัดแย้งด้านปัญหามลพิษจากโรงงานกำจัดกากอุตสาหกรรมเงินโก้ มาตลอด โดยมีทั้งแนวเจรจา และแนวประท้วง โดยมีรูปแบบต่าง ๆ ซึ่ง ส่วนใหญ่เริ่มต้นให้ความรู้ในโครงการว่ามีประโยชน์ต่าง ๆ นา ๆ ดังนี้ (ชลัท ประเทืองรัตนนา, 2542)

1. กระบวนการตัดสินใจและการมีส่วนร่วม

ในหัวข้อนี้ต้องการแสดงให้เห็นว่าใครบ้างที่ได้มีส่วนร่วมตัดสินใจในโครงการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม ชาวบ้านในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมด้วยหรือไม่ หรือว่ามีเฉพาะส่วนราชการเป็นสำคัญ นอกจากนี้ต้องการชี้ให้เห็นถึงความคิดที่ต่างกันในเรื่องการมีส่วนร่วมแบบตัวแทนกับสิทธิชุมชน สุดท้ายต้องการชี้ว่ามีความพยายามของฝ่ายสนับสนุนโครงการที่เสนอเรื่องการมีส่วนร่วมตรวจสอบเมื่อโครงการเกิดขึ้นแล้วและปฏิกิริยาได้ตอบจากฝ่ายคัดค้าน ดังจะได้อธิบายต่อไป

1.1 การมีส่วนร่วมตัดสินใจในวงแคบ หลังจากที่บริษัทเงินโก้ได้รับอนุมัติให้จัดหาพื้นที่ตั้งโครงการที่เหมาะสมจากภาครัฐบริษัทเงินโก้ ได้คัดเลือกพื้นที่ หมู่ 2 บ้านเขากระทะเขาระวังควา ตำบลตาสีห์ อำเภอลวกแดง เป็นที่ตั้งโครงการ บริษัทเงินโก้ได้ขออนุญาตการใช้พื้นที่ดังกล่าวจากเพียงไม่กี่กลุ่มคือ สภาจังหวัดระยอง กับ สภาตำบลต่าง ๆ ในอำเภอลวกแดง แต่ขาดองค์ประกอบที่สำคัญมากคือ เจ้าของพื้นที่จริง ๆ คือ ประชาชนในอำเภอลวกแดง

มีการพยายามขออนุญาตใช้พื้นที่ อำเภอลวกแดง ของบริษัทเงินโก้ และส่วนราชการให้โครงการเกิดขึ้นดังนี้

ในตอนแรกก็มีคนคัดค้านมาก รวมถึงภาคเอกชน ไม่อยากให้สร้างโรงงานในจังหวัดระยอง มีการเสนอให้ไปตั้งที่ชายแดน ผู้ว่าราชการจังหวัดบอกว่าจะเป็นการเห็นแก่ตัวเกินไป เพราะโรงงานอุตสาหกรรมส่วนมากอยู่ใน จังหวัดระยอง ทางจังหวัดได้อธิบายให้ทางสภาจังหวัด และ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ทั้ง 3 ท่าน ทุกฝ่ายจึงยอมรับได้ และยอมรับให้จังหวัดอื่นมาฝังกลบได้

รวมถึงผู้สังเกตการณ์ท่านหนึ่ง ได้แสดงทัศนะว่าบริษัทเงินโก้ได้นั้นเรื่องการมีส่วนร่วมอย่างเพียงพอแล้ว โดยผ่านความเห็นชอบของ อำเภอ จังหวัดระยอง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

ข้อความข้างต้นพิสูจน์ให้เห็นว่าทั้งส่วนราชการ บริษัทเงินโก้เน้นการมีส่วนร่วมตัดสินใจจากเฉพาะ ส่วนราชการอำเภอลวกแดง จังหวัดระยอง กำนันและผู้ใหญ่บ้าน (ผู้นำอย่างเป็นทางการ) ในอำเภอลวกแดง โดยมองข้ามการตัดสินใจของชาวบ้านในพื้นที่ ผู้นำชาวบ้านที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งได้ส่งผลต่อมาให้โครงการนี้ไม่สามารถสร้างที่ อำเภอลวกแดงได้

การที่ฝ่ายสนับสนุนเปิดโอกาสให้สภาตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ได้ร่วมตัดสินใจเป็นหลัก เนื่องจากแนวคิดว่าการมีส่วนร่วมตัดสินใจกระทำได้โดยผ่านตัวแทน และได้เห็นว่าชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน อำเภอปลวกแดง ให้ความเห็นชอบและให้การสนับสนุนโครงการเมื่อ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2538 จังหวัดให้ความเห็นชอบโครงการเมื่อ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2538 กระทรวงอุตสาหกรรมให้ความเห็นชอบในสถานที่ตั้งโครงการ ณ ตำบลตาสิทธิ์ เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2538 ข้าราชการ อำเภอปลวกแดงเห็นว่า (ชลัท ประเทืองรัตน, 2542)

การมีส่วนร่วมไม่ได้หมายถึงให้ประชาชนทุกคนมาร่วมตัดสินใจว่าจะรับหรือไม่รับโครงการ แต่ทำได้โดยผ่านประชาธิปไตยแบบตัวแทน โดยการมีส่วนร่วมได้ทำผ่านทางสภาตำบล ตามเสียงส่วนมากจากสมาชิกสภาตำบล

ขณะที่ฝ่ายคัดค้านโครงการ มีแนวคิดว่าการตัดสินใจต้องมาจากประชาชนในพื้นที่อำเภอปลวกแดง มาลงจาก จังหวัดระยอง และชลบุรีบางส่วน โดยไม่ได้เน้นการตัดสินใจต้องเป็นของสภาตำบลหรือราชการส่วนกลาง ฝ่ายคัดค้านได้ให้เหตุผลว่า ชาวบ้านไม่ต้องการ โรงงาน และขอให้สิทธิชุมชนเลือกวิถีของตนเองแน่วแน่ชัดเจนอย่างมีหลักการเหตุผลโดยขอดำรงอยู่ในระบบเกษตรกรรมที่มีการพัฒนาอย่างมั่นคงยั่งยืนเหมาะสมกับปัจจัยธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรมของท้องถิ่น

1.2 การจัดการมีส่วนร่วมโดยรัฐ ภาครัฐที่ไม่มีส่วนได้เสียโดยตรง อาทิ

กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม และกรมการวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ได้จัดประชุม และเจรจาในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ เวทีรับฟังความคิดเห็นของกรมการวิทยาศาสตร์ฯ เวทีประชุมร่วมที่จัดโดยรัฐบาล และเวทีคณะกรรมการร่วมระหว่างภาครัฐและตัวแทนชาวบ้านจัดขึ้นหลายครั้งหลายเวที และมีประเด็นต่าง ๆ กันออกไป เช่น

1.2.1 เวทีรับฟังความคิดเห็นจัดโดยกรมการวิทยาศาสตร์ สภาผู้แทนราษฎร กรมการวิทยาศาสตร์ สภาผู้แทนราษฎร ได้รับฟังความคิดเห็นของทั้งฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายคัดค้าน ก่อนที่จะเสนอให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาต่อไป กรมการวิชาการชุดนี้มีหน้าที่เพียงรายงานต่อ ส่งเรื่องต่อ แต่ไม่มีอำนาจตัดสินใจรับ หรือ ยกเลิกโครงการ

1.2.2 การประชุมร่วม ณ กระทรวงวิทยาศาสตร์ ระหว่างที่สมัชชาคนจนมาชุมนุมบริเวณสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน ได้มีการการประชุมร่วมระหว่างภาครัฐ กับ ฝ่ายคัดค้านโครงการ หลายครั้ง มีความเห็นว่าพื้นที่ดังกล่าวมีความเหมาะสมในการฝังกลบก็จะดำเนินโครงการในพื้นที่เดิมต่อไป หากเห็นว่าไม่เหมาะสมก็จะดำเนินการจัดหาพื้นที่ใหม่ ฝ่ายคัดค้านได้เน้นว่าไม่ได้คัดค้านโครงการแต่คัดค้านเรื่องพื้นที่ตั้ง ที่ อำเภอปลวกแดง และได้สรุปข้อมูลเน้น

4 ประเด็น 1. พื้นที่ตั้งโครงการและบริเวณโดยรอบเป็นศูนย์กลางเกษตรกรรมสำคัญ มีบางพารา
ขนุน สับปะรด พื้นที่บริเวณที่ตั้งโครงการและบริเวณโดยรอบ ได้พัฒนาจากพืชไร่ มาสู่พืชสวน
เกษตรเศรษฐกิจผสมผสาน 2. ความเป็นต้นน้ำลำธาร สำคัญ พื้นที่ตั้งโครงการอยู่ในพื้นที่รับน้ำฝน
408 ตร.กม. ของอ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล 3. สิทธิชุมชน ประชาชนในท้องถิ่นประมาณ 95 % ได้
คัดค้านโครงการนี้ 4. สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ธรรมชาติในชุมชนเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน
ที่ประชุมได้ข้อสรุปร่วมกันว่าให้ดำเนินการพิจารณาตามประเด็นข้างต้นเพื่อสรุปและนำเสนอ
เข้าสู่กรม. ร่วมกับสมาชิกคนจนซึ่งจะพิจารณา ในวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2539

1.3 การมีส่วนร่วมตรวจสอบโครงการฯ ฝ่ายสนับสนุนพยายามจัดการให้ฝ่ายคัดค้าน
มีส่วนร่วมในรูปของกรรมการไตรภาคี เพื่อตรวจสอบโครงการระหว่างก่อสร้างและประกอบ
กิจการ การมีส่วนร่วมแบบนี้หมายความว่าฝ่ายคัดค้านต้องยอมรับโครงการฯ ดังกล่าวแล้ว
ถ้าหากชุมชนไม่ยอมรับก็จะเกิดปัญหาเช่นที่บริษัทเจน ไก่เผชิญอยู่ การมีส่วนร่วมตรวจสอบ
โครงการฯ เป็นคนละเรื่อง คนละขั้นตอนกับการตัดสินใจซึ่งได้กล่าวถึงแล้วในช่วงต้น การมี
ส่วนร่วมตรวจสอบโครงการฯ มีการตั้งคณะกรรมการไตรภาคี หลังจาก 12 ตุลาคม พ.ศ. 2538
มีองค์ประกอบจากภาครัฐ บริษัทเจน ไก่ และประชาชนในพื้นที่ ให้มีส่วนร่วมในการตรวจสอบใน
ระหว่างการก่อสร้างและประกอบกิจการ

ฝ่ายสนับสนุนให้ข้อมูลว่าถ้าโครงการนี้เกิดขึ้นแล้ว ก็จะทำให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม
ในขั้นตอนตรวจสอบดำเนินการ ในรูปของกรรมการร่วม ดังข้อความที่ว่า (บริษัทบริหารและพัฒนา
เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จำกัด (มหาชน). 2556)

การตรวจสอบการดำเนินการของเจน ไก่ นั้น เจน ไก่ยินดีที่จะให้ท้องถิ่นร่วมเป็น
กรรมการในการดูแลเริ่มต้นตั้งแต่ การก่อสร้าง การฝังกลบ โดยจัดตั้งคณะกรรมการร่วม 3 ฝ่าย
คือ บริษัทฯ ตัวแทนท้องถิ่น และภาคราชการ โดยจัดให้สถาบันการศึกษาท้องถิ่นเป็นผู้ตรวจสอบ
วิเคราะห์หมูลพิษ

อิสระ โชติบุญนาการ กล่าวถึง หลังเกิดโครงการ จะให้มี.บูรพา เข้ามาควบคุมดูแล
และประสานงานกับชาวบ้าน

ปวงสรร ชุมสาย ณ อยุธยา กรรมการผู้จัดการบริษัทเจน ไก่ให้สัมภาษณ์ว่า
("เจน ไก่" ยันฝังกากปลวกแดงพร้อมปรับยุทธวิธีรับมือมีอบ, 2539)

เรายินดีให้ชาวบ้านตั้งคณะกรรมการเข้ามาตรวจสอบ หรือหากสร้างโรงงานขึ้นมาก
แล้วไม่ดีก็สามารถเปลี่ยนได้ ไม่ใช่คัดค้านโดยที่ไม่ดู ซึ่งก่อนหน้านี้ทางจังหวัดได้เคยตั้ง
คณะกรรมการไตรภาคีขึ้น โดยที่ฝ่ายคัดค้านที่เราเชิญเป็นกรรมการ ไม่ยอมมาร่วมประชุม
และขอถอนตัวออก แต่เราก็ยินดีที่จะจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นใหม่ถ้าเขาต้องการ

แต่ชาวบ้านก็ยังมีการเคลื่อนไหว และในที่สุดก็ต้องล้มเลิกคณะกรรมการชุดนี้ การที่คณะกรรมการชุดนี้ต้องล้มไปเนื่องจาก การให้ข้อมูลข่าวสารที่ไม่ครบถ้วน เพียงพอ และล่าช้า ประกอบกับการที่ชาวบ้านใน อำเภอปลวกแดง ไม่ได้ร่วมตัดสินใจแต่ต้นในการอนุญาตให้ใช้พื้นที่ โครงการหรือไม่

การจัดการให้มีส่วนร่วมโดยรัฐและเจ้าของโครงการ ประสบความล้มเหลวในการทำให้ฝ่ายคัดค้านยอมรับ จุดใหญ่ใจความอยู่ที่แนวคิดการมีส่วนร่วมที่เน้นการร่วมตัดสินใจจากฝ่ายคัดค้าน ทว่าโครงการฯ นี้ ฝ่ายคัดค้านชาวปลวกแดงไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยเฉพาะการร่วมพิจารณาว่าพื้นที่ตั้งโครงการฯ อื่นอีก 51 แห่งไม่เหมาะสมอย่างไร ที่สำคัญเจ้าของพื้นที่ชาวปลวกแดงไม่ได้อนุญาตให้ใช้พื้นที่สร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมได้ เมื่อฝ่ายคัดค้านมีเป้าหมายที่ไปถึงคือการมีส่วนร่วมตัดสินใจ ทว่าการมีส่วนร่วมดังกล่าวขาดหายไป นำไปสู่คำตอบว่าไม่ว่ารัฐ (ไม่มีส่วนได้เสียโดยตรง) หรือเจ้าของโครงการฯ จะพยายามจัดการมีส่วนร่วมอย่างไร ก็ไร้ประโยชน์ มีหน้าซ้ำการให้ข้อมูลข่าวสารก็มีปัญหาทั้งการให้ข้อมูลที่ล่าช้า ไม่ครบถ้วนและเพียงพอซึ่งได้กล่าวรายละเอียดไปแล้ว สำหรับการจัดทำประชาพิจารณ์ซึ่งเป็นการปรึกษาหารือและฟังความรอบด้าน

2. กระบวนการชี้แจงและให้ความรู้

กระบวนการชี้แจงและให้ความรู้มีดังนี้ (ชลัท ประเทืองรัตนนา, 2542)

2.1 การให้ข้อมูลข่าวสาร เป็นแนวทางป้องกันการเกิดปัญหาความขัดแย้งของเจนโก้ โดยให้ข้อมูลผ่านทางราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในอำเภอปลวกแดง ทางสื่อมวลชนทั้งส่วนกลาง ส่วนท้องถิ่น

2.2 การจัดเวทีชี้แจงโครงการฯ บริษัทเจนโก้ได้จัดประชุมชี้แจง ดังนี้

2.2.1 ประชุมชี้แจงกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่ศาลาประชาคมอำเภอปลวกแดง โดยเน้นชี้แจงรายละเอียดโครงการฯ ว่ามีความปลอดภัยสูง บอกเล่าประโยชน์ของโครงการและให้บอกต่อลูกบ้านให้เข้าใจ

2.2.2 ต่อมาบริษัทเจนโก้ได้รับเชิญจากสภาจังหวัดระยอง ให้เจนโก้ไปชี้แจงทำความเข้าใจให้ความรู้ แต่ข้อมูลก็ยังไม่ชัด ผู้วิจัยเห็นว่า การให้การประชุมชี้แจงกับกลุ่มผู้นำท้องถิ่นเป็นวงแคบ ในขณะที่เดียวกันกลุ่มผู้คัดค้านยังเดินสายประท้วงตามที่สาธารณะต่าง ๆ ไม่ได้รับคำชี้แจง ผู้มีส่วนได้เสียไม่ได้รับคำชี้แจง

2.3 การแจกใบปลิว บริษัทเจนโก้ได้ให้ข้อมูลข่าวสารแก่ชาวบ้านในพื้นที่ปลวกแดง ด้วยวิธีการต่าง ๆ วิธีการหนึ่งก็คือ การแจกใบปลิว เรื่อง กากอุตสาหกรรม มหันตภัยที่มีอยู่รอบตัว หากวันนี้ ยังไม่มีการกำจัดด้วยวิธีที่ถูกต้อง มีเนื้อความโดยสรุปคือ โรงงานในจังหวัดระยอง

ก่อให้เกิดของเสียจำนวนมากและทำให้เป็นที่มาของแนวคิดของการจัดตั้งบริษัทเจนโก้ นอกจากนี้ โรงงานที่จะสร้างจะไม่ทำลายแหล่งน้ำของชาวปสกแดง เนื่องจากมีผู้เชี่ยวชาญด้านวิศวกรรมระบบกำจัดพิษสมัย ป้องกันการรั่ว 100 % ชั้นดินเป็นหินแกรนิต และจะสร้างอ่างเก็บน้ำล้อมรอบบริเวณที่ตั้งโรงงาน ฯลฯ อีกข้อความหนึ่ง คือ เจนโก้พัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชาวจังหวัดระยองให้ดีขึ้น ส่งเสริมเศรษฐกิจ ส่งเสริมการศึกษา จัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยบริจาคเงินจำนวน 5 บาทต่อตัน แต่ไม่น้อยกว่า 1 ล้านบาทต่อปี ของกากที่เจนโก้กำจัดให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อให้เป็นค่าใช้จ่ายในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในท้องถิ่น

ปัญหาการให้ข้อมูลข่าวสารของเจ้าของโครงการคือ การให้ข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะเรื่องการเลือกสถานที่ตั้งโรงงานไม่เพียงพอ พิจารณาได้จาก เอกสารของบริษัทเจนโก้ได้ให้รายละเอียดการดำเนินการ โดยได้ว่าจ้างบริษัทวิศวกรที่ปรึกษาที่มีความชำนาญจากประเทศออสเตรเลีย เข้ามาดำเนินการ โดยได้สำรวจเบื้องต้นพื้นที่ทางกายภาพจากประมาณ 50 แห่งทั่วภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากนั้นจึงได้ทำการสำรวจบริเวณพื้นที่เขากระทะควา ตำบลตาสีห์ อำเภอปสกแดง จังหวัดระยอง โดยได้เจาะจำนวน 21 หลุม

การให้ข้อมูลข่าวสารในช่วงแรก ๆ ของเจนโก้ เป็นการให้ข้อมูลไม่ครบถ้วน เจนโก้ไม่ได้เปิดเผยว่าพื้นที่นอกเหนือจาก 4 แห่งนี้ไม่เหมาะสมอย่างไรในการสร้างโครงการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม หากพิจารณาเอกสารที่ฝ่ายคัดค้านได้รับในช่วงนี้ มีเพียง ศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม เขียนโดยบริษัทเจนโก้ และ การกำจัดกากอุตสาหกรรม เขียนโดยนายวีระ มาวิจักขณ์

ข้อมูลที่พิสูจน์ว่าการให้ข้อมูลข่าวสารของเจ้าของโครงการฯ ไม่เพียงพอคือ หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจยังรายงาน ว่า ได้ติดต่อขอข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่บริษัทได้ทำการศึกษาไว้ทั้งหมด 52 แห่งว่ามีที่ใดบ้าง ทางเจ้าหน้าที่บริษัทบอกแต่เพียงว่า อำเภอปสกแดงเหมาะสมที่สุด รองลงมาที่บ้านค่าย โดยปฏิเสธที่จะเปิดเผยสถานที่อีก 50 แห่ง

ปัญหาการให้ข้อมูลไม่เพียงพอ ไม่แน่นชัด ไม่ใช้การแก้ปัญหาความขัดแย้ง ยังเพิ่มความไม่เข้าใจต่อโครงการมากขึ้น ความขัดแย้งขยายวงกว้างสู่เวทีสาธารณะ เห็นได้ชัดเจนว่าในความเห็นของคนทั่วไปข้อมูลเกี่ยวกับโครงการของบริษัทเจนโก้ ฝ่ายคัดค้านได้ไม่เพียงพอในเวทีต่าง ๆ ที่บริษัทเจนโก้หรือรัฐจัดขึ้น กล่าวคือฝ่ายคัดค้านโครงการได้เรียกร้องให้บริษัทเจนโก้เปิดเผยข้อมูลการเลือกสถานที่ตั้งโครงการทุกแห่งโดยละเอียด ไม่ว่าจะเป็นเวทีประชาพิจารณ์เวทีรับฟังที่จัดโดยกรมการวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ นอกจากนี้แกนนำฝ่ายคัดค้านโครงการได้นอกว่าข้อมูลของบริษัทเจนโก้ได้ให้ไม่เพียงพอต่อการตัดสินใจ

2.4 การประชาสัมพันธ์ บริษัทเจนโก้ได้ใช้การประชาสัมพันธ์ให้เห็นถึงประโยชน์และความปลอดภัยของโครงการฯ โดยเปิดตัวโครงการฯ ครั้งแรก ณ งาน BOI FAIR แหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี และได้ฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายคัดค้านไปดูงานที่ต่างประเทศหลายแห่ง

2.5 การดูงานที่ต่างประเทศ จังหวัดระยองได้แนะนำให้บริษัทเจนโก้พาแกนนำไปดูงานที่ต่างประเทศหลายประเทศ ต่อมาทางบริษัทเจนโก้ได้เชิญผู้นำชุมชน สมาชิกสภาจังหวัด (สจ.) ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่ใน อำเภอปลวกแดง และแกนนำชาวบ้านฝ่ายคัดค้าน ร่วมคณะไปดูงาน เกาะฮ่องกง แต่ทว่าฝ่ายคัดค้านได้แสดงให้เห็นว่า การพาไปดูงานกำจัดกากอุตสาหกรรมที่ต่างประเทศของบริษัทเจนโก้ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ ชาวบ้านได้รู้ได้เห็นเพียงการกำจัดขยะตามบ้านเรือนเท่านั้น สิ่งหนึ่งที่พึงสังเกตคือ หลังจากที่ได้ไปดูงานต่างประเทศ ก็ประสบปัญหา โดยเฉพาะก้านัน ผู้ใหญ่บ้านที่ปลวกแดง ไม่สามารถชี้แจงกับชาวบ้านได้มากนัก เนื่องจากเกรงจะถูกชาวบ้านต่อว่า ว่าไปเที่ยวกับบริษัทที่เลยเถิดเข้าข้างบริษัท

ประเทศอินโดนีเซีย สิ่งที่น่าสนใจจากการดูงานที่อินโดนีเซียของสื่อมวลชนคือ ที่ตั้งของศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมที่อยู่ใกล้กับแม่น้ำชิลองซี และนาข้าวที่อยู่ด้านหลังของศูนย์กำจัดกากฯ ทว่าเมินเซอร์ กรรมการผู้จัดการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม PT Waste Management Indonesia กล่าวถึงการปฏิเสธการมีส่วนร่วมไว้ว่า เหมือนให้คนเสนอรายชื่ออาหารร้อยคนก็ร้อยอย่าง...ประเทศนี้ไม่ใช่ประชาธิปไตย

ดังนั้นในแง่ของการมีส่วนร่วมที่อินโดนีเซียนับว่ายังมีจุดบกพร่องอยู่มาก เกษตรกรที่อยู่ใกล้กับศูนย์กำจัดกากฯ ไม่ได้มีโอกาสรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การปรึกษาหารือ และการตัดสินใจ ถ้ามองในแง่ดี ก็อาจแสดงได้ว่าเทคโนโลยีที่ใช้มีประสิทธิภาพมากจนตั้งศูนย์กำจัดกากฯ ติดกับชุมชนได้ ทว่าคงต้องใช้เวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ต่อไปในอินโดนีเซีย

3. กระบวนการอภิปรายและรับฟังความคิดเห็น ในวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2538 มีการสัมมนา ณ โรงแรมสตาร์ จัดโดยกระทรวงอุตสาหกรรม มีนายสุวัฒน์ วรรณศิริ ประธานกรรมการสิ่งแวดล้อมสภาผู้แทนราษฎร รองอธิบดีกรมโรงงานอุตสาหกรรม รองผู้ว่าราชการจังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัดระยอง นักวิชาการ นักการเมือง ชาวบ้านจาก อำเภอปลวกแดง ฯลฯ การประชุมเป็นไปในลักษณะตอบข้อซักถาม จนกระทั่งประธานได้สรุปปิดท้ายว่าไม่มีการลงมติในวันเดียวกันนี้เอง ฝ่ายคัดค้านโครงการได้ยื่นหนังสือเชิญฝ่ายต่าง ๆ ประกอบด้วย ประธานและคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมสภาผู้แทนราษฎร อุตสาหกรรมจังหวัดระยอง นักวิชาการ สื่อสารมวลชน รองอธิบดีกรมโรงงาน ผู้ว่าราชการจังหวัดระยอง นายอำเภอปลวกแดง บริษัทเจนโก้ นายกรัฐมนตรี และรมต.กระทรวงอุตสาหกรรม ให้มาร่วมงานที่ฝ่ายคัดค้านจัดในวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2538 ณ อำเภอปลวกแดง ในงานนี้แกนนำฝ่ายคัดค้านโครงการเริ่มสะสม

ข้อมูล เริ่มทราบว่าเป็นโครงการกำจัดกากอุตสาหกรรม ซึ่งฝ่ายคัดค้านใช้คำว่าเอกสารพิชัย ฝ้าย คัดค้านได้เริ่มรวมตัวกันก่อนที่จะมีการประชุมที่โรงแรมสตาร์คราวนี้ ว่าไม่เห็นด้วยที่จะมีการสร้าง โครงการที่อำเภอปลวกแดง ทว่าในเวทีโรงแรมสตาร์ ก็ไม่ได้แสดงจุดยืนอย่างชัดเจนแต่พยายาม รวบรวมข้อมูลให้มากที่สุด เพื่อใช้วิเคราะห์วิจารณ์ต่อไป และในช่วงท้ายฝ่ายคัดค้านก็ได้ยื่น หนังสือให้ฝ่ายสนับสนุนมาฟังตนพูดบ้างในเวทีฝ่ายคัดค้านจะจัดในวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2538

4. การเจรจาที่จัดโดยรัฐบาล ในวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2539 ฝ่ายคัดค้านที่เข้าร่วมกับ สมาชิกคนจนกับรัฐบาลได้ประชุมร่วมกัน โดยมี นายมนตรี พงษ์พานิช เป็นประธานการประชุม เหตุการณ์ในวันที่มีการประชุม กลุ่มสมาชิกคนจนได้เคลื่อนขบวนออกจากที่พักบริเวณด้านข้าง สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) เพื่อรอฟังผลการประชุม โดยขบวนได้เดินไป ชุมชุมตรงบริเวณริมฟุตบาทด้านหน้าทำเนียบรัฐบาล

ในระหว่างการเจรจาได้แบ่งเป็น 4 กลุ่ม มีนายมนตรี พงษ์พานิช รองนายกรัฐมนตรี เป็นประธาน โดยได้รับมอบหมายจาก นายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี ให้เจรจาในเรื่อง ต่าง ๆ ในการประชุม ประธานคณะกรรมการกล่าวว่า

...นายกรัฐมนตรีได้มอบอำนาจให้คณะกรรมการชุดนี้ซึ่งประกอบด้วยรัฐมนตรีหลาย ท่าน แบ่งเป็นกลุ่มย่อย 4 กลุ่ม และกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มจะจัดประชุม แล้วส่งเรื่องให้คณะกรรมการ ชุดใหญ่ แล้วส่งเรื่องให้ ครม. ถ้าในคณะกรรมการแต่ละชุดตกลงอย่างไร แล้วราชการไม่ยอม ปฏิบัติ ก็จะย้ายข้าราชการเข้ากระทรวง ถ้าตกลงกันแล้วนายฯ ก็จะเป็นผู้เซ็นรับรอง...

กรณีจบไปอยู่ในกลุ่มปัญหาที่ 3 การพัฒนาของรัฐบาลและชุมชนแออัด ผลการเจรจามี ข้อสรุปคือ มีมติคณะรัฐมนตรี (ครม.) วันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2539 มอบหมายให้กระทรวงวิทย์ฯ เร่งจัดการเจรจาโดยจะต้องได้ข้อยุติภายใน 30 วัน โดยให้สิทธิชาวบ้านในการเข้าไปเป็นกรรมการ กระทั่งเจรจากันจนกลุ่มปัญหาต่าง ๆ ของสมาชิกพอใจ สมาชิกคนจนก็ได้ตกลงกันที่จะทยอยกัน เดินทางกลับ ซึ่งผลจากมติ ครม. วันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2539 ต่อมาได้มีการตั้งคณะกรรมการกำกับ ดูแล และติดตามการดำเนินการตามผลเจรจามติ ครม. ซึ่งเป็นกรรมการร่วมระหว่างภาครัฐ กับฝ่ายคัดค้าน โครงการ

5. การรับฟังความคิดเห็นโดยคณะกรรมการร่วมฯ คณะกรรมการร่วมระหว่าง ภาคราชการและตัวแทนราษฎรเพื่อพิจารณาผลกระทบของโครงการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม ของบริษัทบริหารและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจำกัด ได้ร่วมกันพิจารณา ใน 4 ประเด็น เวทีนี้ฝ่ายคัดค้านยืนยันว่าให้ย้ายโครงการทุกระบบออกนอกพื้นที่ อำเภอปลวกแดง โดยมีประเด็น เหตุผลที่สนับสนุน ภาครัฐและฝ่ายคัดค้านได้ร่วมกันพิจารณาใน 4 ประเด็นดังนี้

5.1 การเป็นพื้นที่เกษตรของสถานที่ตั้งโครงการ ข้อมูลที่ใช้ในการพิจารณา ประกอบด้วย 1. ผลการศึกษาในรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมของบริษัท บริหารและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จำกัด อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง ฉบับเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2539 ซึ่งจัดทำรายงานฯ โดยบริษัท คอนซัลแทนท์ ออฟ เทคโนโลยี จำกัด 2. การสำรวจพื้นที่ตั้งโครงการเบื้องต้นของเจ้าหน้าที่กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม 17 เมษายน พ.ศ. 2539 3. ข้อมูลของฝ่ายคัดค้านโครงการ พบว่ามีความ คลาดเคลื่อน แตกต่างกันในหลายเรื่อง อาทิ ประเภทพืชผลการเกษตร ข้างพารา ข้อมูลจากรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมมี 26.50 % ของพื้นที่ ขณะที่ข้อมูลของฝ่ายคัดค้านมี 54.17 % ของพื้นที่ หรือ มันสำปะหลัง มี 14.45 % ของพื้นที่ ขณะที่ข้อมูลของฝ่ายคัดค้านมี 7.84 % ของพื้นที่

5.2 การเป็นพื้นที่แหล่งต้นน้ำลำธารของสถานที่ตั้งโครงการ ข้อมูลที่ใช้ในการพิจารณาประกอบด้วย 1. ผลการศึกษาในรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมของบริษัท บริหารและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จำกัด อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง ฉบับเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2539 ซึ่งจัดทำรายงานฯ โดยบริษัท คอนซัลแทนท์ ออฟ เทคโนโลยี จำกัด 2. จากการตรวจสอบพื้นที่ตั้งโครงการ กับแผนที่การกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2534 3. ข้อมูลของฝ่ายคัดค้าน ซึ่งให้เห้นว่ามีความคลาดเคลื่อน แตกต่างกันในหลายประเด็น อาทิ ระยะห่างจากต้นน้ำพื้นที่โครงการถึงอ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล จากรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมมีระยะห่าง 10 กิโลเมตร ขณะที่ข้อมูลของฝ่ายคัดค้าน มีระยะห่าง 8 กิโลเมตร หรือประเด็นพื้นที่ในโครงการเป็นลุ่มน้ำชั้นใด ข้อมูลจากรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นคุณภาพที่ 4 ขณะที่ข้อมูลของฝ่ายคัดค้าน เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 2-3 มีพื้นที่ลุ่มน้ำคุณภาพชั้นที่ 4 เพียงเล็กน้อย

5.3 ความต้องการของราษฎรในพื้นที่ ข้อมูลที่ใช้ในการพิจารณาประกอบด้วย 1. ผลการศึกษาในรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมของบริษัท บริหารและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จำกัด อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง ฉบับเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2539 ซึ่งจัดทำรายงานฯ โดยบริษัท คอนซัลแทนท์ ออฟ เทคโนโลยี จำกัด 2. ข้อมูลของฝ่ายคัดค้าน ข้อมูลจากผลการศึกษาในรายงานผลการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม เน้นความเห็นชอบจาก ชุมชนกำนันผู้ใหญ่บ้าน จังหวัด และสมาชิกสภาจังหวัดระยอง ขณะที่ฝ่ายคัดค้านเน้นราษฎรส่วนที่ไม่เห็นด้วยและคัดค้านโครงการมีจำนวนมากกว่ากลุ่มผู้สนับสนุน

5.4 ความเป็นอันตรายของการตั้งโครงการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม ข้อมูลที่ใช้ในการพิจารณาประกอบด้วย 1. ผลการศึกษาในรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมของบริษัท บริหารและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จำกัด อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง ฉบับเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2539 ซึ่งจัดทำรายงานฯ โดยบริษัท คอนซัลแทนท์ ออฟ เทคโนโลยี จำกัด 2. ข้อมูลจากบริษัทบริหารและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 3. ข้อมูลของฝ่ายคัดค้าน มีความแตกต่างกันในจุดเน้น กล่าวคือ ทางบริษัทบริหารฯ และบริษัท คอนซัลแทนท์ฯ เน้นมาตรการต่าง ๆ ด้านเทคนิค ขณะที่ฝ่ายคัดค้านเห็นว่า ไม่ได้แย่งเรื่องเทคนิคหรือวิธีการ แต่เรียกร้องให้มีผู้รับผิดชอบถ้าเกิดผลกระทบจากโครงการว่า ถ้าป่วยต้องป่วยด้วยกัน ตายต้องตายด้วยกัน

นอกจากนี้ทั้ง 2 ฝ่ายได้เห็นชอบให้ตั้งคณะกรรมการ 3 ชุด แต่ละชุดมีตัวแทนจากชาวบ้านและตัวแทนจากหน่วยงานของรัฐในอัตราเท่ากัน ร่วมกันศึกษาข้อเท็จจริงเฉพาะเรื่อง ชุดที่ 1 เพื่อดูว่ามีสภาพความเป็นแหล่งน้ำหรือเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารหรือไม่ มีเลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมเป็นประธาน ชุดที่ 2 พื้นที่ที่เหมาะสมกับการทำเกษตรจริงหรือไม่ กรมวิชาการเกษตรเป็นประธาน ชุดที่ 3 อันตรายจากการตั้งโรงงานกำจัดกากอุตสาหกรรม มีกรมควบคุมมลพิษเป็นประธาน

ต่อมาแกนนำฝ่ายคัดค้านโครงการได้ยื่นหนังสือถึง นายยิ่งพันธ์ มนัสสิการ รว. กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม เพื่อขอลาออกจากกรรมการร่วมที่จัดตั้งขึ้น เนื่องจากเห็นว่ากระทรวงวิทย์ฯ ได้ตัดสินใจสนับสนุนให้ใช้พื้นที่ อำเภอปลวกแดงดำเนินโครงการต่อ กรม. ตั้งแต่วันที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2539 ก่อนที่คณะกรรมการชุดนี้จะมามีมติ ขณะที่ฝ่ายคัดค้านโครงการมารู้ข้อมูลภายหลังคือ ในวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2540 แต่เรื่องที่ฝ่ายคัดค้านเสนอก็ยึดเขามาจนถึง 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2540 ฝ่ายคัดค้านโครงการได้ยื่นหนังสือถึง นายสมาน กุมมะกาญจนะรมช.กระทรวงอุตสาหกรรม ให้ยกเลิกคณะกรรมการศึกษาผลกระทบโครงการ โรงงานกำจัดกากฯ เนื่องจากมีข้อตกลงแล้วว่าจะไม่มีการสร้างโรงงานกำจัดกากสารพิษของบริษัทเจนโก้

6. การจัดการความขัดแย้ง โดยการจัดทำประชาพิจารณ์

วิบากกรรมของเจนโก้ เริ่มถูกต่อต้านมาตั้งแต่ วันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2538 เนื่องจากชาวบ้านที่ไม่เห็นด้วย ที่จะให้ก่อสร้างโรงงานกำจัดกากอุตสาหกรรมจนได้มีการชุมนุมของชาวบ้านเกิดขึ้นที่บริเวณหน้าท่าว่าการอำเภอปลวกแดง เดินขบวนไปปิด สะพานบางปะกง พร้อมทั้งยื่นหนังสือถึงผู้ว่าราชการจังหวัดและนายกรัฐมนตรี ให้ระงับการก่อสร้าง เนื่องจากบริเวณ หมู่ 2 ตำบลตาสีห์ อำเภอปลวกแดงนั้นเป็นพื้นที่รับน้ำฝน ที่จะไหลลงไปสู่คลองระเวิง เป็นคลองที่

จะไหลไปสู่อ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล อันเป็นอ่างเก็บน้ำที่ประชาชนชาวจังหวัดระยอง และจังหวัด ชลบุรีนำไปใช้เพื่อบริโภควันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2539

หลังจากเหตุการณ์ มีอบ ปิศาจพานบางปะกง นายไชยวัฒน์ สิ้นสูงศ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม ให้เริ่มจัดทำประชาพิจารณ์อีกครั้ง ในวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2540 หลังจากที่ได้จัดทำครั้งแรกเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2538 ไม่เป็นผลสำเร็จ โดยมีเจ้าหน้าที่ของบริษัท ฯ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งตัวแทนชาวบ้านเข้าร่วมประชาพิจารณ์ โดยได้ข้อสรุปว่า ให้ย้ายพื้นที่โรงงานกำจัดกากอุตสาหกรรมไปไว้ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด แต่พื้นที่ฝั่งกลบ จะต้องนำมาฝังที่ตำบลตาสิทธิ์เช่นเดิม แล้วให้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาคัดค้านความขัดแย้ง ให้คณะรัฐมนตรีตัดสินใจในขั้นสุดท้าย แต่ประชาพิจารณ์กลับเพิ่มความไม่พอใจให้กับฝ่ายค้านมากขึ้น ดังนั้นความขัดแย้งจึงเพิ่มขึ้นตามมาด้วย

หลังจากประชาพิจารณ์เพียงวันเดียว นายทองอินทร์ แก้ววัดตา แกนนำชาวบ้านที่คัดค้าน และเข้าร่วม ประชาพิจารณ์ในวันนั้น ถูกยิงตายในหมู่บ้าน และชาวบ้านเชื่อว่าเกิดจากสาเหตุที่นาย ทองอินทร์ได้ออกมาคัดค้านการก่อสร้างโรงงานกำจัดกาก เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้ทางกลุ่มชาวบ้าน จึงรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น และปักหลักคัดค้านโรงงานกำจัดกากอุตสาหกรรมจนได้ อย่างต่อเนื่อง

ความขัดแย้งเป็นปัญหาขัดแย้งขึ้นเนื่องจากความไม่โปร่งใสในกระบวนการประชาพิจารณ์ ตามขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

6.1 ขั้นตอนก่อนทำประชาพิจารณ์

ก่อนการจัดทำประชาพิจารณ์ พบความไม่โปร่งใสที่สำคัญ คือ การแจ้งกำหนดการทำประชาพิจารณ์ล่วงหน้าน้อยมากไม่ถึง 12 วัน ดังจะเห็นได้จากหนังสือเชิญโดยอธิบดีกรมโรงงาน อุตสาหกรรมที่ออกวันที่ 5 มกราคม เพื่อเชิญมาร่วมงานวันที่ 12 มกราคม ที่โรงแรมสตรา จังหวัดระยอง (ชลท ๗ประเทืองรัตนฯ. 2542, หน้า 103-104)

6.2 ขั้นตอนระหว่างประชาพิจารณ์

ในวันประชาพิจารณ์ ปรากฏว่ามีกลุ่มมือบจากโรงเรียนบ้านค่าย ชูป้ายหน้าโรงแรม สตราสนับสนุนให้เร่งสร้างศูนย์กำจัดกากฯ ที่ปลวกแดง โดยผู้ชุมนุมให้เหตุผลว่าไม่สร้างที่ ปลวกแดงก็จะสร้างที่บ้านค่ายแทน นอกจากนี้ผู้ชุมนุมยังอ้างว่าได้เงินจาก สส. ท่านหนึ่งมาคนละ 200 บาท ในการมาร่วมประชาพิจารณ์ครั้งนี้

ระหว่างประชาพิจารณ์พบว่าไม่มีคณะกรรมการประชาพิจารณ์โดยตรง มีเพียง คณะทำงานซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของกระทรวงอุตสาหกรรม คณะทำงานนี้เป็นผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง เนื่องจากกระทรวงอุตสาหกรรมมีหุ้นในบริษัทเจน โก้ถึงประมาณ ร้อยละ 25 ของทุนจดทะเบียน

นอกจากนี้ หลักการรับฟังอย่างรอบด้านในการทำพิจารณาครั้งนี้ ไม่สามารถบรรลุผลได้ เนื่องจากความไม่เสมอภาคในโอกาสของฝ่ายต่อต้านเงินกู้ที่จะแสดงความคิดเห็น และการได้รับข่าวสารข้อมูลอย่างเพียงพอ

6.3 ขั้นหลังการจัดทำประชาพิจารณ์

หลังการทำประชาพิจารณ์มีแต่เพียงคณะทำงานประชาพิจารณ์ละรัฐมนตรีไชยวัฒน์ สินสุวงศ์ กลุ่มเดียวเท่านั้นเป็นผู้กำหนดแนวทางที่จะนำเสนอต่อคณะรัฐมนตรี ดังนั้นคณะรัฐมนตรีโยกการนำของนายบรรหาร ศิลปอาชา จึงได้มีมติในวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2539 ว่า (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2539)

ให้ย้ายสถานที่ก่อสร้างโรงงานกำจัดกากอุตสาหกรรมไปตั้งในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด แล้วนำกากอุตสาหกรรมที่มีการปรับเสถียรให้เป็นกลางแล้วไปฝังกลบที่หมู่ 2 ตำบลตาสีหิ อำเภอลวกแดง จังหวัดระยอง

มติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวทำให้ความขัดแย้งเกี่ยวกับเงินกู้ยืมเกิดขึ้น เนื่องจากฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายต่อต้าน ต่างก็ยังคงยืนยันทันทีในจุดยืนของตนเอง กล่าวคือ ในขณะที่เงินกู้ยืมรับมติคณะรัฐมนตรีได้ แต่ฝ่ายต่อต้านเสนอให้ย้ายโครงการของเงินกู้ทุกระบบออกนอกพื้นที่ โดยมีคำขวัญว่า มึงสร้าง กูเผา ดังนั้นคณะรัฐมนตรีจึงมีมติเพิ่มเติมในวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2539 ให้กระทรวงอุตสาหกรรมประสานกับกระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ จัดหาพื้นที่ในนิคมฯ มาบตาพุด ประมาณ 60 ไร่ สร้างศูนย์กำจัดกากฯ ชั่วคราว 1-2 ปี เพื่อทดลองฝังกลบสารเคมี หากพบว่ากากสารเคมีไม่มีการรั่วไหลก็จะสร้างหลุมฝังกลบที่ปลวกแดงต่อไป (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2539)

แต่มีข้อเสียคือ ปัญหาเงินกู้ของคณะรัฐมนตรีดังกล่าวไม่สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ดังนั้นฝ่ายต่อต้านจึงได้เข้าร่วมกับสมาชิกคนจนเพื่อเคลื่อนไหวให้โครงการก่อสร้างศูนย์กำจัดกากฯ ทุกระบบออกจากพื้นที่ปลวกแดงตลอดไป

7. การหาทางออกโดยรัฐบาล ยอมถอย

ประเด็นโต้แย้งระหว่างคู่กรณีเริ่มพัฒนาขึ้นมา แต่ก็มีได้หยุดนิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงประเด็นโต้แย้ง โดยเฉพาะฝ่ายสนับสนุนโครงการพยายามที่จะเปลี่ยนประเด็นโต้แย้ง ในช่วงแรกฝ่ายสนับสนุนต้องการสร้างโครงการทุกระบบในพื้นที่ อำเภอลวกแดง ทั้งการปรับเสถียร (ทำให้เป็นกลาง) และฝังกลบกากที่ปลวกแดง ต่อมาเมื่อประสบกับการต่อต้าน ฝ่ายสนับสนุนก็พยายามให้มีการก่อสร้างบางส่วนที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด และก่อสร้างบางส่วนที่ อำเภอลวกแดง นายไชยวัฒน์ สินสุวงศ์ รมว.อุตสาหกรรม ได้เสนอแนวทางประนีประนอมคือ ก่อสร้างโรงงานบำบัดกากฯ ที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด แต่ให้สร้างสถานที่ฝังกลบกากฯ ที่ อำเภอลวกแดง

ซึ่งคณะรัฐมนตรี (กรม.) ได้มีมติ เมื่อ 23 มกราคม พ.ศ. 2539 ตามแนวทางที่นายไชยวัฒน์ สิ้นสูงส์ เสนอ คือให้ย้ายโครงการเข้าในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด เพื่อบำบัด หลังการบำบัดให้น้ำกากที่ได้ฝังกลบในอำเภอลวกแดง

มติดังกล่าวไม่ได้รับการยอมรับจากชุมชนลวกแดง ฝ่ายคัดค้านโครงการไม่พยายามจะเปลี่ยนประเด็น คือ ยื่นกรณในข้อเสนอมให้ย้ายโครงการทุกระบบออกนอกพื้นที่ เขากระทะ-เขาชะงักว่า ตำบลลวก อำเภอลวกแดง การยื่นกรณเช่นนี้เกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มรับรู้ว่าจะมีการสร้างโครงการนี้ กระทั่งโครงการยุติลงอย่างสิ้นเชิง ฝ่ายคัดค้านได้แสดงจุดยืนชัดเจนว่าไม่ยอมรับโครงการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมทุกระบบ ไม่ว่าจะเป็นการปรับเสถียรหรือการฝังกลบกากอุตสาหกรรม ฝ่ายคัดค้านได้เสนอตลอดมาให้อย้ายโครงการนี้ออกนอกพื้นที่

กระทั่งปัญหาได้สิ้นสุดลง วันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2540 เมื่อกระทรวงอุตสาหกรรม กับฝ่ายคัดค้านได้ลงมติร่วมกัน ให้ย้ายโครงการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมไปอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมทุกระบบ ไม่ใช่สถานที่ที่อำเภอลวกแดง เป็นสถานที่ฝังกลบอีกต่อไป กลยุทธ์การต่อสู้ที่นับได้ว่าส่งผลให้ความขัดแย้งยุติลง โดย นาย ไชยวัฒน์ ยื่นกรณไม่ทบทวนอีก ดันโรงงานเงินโก้เข้านิคมอุตสาหกรรม มาบตาพุด

นายไชยวัฒน์ สิ้นสูงส์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม แถลงภายหลังการประชุม ครม. เมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2540 ว่า กระทรวงอุตสาหกรรมได้เสนอรายงานผลการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างโรงกำจัดกากอุตสาหกรรมของบริษัทบริหารและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จำกัด หรือ เงินโก้ ซึ่งปัญหาได้รับการต่อต้านจากชาวบ้านไม่ให้สร้างที่ อำเภอลวกแดง จังหวัดระยอง ว่า กระทรวงอุตสาหกรรมได้รายงานผลการจัดประชุมประชาพิจารณ์เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2540 ที่ผ่านมา ที่ประชุมได้มีการพูดคุย 3 แนวทางคือ 1. การย้ายโรงงานไปยังนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง และให้นำกากที่ผ่านการบำบัดแล้วไปฝังที่ อำเภอลวกแดงตามที่บริษัทจัดซื้อที่ดินไว้ 2. ย้ายโครงการออกไปตั้งที่อื่น 3. ให้โครงการตั้งที่ อำเภอลวกแดงเหมือนเดิม ซึ่งกระทรวงอุตสาหกรรมเลือกแนวทางแรก เพราะเห็นว่ามีเหมาะสมที่สุดและเป็นการประนีประนอมกับทั้ง 2 ฝ่าย

นายไชยวัฒน์ สิ้นสูงส์ กล่าวว่า ในที่ประชุม ครม. ได้ตั้งข้อสังเกตว่า กระทรวงอุตสาหกรรมน่าจะทำความเข้าใจในเรื่องของเทคนิคให้ประชาชนมั่นใจในเรื่องของความปลอดภัย ซึ่งความจริงเรื่องนี้มีการพูดมาก่อนข้างมากแล้ว กระทรวงอุตสาหกรรมมั่นใจเทคโนโลยีที่บริษัทจะนำมาใช้ ที่กลุ่มคัดค้านยื่นหนังสือให้ทบทวนและคัดค้านไม่ให้ตั้งโรงงาน กระทรวงอุตสาหกรรมยังยื่นกรณตามเจตนาคิมที่ได้ตัดสินใจไป เพราะต้องการให้โครงการเกิดขึ้นโดยเร็ว เพราะหากย้ายไปทั้งโครงการ ก็ต้องไปจัดหาที่ใหม่ ที่ต้องใช้พื้นที่ถึง 1,000 ไร่ ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ หากย้ายไปที่

อื่น ๆ ก็อาจเกิดปัญหาอีก โดยตอนนี้โรงงานมีเพิ่มมากขึ้นทุกที สารพิษที่ทิ้งเกลื่อนก็มีมากขึ้นด้วย ต้องให้โรงงานเกิดขึ้นโดยเร็ว ที่ผู้นำคัดค้านถูกฆ่าตาย ก็ต้องรอให้เจ้าหน้าที่สอบสวนหาข้อเท็จจริง มาก่อน

กระทรวงอุตสาหกรรมถือว่าทำดีที่สุดแล้ว และตนคงไม่มีการทบทวนหรือเปิดเวที ประชาพิจารณ์ใหม่ เพราะมีการเปิดประชุมในเรื่องนี้หลายครั้งแล้ว ขณะเดียวกัน ตนก็ได้รับหนังสือ เรียกร้องเป็นจำนวนมากให้เร่งดำเนิน โครงการดังกล่าวโดยเร็วๆ เมื่อฟังข้อมูลจากทุกฝ่ายก็จึง ตัดสินใจอย่างนั้น นายไชยวัฒน์กล่าว

ภายใต้เครือข่ายสมัชชาคนจนและนโยบายหาเสียงจากคนจนของรัฐบาล พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ฝ่ายต่อต้านสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นร่วมกับหน่วยงานส่วนกลาง คือ กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมรวมถึงกระทรวงอุตสาหกรรม จนในที่สุดฝ่าย ราชการและสมัชชาคนจนจึงมีมติร่วมกันว่า ให้ย้ายโรงงานกำจัดกากอุตสาหกรรม (เจนโก้) ไปอยู่ ในกลุ่มนิคมอุตสาหกรรมทั้งระบบและจะไม่ใช้สถานที่ที่ อำเภอปลวกแดงเป็นสถานที่ฝังกลบอีก ต่อไป (สรุปผลการประชุมเพื่อแก้ไขปัญหของสมัชชาคนจน กลุ่มโครงการพัฒนาของรัฐ วันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2540) (มติดังกล่าวได้รับการยอมรับจากคณะรัฐมนตรีในเวลาต่อมาเมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2540)

8. การยินยอมตามคำร้องเรียนให้ย้ายโรงงานกำจัดกากอุตสาหกรรม

ขณะเดียวกัน เกี่ยวกับข้อเรียกร้องของชาวบ้านที่ต้องการให้ย้ายโรงกำจัดกาก อุตสาหกรรมของบริษัท เจนโก้ ออกจากพื้นที่นั้น นายมนัส สุขสมาน ประธานคณะกรรมการ บริหารบริษัทบริหารและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (เจนโก้) เปิดเผยภายหลังการประชุม คณะกรรมการบริหารของบริษัทฯ ว่า ตนได้แจ้งให้ที่ประชุมรับทราบถึงการตัดสินใจของนาย ไชยวัฒน์ สีนสุวงศ์ รมว.อุตสาหกรรม ที่ให้ย้ายโรงบำบัดกากอุตสาหกรรมเข้าไปอยู่ภายในเขต นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง แต่ยังคงฝังกากอุตสาหกรรมไว้ที่ ตำบลตาสิทธิ์ อำเภอ ปลวกแดง จังหวัดระยอง เช่นเดิม (ภายหลังกายทั้งระบบ) ทั้งนี้บริษัทฯ จะต้องเปลี่ยนเทคโนโลยี การบำบัดกากอุตสาหกรรมใหม่จากกระบวนการเดิมคือ ใช้ระบบเปียกแล้วนำมาผลิตซีเมนต์ก่อน นำไปกลบฝัง เป็นการบำบัดให้แห้งในลักษณะอบให้เป็นเกล็ด แล้วจึงนำไปกลบฝังโดยใช้รถยนต์ ชนิดพิเศษ เพื่อขนส่งกากอุตสาหกรรมที่จะต้องสั่งซื้อจากยุโรปโดยเฉพาะ

นายสมานกล่าวว่า จากเงื่อนไขของ รมว.อุตสาหกรรมดังกล่าว ทำให้บริษัทฯ ต้องแบกรับภาระต้นทุนเพิ่มขึ้นอีกประมาณ 137 ล้านบาท จากค่าเช่าที่ดิน ค่าขนส่ง และค่าเปลี่ยนระบบ เทคโนโลยีใหม่ ดังนั้นบริษัทฯ จึงจำเป็นต้องเพิ่มค่าบริการค่าบำบัดกากอุตสาหกรรมอีกประมาณ 10 % อย่างไรก็ตาม จะมีการเจรจาในรายละเอียดเกี่ยวกับเงื่อนไขของกระทรวงอุตสาหกรรม

อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งหากบริษัทฯ ไม่สามารถดำเนินการได้ก็จะต้องยกเลิกเงื่อนไขดังกล่าว

ปัจจุบันที่ดินบริเวณดังกล่าวที่เป็นสมบัติของชาวตำบลตาสีห์ อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง ยังเป็นพื้นที่สำคัญ ที่ยังไม่ได้ถูกนำมาเป็นที่ฝังกลบขยะกากอุตสาหกรรม แต่ยังคงด้านกระแสทุนนิยมโลกไม่ได้ ที่ดินดังกล่าวถูกนายทุนบริษัทขางรถยนต์ขนาดใหญ่ของประเทศญี่ปุ่นซื้อไปลงทุน จากการต่อสู้และคัดค้านโรงงานเจนโก้ได้ ปลวกแดงชื่อเสียงโด่งดัง และน่าอยู่อีกเยอะ (สมชาย เลิศฤทธิ์วิริยะกุล, สัมภาษณ์, 2 พฤษภาคม 2556)

ดังนั้น สรุป ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนเขตอุตสาหกรรมปลวกแดง ชุมชนใกล้เคียงเป็นฝ่ายคัดค้าน กับโรงงานกำจัดกากอุตสาหกรรม (เจนโก้) และกระทรวงอุตสาหกรรม ฝ่ายสนับสนุน ในประเด็นการก่อสร้างโรงงานกำจัดกากอุตสาหกรรมเจนโก้ ซึ่งเป็นปัญหายืดเยื้อต่อสู้กันมานาน การแก้ไขปัญหความขัดแย้งโดยการทำความเข้าใจ และให้ความรู้ล้มเหลว ซึ่งมองแล้วการดำเนินการของภาครัฐและเจนโก้ ซ้ำเกิน ไปจนปล่อยให้เกิดปัญหาไม่เอา ไม่สร้าง อย่างเดียว

จบลงด้วยการที่รัฐบาลมีมติและได้ลงมติร่วมกัน ให้ย้ายโครงการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม ไปอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดทั้งระบบ ไม่ใช่ที่สถานที่ที่ อำเภอปลวกแดง เป็นสถานที่ฝังกลบอีกต่อไป ซึ่งฝ่ายคัดค้านเองก็ได้คัดค้านมติ เพื่อยืนยันมติที่จะให้ย้ายโครงการฝังกลบจากจาก อำเภอปลวกแดง โดยได้มีการรวมตัวกันที่กระทรวงอุตสาหกรรม ในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2540 และในวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2540 คณะรัฐมนตรีได้รับทราบมติให้ย้ายโครงการศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม ไปอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดทั้งระบบ

ยุคที่สองความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งที่มาบตาพุด

ในการนำเสนอความขัดแย้ง และการจัดการความขัดแย้งที่มาบตาพุดผู้วิจัยจะแบ่งออกเป็นหัวข้อต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. บริบทของความขัดแย้งที่มาบตาพุด
2. ความขัดแย้งในการก่อสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมของเจนโก้ที่มาบตาพุด
3. ความขัดแย้งในการจัดให้บริการกำจัดกากอุตสาหกรรมที่มาบตาพุด
4. การขยายตัวของปัญหาความขัดแย้งที่มาบตาพุด
5. ความล้มเหลวของการจัดการความขัดแย้งที่มาบตาพุด

บริบทของความขัดแย้งที่มาจากสาเหตุ

เมื่อเงิน ไร่ที่อำเภอปลวกแดงมีการขุดถมที่ดินรุนแรงยากที่จะหาทางออกร่วมกันอย่างสันติวิธีแล้ว แต่ความพยายามที่จะต้องดำเนินโครงการฯ ต่อของรัฐบาลและบริษัทบริหารและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จำกัด หรือเงิน ไร่ จึงมาใช้พื้นที่เขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด และผลการศึกษาที่มีบริบทโดยรวมดังต่อไปนี้

ชุมชนอุตสาหกรรมมาบตาพุด มีการเจริญเติบโตและการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม และการเพิ่มจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วก่อให้เกิดปัญหามลพิษอันเนื่องมาจากของเสีย และสารพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรมได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว และเล็งเห็นถึงความจำเป็นในการจัดตั้งศูนย์กำจัดกากของเสียขนาดใหญ่เพื่อรองรับและกำจัดกากของเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม จึงประกาศเชิญชวนให้เอกชนยื่นข้อเสนอโครงการจัดตั้งศูนย์กำจัดกากของเสียจากอุตสาหกรรม โดยให้รัฐเข้าร่วมถือหุ้นบางส่วนเพื่อกำกับดูแลและสร้างความเชื่อมั่นให้แก่โรงงานอุตสาหกรรมที่จะมาใช้บริการและประชาชนทั่วไป

บริษัท บริหารและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จำกัด (เงิน ไร่) จึงถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินโครงการจัดตั้งศูนย์บริการกำจัดกากอุตสาหกรรมดังกล่าวโดยกระทรวงอุตสาหกรรม และบริษัท จี.ซี.เอ็น. โฮลดิ้ง จำกัด (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น บริษัท หนึ่งดิน จำกัด) ได้ลงนามในสัญญาเข้าร่วมถือหุ้นในบริษัท บริหารและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จำกัด เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537

หลังจากที่คณะรัฐมนตรีชุดรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา ได้มีมติเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2539 ให้ย้ายโครงการเงิน ไร่เข้าไปอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด เพื่อบำบัดกากอุตสาหกรรม หลังจากบำบัดแล้วให้นำกากที่ได้ไปฝังกลบที่อำเภอปลวกแดง เงิน ไร่ได้เริ่มปฏิบัติตามติดดังกล่าว โดยทำสัญญาเช่าที่ดิน 62.5 ไร่เป็นเวลา 30 ปี กับการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยในเดือนเมษายน พ.ศ. 2539 ในช่วงนี้บริษัท จี.ซี.เอ็น. โฮลดิ้ง จำกัด ได้เปลี่ยนชื่อเป็น บริษัท เจเนอรัล เอเชีย จำกัด และปรับโครงสร้างของผู้ถือหุ้นของเงิน ไร่โดยดำเนินการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยเข้ามามีหุ้นด้วย กล่าวคือ เมื่อพิจารณาทุนจดทะเบียน ณ วันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2542 จะพบว่าเงิน ไร่ของกระทรวงอุตสาหกรรมร้อยละ 25 หุ้นของการนิคมอุตสาหกรรมร้อยละ 3.14 และที่เหลือร้อยละ 71.86 เป็นหุ้นของเอกชน (บริษัทบริหารและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จำกัด (มหาชน). ม.ป.ป., หน้า 2)

แต่หลังจากที่คณะรัฐมนตรียอมรับมติร่วมระหว่างส่วนราชการและฝ่ายคัดค้านในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2540 ให้ย้ายโครงการทั้งระบบของเงิน ไร่ที่บ้านตาสิทธิ์ ปลวกแดง ไปทดลองใช้

พื้นที่ของการนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดชั่วคราว และไม่กลับไปใช้พื้นที่ที่ปลวกแดงอีก เจนโก้จึงจำเป็นต้องยอมยกเลิกความคิดที่จะใช้พื้นที่อำเภอปลวกแดงเพื่อการฝั่งกลบ สาเหตุสำคัญก็คือ เจนโก้ไม่อยากเผชิญปัญหาการต่อต้านจากชาวปลวกแดงในขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาในเชิงธุรกิจแล้ว เจนโก้คาดว่าจะมีลูกค้ามาใช้บริการกำจัดกากอุตสาหกรรมของศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมเจนโก้มากขึ้น โดยเฉพาะจากโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดเอง (“เจนโก้” ถอยทัพเลิกสร้างแล้ว ศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมปลวกแดง, 2540, หน้า 9)

การจัดสรรที่ดินในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดนั้นอยู่ในอำนาจของการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยโดยตรง ดังนั้นจึงเป็นการตัดสินใจจากส่วนกลางมากกว่าส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากเจนโก้ แต่เนื่องจากพื้นที่ของการนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดถูกจับจองให้เช่าโดยโรงงานต่าง ๆ หมดแล้ว การนิคมอุตสาหกรรมจึงต้องเลือกพื้นที่สำหรับสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม ของเจนโก้เป็นพื้นที่ที่กันไว้สำหรับประกอบกิจการสาธารณูปโภค และเป็นพื้นที่กันชนซึ่งอยู่ใกล้ชุมชนมาบชูด โดยเฉพาะอย่างยิ่งห่างจากพื้นที่ก่อสร้างโรงพยาบาลมาบตาพุดเพียง 25 เมตร ดังนั้น เจนโก้จึงอยู่ในภาวะจำยอมต้องใช้พื้นที่ที่การนิคมอุตสาหกรรมจัดให้ถึงแม้จะไม่ต้องการพื้นที่ลักษณะดังกล่าวดำเนินโครงการทั้งระบบต่อ

ชุมชนมาบชูดเป็นชุมชนหนึ่งในเขตเทศบาลตำบลมาบตาพุด ในปี พ.ศ. 2537 มีประชากรทั้งสิ้น 2,021 คน จาก 400 กว่าครอบครัว มาบชูดเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีอายุมากกว่า 100 ปี ดังจะเห็นได้จากชื่อมาบชูดซึ่งมีการกล่าวกันว่าสุนทรภู่ได้เดินทางผ่านมาที่ท่าลูกหย้าซึ่งอยู่ติดกับมาบชูดด้วย ในชุมชนมาบชูดยังประกอบด้วยชุมชนย่อย ๆ ที่มีอยู่เดิม เช่น ชากกลาง เป็นต้น

พื้นฐานทางเศรษฐกิจของชุมชนแต่ดั้งเดิมเป็นการปลูกข้าวไร่เพื่อการยังชีพ และการทำไม้เป็นอาชีพ การก่อตัวของชุมชนเกิดจากการอพยพเข้ามาจับจองที่ดินและตั้งรกรากของคนเชื้อสายจีนและคนไทย ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เริ่มมีการปลูกมันสำปะหลังเนื่องจากชุมชนมีลักษณะพื้นที่เป็นดินปนทราย จนกระทั่งช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา จึงได้มีการขยายตัวของเศรษฐกิจเพื่อขาย (มันสำปะหลังและอ้อย) โดยการบุกเบิกที่ดินเพิ่มขึ้นในเขตป่าสงวน ดังนั้นต่อมาในปี พ.ศ. 2514 ชาวมาบชูด จึงได้ลดการปลูกข้าวไร่ให้น้อยลงตามลำดับ ดังนั้นในช่วงนี้จึงเกิดลักษณะผู้ผลิตรายย่อยในชุมชนมาบชูด

การแตกตัวภายในชุมชนมาบชูดเกิดขึ้นอย่างมากเมื่อมีการเวนคืนที่ดินในชุมชนจำนวน 2,000 ไร่ เพื่อสร้างชุมชนเมืองใหม่และศูนย์ราชการมาบตาพุดขึ้นในปี พ.ศ. 2527 ชาวมาบชูดได้รวมตัวกันประท้วงเพื่อขอให้รัฐพิจารณาค่าเวนคืนที่เป็นธรรม มากกว่าที่กำหนดเพียงไร่ละ 10,000 บาท แต่กลุ่มประท้วงถูกสลายจากเจ้าหน้าที่ของรัฐก่อนที่จะเดินทางถึงทำเนียบรัฐบาล อย่างไรก็ดี

เหตุการณ์ครั้งนี้ถือเป็นประสบการณ์ทางการเมืองครั้งแรกของชาวมายาซูล (สมชัย สายสุขสวัสดิ์, 2537, หน้า 39)

หลังจากเวนคืนที่ดินให้การนิคมอุตสาหกรรมแล้วจะพบว่าชาวมายาซูลมากกว่าร้อยละ 50 ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินและผู้ที่ยังมีที่ดินเหลือส่วนใหญ่เห็นว่าอาชีพเกษตรกรรมไม่ช่วยสร้างรายได้ที่ดีแก่ครอบครัว ดังนั้นชาวมายาซูลจึงหันไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการมากขึ้น เช่น การทำงานรับจ้างในโรงงาน การขายของ การทำบ้านเช่า เป็นต้น (สมชัย สายสุขสวัสดิ์, 2537, หน้า 79, 89, 97)

พื้นฐานทางสังคมของชุมชนมายาซูลในตอนก่อตั้งชุมชนนั้นตั้งอยู่บนฐานของระบบเครือญาติ และสมมติญาติ กล่าวคือ มายาซูลจะมีตระกูลใหญ่ ๆ อยู่เพียง 2-3 ตระกูล ดังนั้นในชุมชนจะมีค่านิยมของการช่วยเหลือซึ่งกันและกันมาตั้งแต่อดีต สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่เนื้อหาหลักของความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนปัจจุบัน เพราะว่าการเอาแรงได้หมดไปโดยการจ้างเป็นเงินมาแทนที่ เมื่อ 30 ปีก่อนถึงแม้ว่าร้อยละ 50 ของค่านิยมการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันในชุมชนยังปรากฏออกมาในรูปแบบประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีก่อกองทราย เป็นต้น

ปัญหาของชุมชนมายาซูลหลังจากการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมมาตาปุด ก็คือ การขาดถนน ไฟฟ้า น้ำประปา เนื่องจากนิคมอุตสาหกรรม จะจัดหาสาธารณูปโภคให้เฉพาะภายในเขตนิคมเท่านั้น ไม่ได้ครอบคลุมถึงชุมชนที่อยู่ติดกับนิคมด้วยดังเช่น บ้านมายาซูล ในทางตรงกันข้ามโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมกลับสร้างค่านิยมเลียนแบบทำให้การมีสาธารณูปโภคเป็นสิ่งจำเป็น เช่น แต่เดิมชาวบ้านใช้น้ำจากบ่อน้ำตื้นได้ แต่ปัจจุบันชาวบ้านไม่อยากจะใช้น้ำจากบ่อน้ำตื้นอีกต่อไป นอกเหนือจากความกลัมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม ปัญหาการขาดสาธารณูปโภคของชาวมายาซูลแสดงให้เห็นถึงความแปลกแยกของการมีโรงงานในชุมชนของตัวเอง

พื้นฐานทางการเมืองการปกครองของชุมชนมายาซูลนั้น แต่เดิมให้ความสำคัญแก่ผู้นำที่มีความเสียสละและเป็นผู้อาวุโส โดยมีวัดเป็นสถาบันที่ให้การศึกษาและการแพทย์ด้านยาสมุนไพร ในปัจจุบันบทบาทของวัดลดลงให้แก่โรงเรียนและสถานอนามัย ในขณะที่การเป็นผู้นำชุมชนต้องอาศัยเงินเพื่อการอุปถัมภ์ทางการเมือง

การจัดองค์กรทางสังคมในชุมชนนั้น ประกอบด้วยกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นโดยชุมชนและราชการ แต่กลุ่มที่มีบทบาทสำคัญของชุมชนได้แก่ คณะกรรมการชุมชน ชมรมมายาซูลพัฒนาสภากาแฟ กล่าวคือ คณะกรรมการชุมชนเป็นองค์กรที่จัดตั้งโดยราชการเมื่อมาตาปุดถูกยกฐานะเป็นเทศบาล ชมรมมายาซูลเป็นองค์กรของชาวบ้านเพื่อดำเนินงานด้านกองทุนฌาปนกิจและการพัฒนาชุมชน ส่วนสภากาแฟเป็นกลุ่มไม่ใช่องค์กรของผู้นำชุมชนรุ่นอาวุโส

ส่วนการจัดตั้งเครือข่ายระหว่างชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง เช่น ห้วยโป่งหรือหนองแพน ก็สามารถดำเนินได้ไม่ยาก เนื่องจากชุมชนในมาบตาพุดต่างก็ประสบปัญหามลพิษร่วมกันในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ดังนั้นเมื่อต้องการความช่วยเหลือในการเคลื่อนไหวก่อตั้งงานก็ก็สามารถระดมความช่วยเหลือโดยการใช้ธรรมาภิบาลระหว่างชุมชนก็เพียงพอ

ดังนั้น กลุ่มที่แสดงตัวออกมาต่อต้าน การก่อสร้างโรงงานกำจัดกากอุตสาหกรรมของเงินโก๊ ก็คือชุมชนมาบชวลูดแก้ว และชุมชนอื่นใกล้เคียงสมทบ

ความขัดแย้งในการก่อสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมของเงินโก๊ที่มาบตาพุด

เงินโก๊ เริ่มดำเนินการก่อสร้างโรงงานกำจัดกากฯ โดยอาศัยอำนาจของการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ว่าสามารถตั้งโรงงานโดยไม่ต้องขออนุญาตเทศบาล ดังนั้นเงินโก๊จึงเริ่มเข้ามาปรับปรุงพื้นที่ก่อสร้างในปี พ.ศ. 2539 โดยไม่ได้ขึ้นป้ายประกาศว่าเป็นโรงงานอะไร เมื่อชาวบ้านมาบชวลูดซึ่งติดตามข่าวสารปัญหาเงินโก๊ที่ปลวกแดงและการย้ายพื้นที่ก่อสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม มาที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด เห็นพฤติกรรมดังกล่าวจึงรู้สึกว่เงินโก๊หมกเม็ด ดังนั้นทางชุมชนมาบชวลูดซึ่งนำโดยผู้นำชุมชนกลุ่มอาวุโส เช่น ผู้ใหญ่เล็ก (นายทองใบ ชื่นภิรมย์) และนายบุญธรรม แสงนวล จึงได้เรียกประชุมชาวมาบชวลูดร่วม 200 คน ที่ศาลเจ้ามาบชวลูด (สุราษฎร์ เสถียร ไทย และคณะ, 2546)

การประชุมที่ศาลเจ้า นอกจากชาวมาบชวลูดแล้วยังมีกลุ่มอื่นเข้าร่วมประชุมด้วย ได้แก่ นักการเมืองท้องถิ่น (สจ. โสภาส บุญจันทร์) ตัวแทนเทศบาล (นายสกล โสภณ) กลุ่มสื่อมวลชน (ผู้สื่อข่าวโทรทัศน์ช่อง 3 ช่อง 7 และช่อง 9) รวมถึงกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในเขตมาบตาพุด และชาวบ้านจำนวนหนึ่ง

ประเด็นของการประชุมของชาวมาบชวลูดที่ศาลเจ้าเมื่อปี พ.ศ. 2539 ก็คือ จะยอมให้เงินโก๊มาตั้งศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม ใกล้กับชุมชนหรือไม่ ในเวลานั้นจะพบว่าชาวมาบชวลูดมีความเห็นเป็นเอกภาพไม่ยอมให้เงินโก๊มาตั้งในพื้นที่ดังกล่าว

เรียกพวกเราไปประชุมที่ศาลเจ้าว่าเอาหรือไม่เอา เงินโก๊เขาจะเริ่มย้ายจากปลวกแดงมาตั้งที่นี่แล้วนะ พวกเราก็ก็นั่งประชุมกันในที่ประชุมลงมติว่า ไม่เอา คือเขาจะไปสร้างที่ไหนเป็นเรื่องของเขา แต่ตรงนี้เราห้ามเพราะมันอยู่ในชุมชนเรา เราบอกว่ให้เขาไปสร้างในโซนเดียวกับโรงงาน

การคัดค้านเริ่มหาทางออก เมื่อมีมติไม่เอา ไม่ให้สร้างใกล้ชุมชนแล้ว ความเป็นชุมชนที่เคารพนับถือกันในระบบเครือญาติ เคารพผู้อาวุโส จึงได้ส่งตัวแทนเข้าไปเจรจากับการนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด เป็นขั้นตอนแรก

การเจรจากับการนิคมอุตสาหกรรม ไม่ช่วยยุติปัญหาแต่กลับสร้างความรู้สึกไม่เชื่อมั่นที่ชาวมาบชอุตสาหกรรมต่อการนิคมฯ เนื่องจากผู้ว่าการนิคมอุตสาหกรรม ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อความรู้สึกของชาวบ้านเท่าที่ควร เช่น การอ้างว่าการนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดไม่มีที่ว่าง เพราะเสียดายต้นไม้ หรือ กล่าวหาว่าชาวบ้านเป็น แจ็กตื้นไฟ เป็นต้น ความไม่พอใจต่อคำชี้แจงของการนิคมอุตสาหกรรม ในฐานะตัวแทนอำนาจรัฐส่วนกลางนำไปสู่การเคลื่อนไหวตอบโต้ การก่อสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม รุนแรงขึ้น โดยชาวมาบชอุตสาหกรรมบางกลุ่มเคยเสนอให้ปิดท่าเรือมาบตาพุด แต่ กลุ่มอ่าวโส เสนอให้ใช้การเจรจาโดยคุณบุญธรรมรับไปติดต่อก่อนก็ได้เพื่อขอให้มาชี้แจงที่เทศบาลมาบตาพุด

การชี้แจงของเจนโก้ต่อประธานหรือตัวแทนชุมชนต่าง ๆ ในเขตมาบตาพุดที่เทศบาลนั้น เจนโก้ได้ชี้ให้เห็นถึงประสิทธิภาพการจัดการกากพิษอุตสาหกรรม โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ของโรงงานกำจัดกากที่อินโดนีเซียและเจนโก้ได้ชี้แจงเรื่องพื้นที่ก่อสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมว่า ก็เขานู่นทำให้ผมสร้างตรงนี้ ผมก็สร้าง ผิดถูกก็ต้องไปว่าทางการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.)

ในที่สุดประธานชุมชนมาบชอุตสาหกรรม ได้เป็นผู้สรุปในกลุ่มผู้นำชุมชนว่าให้เจนโก้ก่อสร้างโรงงานต่อไปได้เพราะมีหลักการดี หลังจากนั้นเจนโก้จึงสามารถดำเนินการก่อสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม ให้แล้วเสร็จได้ในเวลา 1 ปีต่อไป

เจนโก้ ได้ดำเนินการก่อสร้างแต่ผิดขั้นตอน ชาวชุมชนมาบชอุตสาหกรรมเตรียมรวมตัวต่อต้านครั้งใหม่ โดยมีสมาชิกเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน (พื้นที่จังหวัดระยอง) ที่กล่าวถึงปัญหาความขัดแย้งกับเจนโก้ที่เกิดขึ้นว่า ทางกลุ่มสมาชิกเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน เตรียมให้การสนับสนุนชาวบ้านตำบลมาบตาพุดในการคัดค้านโรงงานเจนโก้ หลังชาวบ้านไม่ได้รับความเป็นธรรม เนื่องจากโครงการเจนโก้จะเข้ามาตั้งในพื้นที่ โดยไม่ยอมเข้ามาทำความเข้าใจกับชาวบ้านเลย และยังทำการก่อสร้างผิดสีผังเมือง (ปัจจุบันเป็นสีม่วงอ่อน) โดยสมาชิกเกษตรกรฯ จะเริ่มเคลื่อนไหวประมาณวันที่ 15-16 กรกฎาคมนี้

นายสกล โสภณ เทศมนตรีเทศบาลตำบลมาบตาพุด เปิดเผย ต่อผู้จัดการรายวัน ถึงโครงการบำบัดและกำจัดกากอุตสาหกรรมของบริษัทบริหารและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จำกัด (เจนโก้) ย้ายโครงการก่อสร้างโรงงานปรับเสถียรกากอุตสาหกรรมเข้าไปอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง ในเนื้อที่ 35 ไร่ และใช้พื้นที่ใกล้เคียงโรงงานอีก 45 ไร่ เพื่อเป็นพื้นที่ฝังกลบกากอุตสาหกรรมหลังปรับเสถียรแล้วเป็นเวลา 2 ปีว่า คงมีปัญหาแน่นอน เพราะประชาชนเริ่มออกมาคัดค้านโครงการนี้แล้ว เนื่องจากบริษัทเจนโก้ ไม่เข้ามาทำความเข้าใจกับประชาชนเลย ขณะนี้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมบริเวณตำบลมาบตาพุด ชาวบ้าน

ก็แทบจะรับไม่ไหวแล้ว เพราะมีโรงงานอุตสาหกรรมหนักเกิดขึ้นจำนวนมาก ซึ่งชาวบ้านมีการต่อต้านปัญหาที่ส่งผลกระทบต่ออยู่ตลอดเวลา และในช่วงนี้จะมีโรงงานกำจัดกากอุตสาหกรรมของบริษัทเจนโก้เกิดขึ้นอีก

นายสกล กล่าวต่อไปว่า นอกจากนี้สถานที่ก่อสร้างโรงงานของบริษัทเจนโก้ ปัจจุบันยังเป็นพื้นที่สีม่วงอ่อนซึ่งใช้ก่อสร้างโรงงานที่ไม่มีมลภาวะเป็นพิษเท่านั้น แต่การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) ไม่สนใจเรื่องนี้เลย ดังนั้นเทศบาลฯ จะร่วมมือกับสำนักผังเมืองยื่นหนังสือถึงคณะกรรมการ กนอ. เพื่อดึงการดำเนินการของ กนอ. ในเรื่องนี้

ส่วน นายอินทร สัปดา ผู้จัดการสำนักงานนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง กล่าวว่า สำหรับปัญหาสีผังเมืองร่วนนั้น กนอ. สามารถเข้าไปดำเนินการได้ก่อน และมาขอเปลี่ยนสีผังเมืองในภายหลัง เนื่องจากกฎระเบียบสีผังเมืองรวมได้กำหนดไว้เพียงคร่าว ๆ สามารถยืดหยุ่นได้ แต่หากเป็นกฎหมายที่เข้มงวด หลายฝ่ายอาจถูกดำเนินคดีตามได้ เพราะที่ผ่านมาก่อนจะเปลี่ยนสีผังเมืองรวมอย่างถูกต้อง ก็เข้าไปดำเนินการก่อนและจึงมาขอเปลี่ยนที่หลังทั้งสิ้น (เผย "เจนโก้" ทำผิด้ชันตอน เตรียมจัดมือบด้านรอบใหม่. 2539)

นายบวร มณิรัตน์ ผู้อำนวยการกองช่างสุขาภิบาลมาบตาพุด กล่าวว่า โรงงานไม่ได้สนใจในเทศบาลเลย ขออนุญาตปลูกสร้างฯ ก็ไม่ได้ขอ อนุญาตอื่น ๆ ก็ไม่ได้ขอ เขาทำอะไรพวกเรารู้เลย พอมีปัญหา ก็ไม่พ้นทางเทศบาล เทศบาลเองมีเพียงแต่ได้ประเมินภาษีโรงเรือนและที่ดิน ได้แก่นี่เรื่องทำผิด้ชันเมืองเขาก็รู้กับทางจังหวัด ก็แก้ไขไป นี่คือปัญหามาบตาพุด ที่ดำเนินการต่อสู้หรือคัดค้านเรื่องขยะเหม็นที่เจนโก้ เทศบาลก็อยู่ข้างชุมชนแต่ออกหน้าไม่ได้ เพราะเป็นส่วนราชการเหมือนกัน ที่เลื้อมมาเป็นฝีมือชาวบ้านล้วน ๆ (บวร มณิรัตน์, สัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2555)

ความขัดแย้งในการเปิดให้บริการกำจัดกากอุตสาหกรรมที่มาบตาพุด

ศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมของเจนโก้ ซึ่งถือว่ามีห้องแล็บที่ทันสมัยที่สุดในเอเชีย ก็เริ่มส่งกลิ่นเหม็นต่อชุมชนใกล้เคียงโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อชุมชนมาบชูลูด ในปีเดียวกันนี้เอง กลิ่นเหม็นซึ่งเครื่องวัดของการนิคมอุตสาหกรรม พบว่าไม่เกินมาตรฐาน

แต่จากการสอบถามผู้อำนวยการโรงพยาบาลมาบตาพุด ว่า กลิ่นเหม็น เหม็นมาก มาถึมาบ้อย อาทิตย์ละ 2-3 ครั้ง ถึงแม้ว่ากลิ่นเป็นแค่รำคาญ แต่ผลต่อระบบหายใจอาจทำให้เกิดโรคอื่น เช่น โรคภูมิแพ้ วัทกรรมฝ่ายสนับสนุน เจนโก้ กล่าวว่า สาเหตุของการเกิดกลิ่นเหม็นเป็นผลมาจากปัญหาการจัดการเทคโนโลยีกำจัดกากของเจนโก้ที่สำคัญคือ (สุรวัธย์ เสถียรไทย และคณะ, 2546)

1. รับกากพิษอุตสาหกรรมสำรองไว้มากเกินไป กากเหล่านี้เป็นตะกอนที่มีตัวทำละลายซึ่งเป็นสารอินทรีย์ (Organic dolvenil) ติดมาด้วย ตัวทำละลายนี้เป็นสารที่ก่อให้เกิดกลิ่นขึ้นมาโดยตรง

2. ระบบการปรับเสถียรและฝังกลบ (Stabilization and landfill) เป็นระบบการนำกากพิษอุตสาหกรรมมาปรับเสถียรเพื่อลดความเป็นพิษด้วยการปรับสภาพความเป็นกรดด่างของกากอุตสาหกรรมให้มีค่าเป็นกลางและทำให้เป็นของแข็งโดยผสมกับปูนซีเมนต์เพื่อห่อหุ้มกากอุตสาหกรรมมิให้เกิดการชะล้างจากน้ำ แล้วจึงนำไปฝังในหลุมฝังกลบ

3. ระบบผสมกากเชื้อเพลิง (Fuel blending) เป็นระบบที่นำกากซึ่งมีค่าความร้อนนำไปผสมกับกากเชื้อเพลิง กากเหล่านี้สามารถนำไปกำจัดโดยวิธีเผาในเตาเผาปูนซีเมนต์หรือนำไปใช้เป็นพลังงานทดแทนในเตาเผาปูนซีเมนต์ (บริษัทบริหารและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จำกัด (มหาชน), ม.ป.ป., หน้า 22)

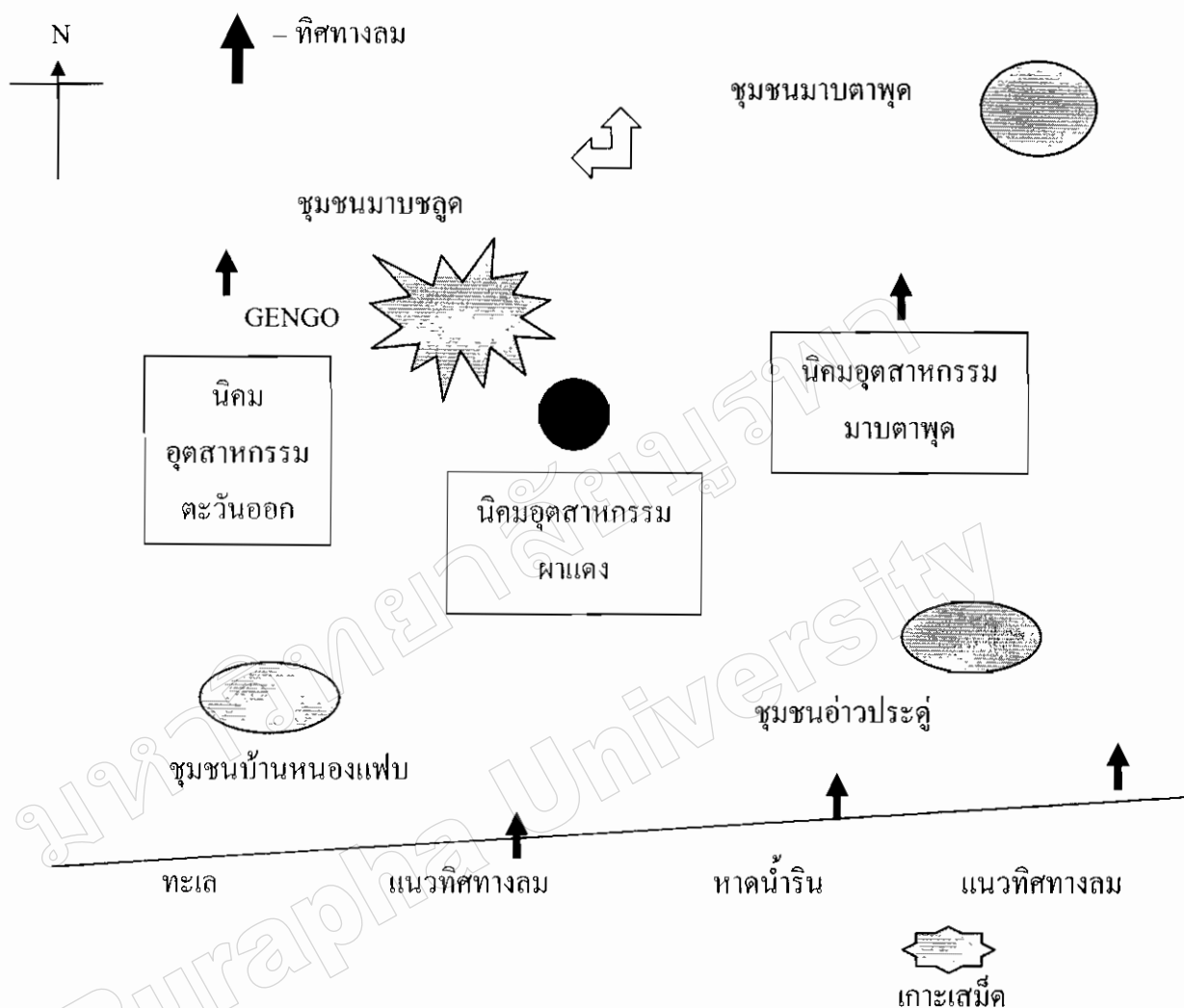
ทางด้านฝ่ายคัดค้านยังมีความกังวลใจในการกำจัดกากๆของเจนโก้ และยังเชื่อมั่นว่ายังคงมีปัญหาแน่นและไม่เชื่อมั่นในระบบเทคโนโลยี สิ่งที่ชาวบ้านเห็นปฏิบัติการทางวาทกรรมคือ (บริษัทบริหารและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จำกัด (มหาชน), ม.ป.ป., หน้า 22)

1. ระบบนี้ก่อให้เกิดกลิ่นเหม็นได้ เนื่องจาก อาคารปรับเสถียรเป็นอาคารโล่ง ไม่มีอะไรปิดกั้นมันเลยออกมาฟุ้งกระจายมากับอากาศ

2. ระบบฝังกลบนี้แหละมีปัญหามากที่สุด ฝังกลบไม่ได้ฝังธรรมดาแล้วปล่อยหน้าให้กว้าง คือ ตอนแรกทฤษฎีว่าเป็นแคปซูล ระบบปิดมันก็ไม่เหม็น แต่ว่าช่วงหลัง ๆ เขาไปเปิดแล้วลมพัดนิดเดียวก็เหม็นแล้ว ตอนหลังบอกว่าลองเอาซีเมนต์ถ่านหินไปโรยเพื่อดับกลิ่นมันก็ดับจริง ๆ แต่ว่าเขาก็โรยมั่ง ไม่โรยมั่งแต่ถ้าอย่างคิดคงว่าไม่น่าจะมีปัญหา

3. ระบบผสมกากเชื้อเพลิงก่อให้เกิดกลิ่นเหม็นจากการผสมกากสารอินทรีย์ภายใต้พื้นที่จำกัดและผสมปูนไม่ได้ที่ รวมถึงไม่มีผ้าใบมาปิดด้วย

4. กลิ่นเหม็นที่เกิดขึ้นจากกระบวนการกำจัดๆ ของเจนโก้ ส่งผลกระทบต่อชุมชนบ้านมาบชูด เนื่องจากทิศทางการพัดของลม ทิศทางลมในบริเวณนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดพัดกลิ่นเหม็นเข้าสู่ชุมชนมาบชูด

ภาพที่ 11 ที่ตั้งนิคมอุตสาหกรรม GENG0 และชุมชนบ้านมาบชูด

การขยายตัวของปัญหาความขัดแย้งที่มาบตาพุด

ความไม่พอใจจากกลิ่นเหม็นที่เกิดขึ้นจากศูนย์กำจัดกากฯ ของเจน โก้ นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับเจน โก้อีกครั้งหนึ่งเมื่อวัดมาบชูดซึ่งได้รับผลกระทบจากกลิ่นเหม็นเริ่มมีการปิดประกาศโจมตีและปิดศูนย์เด็กเล็กฯ ทำให้ชาวบ้านเพิ่มความรู้สึกรุนแรงยิ่งขึ้น ดังนั้นคณะกรรมการชุมชนฯ จึงได้เสนอบันทึกให้เจน โก้แก้ไขในเวลาที่กำหนดโดย ส่งบันทึกช่วยจำให้ทุกวัน แต่ในทัศนะของชาวบ้านเจน โก้รับปากแต่ทำไม่ได้ อ้างว่าต้องลงทุนสูง

ชาวบ้านมาบตาพุดสุดทนปัญหามลพิษยืดเยื้อมานาน รวมถึงส่งคณะกรรมการหมู่บ้านบุกลาลากลางจังหวัดระยอง ยื่นหนังสือเร่งดำเนินการและข้อเสนอ 6 ข้อ ให้พ่อเมือง ผู้ว่าการนิคม

อุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยชี้แจงเหตุผล ทำไมไม่เหลียวแลทุกข์สุข เอาใจแต่ทางโรงงานฝ่ายเดียว ปลัดจังหวัดโผล่ขึ้นขึ้นเป็นการเข้าใจผิดทุกอย่างกำลังดำเนินการ อาจล่าช้าไปบ้างโปรดใจเย็น ๆ ชาวบ้านทนฟังไม่ไหว ชะนะนำผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้ว่าการนิคมอุตสาหกรรมฯ มาราดน้ำมันเผาพร้อมสวดส่งวิญญาณดวงพวงหรีดแล้วแยกย้ายกันกลับ ส่วนจังหวัดลพบุรีมีอบชาบ้านพบพ่อเมืองพร้อมนายกเทศมนตรีกันสร้างโรงงานกำจัดขยะ แฉหวั่นปัญหามลพิษโผล่ภายหลังเคลียร์ไม่ลงตัวเผาหุ่นฟางแล้วแยกย้ายกลับบ้าน

ปัญหาโรงงานรกล่อมมลพิษส่งกลิ่นรบกวนชาวบ้าน นักเรียนและครู โรงเรียนมาบตาพุดพันวิทยาการ ตำบลมาบตาพุด อำเภอเมือง จังหวัดระยอง จนล้มป่วยและเสียชีวิตหลายราย โดยเรื่องนี้ยืดเยื้อ มาเกือบ 2 เดือนแล้ว ภายหลังจากนายกร ทักษะรังสี รองนายกรัฐมนตรีและรมว.อุตสาหกรรม เดินทางมาตรวจสอบต้นเหตุ ซึ่งเป็น โรงกลั่นน้ำมันในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ได้สั่งให้ดำเนินการแก้ไขปรับปรุงกระบวนการผลิตและขจัดกลิ่นมหาภัยให้เรียบร้อย แต่ทางโรงงานกลับฝ่าฝืน จนมีคำสั่งปิดโรงงาน 3 แห่ง เนื่องจากคือร้อนไม่ยอมแก้ไข ซึ่งขณะนี้โรงงานดังกล่าวยังเปิดดำเนินการตามปกติปล่อยมลพิษรบกวนชาวบ้านเหมือนเดิม

เกี่ยวกับเรื่องปัญหามลพิษนี้ เมื่อเวลา 09.30 น. วันที่ 8 สิงหาคม ผู้สื่อข่าวศูนย์ข่าวเคลนิวิศ ภาควิชาวันออกกรายงานว่า คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน 12 หมู่บ้านในเขต ตำบลมาบตาพุด อำเภอเมือง จังหวัดระยอง จำนวนกว่า 20 คน โดยมี นายยุทธนา ภูซงค์ เป็นแกนนำและเป็นตัวแทนของชาวบ้านมาบตาพุด เดินทางมาชุมนุมที่หน้าศาลากลางจังหวัด เพื่อเรียกร้องให้นายประพัฒน์พงษ์ บำเพ็ญสิทธิ ผวจังหวัดระยองและนายสมเจตน์ ทินพงษ์ ผู้ว่าการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย เร่งรัดแก้ไขปัญหามลพิษที่ยืดเยื้อให้เสร็จสิ้นภายในเดือน ส.ค.ศกนี้ โดยกลุ่มผู้ชุมนุมได้ตะโกนคำการทำงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐตลอดเวลา ซึ่งนายยุทธนา ภูซงค์ แกนนำคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านเข้าพบกับ นายประพัฒน์พงษ์ บำเพ็ญสิทธิ ผู้ว่าราชการจังหวัดระยอง พร้อมกับยื่นหนังสือข้อเสนอจำนวน 6 ข้อ คือ (ชาวบ้านสุดทนมลพิษไม่ไหวประท้วงหน้าศาลากลางยื่นข้อเสนอ 6 ข้อ, 2540)

1. ช่วยแจ้งให้ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ นายกรัฐมนตรีและนายกร ทักษะรังสี รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม ทราบว่าไม่สามารถแก้ไขปัญหามลพิษได้ตามที่ให้ข่าวกับสื่อมวลชน ถือว่าเป็นการหลอกลวงประชาชน หากผู้นำประเทศพูดเชื่อถือไม่ได้แล้วประชาชนจะไปพึ่งใคร

2. อยากให้ ผู้ว่าราชการจังหวัดชี้แจงว่าเพราะอะไร ตั้งแต่มีผู้ป่วยจากมลพิษและเสียชีวิตไปแล้วหลายราย ผู้ว่าราชการจังหวัดไม่เคยสนใจเหลียวแลหรือให้กำลังใจเลย แต่ทางโรงงาน

อุตสาหกรรมเชิญชวนจัดกลุ่มสื่อมวลชนบางคนและข้าราชการไปเที่ยวต่างประเทศกลับให้ความสนใจ ขอให้ ผู้ว่าราชการจังหวัดชี้แจงเหตุผลให้ชาวบ้านมาพบตพุดทราบดีด้วย

3. การเสนอโยกย้ายโรงเรียนมาตพุดพันวิทยาคาร แสดงให้เห็นว่าทางจังหวัดและการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยไม่สนใจแก้ไขปัญหามลพิษหรือสารเคมีของโรงงานที่เป็นต้นเหตุ ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนกันถ้วนหน้า

4. ขอให้ทางจังหวัดประสานงานกับนิคมอุตสาหกรรมมาตพุด ชี้แจงมูลเหตุของสารพิษที่เกิดจากโรงงานอย่างละเอียด ให้ชาวบ้านทราบภายในเดือน สิงหาคมศกนี้

5. ให้ทางจังหวัดเร่งรัดนิคมอุตสาหกรรมมาตพุดแก้ไขปัญหากลิ่นเหม็นของสารเคมีที่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านขณะนี้ให้หมดสิ้นโดยเร็ว ภายในเดือน สิงหาคมนี้ด้วย

6. ให้ทางจังหวัดขยับยั้งโครงการถมทะเลบริเวณเกาะเสม็ด เพราะเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศวิทยาทำให้ได้รับความเสียหาย รวมทั้งทำลายปะการังที่สวยงามจำนวนมาก ทำให้แหล่งเพาะพันธุ์ปลาพะยูนได้รับผลกระทบ ควรอนุรักษ์ให้ชนรุ่นหลังศึกษาไม่ใช่ทำลายเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของบุคคลบางกลุ่มเท่านั้น

หลังจากยื่นหนังสือแล้ว นายยุทธนา ยังเรียกร้องต่อ ผู้ว่าราชการจังหวัดอีกว่า ตามข้อเสนอทั้ง 6 ข้อของชาวบ้านมาตพุด ขอให้ทางจังหวัดแจ้งให้ผู้เกี่ยวข้องและหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการเพื่อเป็นประโยชน์ของแผ่นดินและส่วนรวม หากผลการร้องเรียนปรากฏในรูปแบบใด ขอรบกวนให้ทาง ผวจ.และผู้ว่าการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยแจ้งให้คณะกรรมการทั้ง 12 แห่งทราบด้วย หากทางจังหวัดเห็นว่าความคิดของชาวบ้านเป็นเรื่องไร้สาระและไม่สนใจทางชาวบ้านก็พร้อมจะเคลื่อนไหวต่อไป แต่หากช่วยดำเนินการให้จะเป็นพระคุณอย่างมาก ขณะนี้ชาวบ้านไม่รู้จะบอกหน้าไปพึ่งใคร จากนั้นก็ขอตัวเตรียมเดินทางกลับ

ระหว่างนั้น นายพนัส แก้วลาย ปลัดจังหวัดระยอง ออกมาสังเกตการณ์พร้อมชี้แจงกับกลุ่มชาวบ้านที่มาชุมนุมว่าทางราชการไม่ได้นิ่งนอนใจ แต่บางเรื่องต้องใช้เวลา เพราะอุปสรรคที่ใช้แก้ปัญหามลพิษกำลังส่งมาจากต่างประเทศ ซึ่งจะให้ทันใจไม่ได้ นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานอีกหลายแห่งเข้ามาตรวจสอบอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา โรงงานใดที่มีปัญหาก็กักปิดไปแล้วและโรงงานที่ปล่อยกลิ่นมลพิษที่เหลือทางจังหวัดกำลังตรวจสอบว่าเป็นที่ใด ถ้าพบจะต้องแก้ไข เพียงแต่อยู่ในช่วงดำเนินการก็อาจล่าช้าไปบ้าง

แต่คำชี้แจงของปลัดจังหวัดไม่ได้รับความสนใจจากกลุ่มผู้ชุมนุมแต่อย่างใด กลับแสดงความไม่พอใจนำหุ่นของ นายประพัฒน์พงษ์ บำเพ็ญสิทธิ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดระยอง และหุ่นของ นายสมเจตน์ ทินพงษ์ ผู้ว่าการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย มาราดน้ำมันจุดไฟเผาที่บริเวณ

สนามหญ้าหน้าศาลากลางจังหวัดระยอง โดยนำพวงหรีดมาวางและทำพิธีสวดส่งวิญญาณพร้อมขอ
อโหสิกรรมอย่าได้จองเวรกันอีก จากนั้นชาวบ้านปักหลักประท้วงกล่าวโงมต้อยอย่างดุเดือดจนถึง
ช่วงบ่าย จึงแยกย้ายกันกลับบ้านไป

อย่างไรก็ตาม แม้จะได้รับการชี้แจงถึงข้อเท็จจริง ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่มาชุมนุมก็ยังไม่
พอใจ ต่างไม่ต้องการให้สร้างโรงงานกำจัดขยะในพื้นที่ เนื่องจากเกรงจะได้รับผลกระทบเรื่อง
มลพิษที่จะตามมาในภายหลัง จึงพากันตะโกนคัดค้าน ไม่เอาโรงกำจัดขยะอีกเป็นเวลานานพร้อม
กับนำหุ่นฟางจำนวน 2 ตัวมาราดน้ำมันจุดไฟเผาจนมอดไหม้ โดยไม่ระบุชื่อว่าเป็นหุ่นของใคร
จากนั้นพากันแยกย้ายเดินทางกลับไปทันที (เพ็ญอ้าง)

ในระหว่างฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายคัดค้านต่อต้านจนก็ยังคงปรากฏกลุ่มที่วางตัวเป็นกลาง
ในชุมชนมาบตาพุดและชุมชนใกล้เคียงอีกด้วย คือ กลุ่มชาวบ้านที่ไม่ค่อยได้รับผลกระทบจาก
กลิ่นเหม็น เช่น บ้านหนองแฟบ เพราะ พวกไม่เหม็น ก็ไม่มา รวมถึงข้าราชการส่วนท้องถิ่น
ถึงแม้ว่าจะได้รับผลกระทบมากแต่ก็กังวลต่อผลกระทบเกี่ยวกับอาชีพการงานของตน นอกจากนี้
ยังมีกลุ่มแรงงาน ซึ่งเกิดจากเงื่อนไขการทำงานทำให้ต้องวางตัวเป็นกลาง ได้แก่ แรงงานรับจ้าง
รายวัน หาเช้ากินค่ำ และแรงงานย้ายถิ่นชั่วคราว

ปัญหากลิ่นเหม็น ทำให้รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ ท่านฯ สุวิทย์ รัชต์พล มีคำสั่งย้าย
โรงเรียนมาบตาพุดออกจากพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ออกไปอีก 5 กิโลเมตร

กลุ่มพิทักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดระยองร่วมกับองค์กรนักศึกษาด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
16 สถาบัน ผนึกกำลังคัดค้านคำสั่ง สุวิทย์ รัชต์พล ให้ย้ายโรงเรียนมาบตาพุดพ้นพิทยาคาร
หนีมลพิษว่าไม่ได้แก้ปัญหาด้านเหตุ นายณรงค์ ปรีดิรัตน์ ประธานกลุ่มพิทักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัด
ระยอง พร้อมด้วยคณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 16 สถาบัน (คทส.)
ได้ร่วมกันทำหนังสือคัดค้านคำสั่งของ นายสุวิทย์ รัชต์พล รองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่า
การกระทรวงศึกษาธิการ ที่มีคำสั่งเมื่อวันที่ 28 มิถุนายน ที่ผ่านมา ให้ย้ายโรงเรียนมาบตาพุด
พ้นพิทยาคาร ออกจากพื้นที่มาบตาพุด เนื่องจากโรงเรียนได้รับผลกระทบจากโรงงานต่าง ๆ
ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จนมีนักเรียนและครูป่วยเป็นจำนวนมาก

นายสาโรจน์ เอี่ยมวรานันท์ อาจารย์โรงเรียนมาบตาพุดพ้นพิทยาคาร กล่าวว่า แม้จะย้าย
โรงเรียนแล้ว แต่คณะครูและนักเรียนก็ยังไม่มั่นใจว่านิคมฯ มาบตาพุดจะ ไม่มีการขยายพื้นที่ตาม
โรงเรียนออกไป เพราะขณะนี้ขอบเขตของนิคมฯ ยังไม่กำหนดโซนที่ชัดเจน ล่าสุดทราบว่า
จะมีการปรับผังเมืองใหม่ โดยจะขยายพื้นที่อุตสาหกรรมออกไปทางบ้านฉางอีกประมาณ 2,000 ไร่
ซึ่งใกล้กับบริเวณที่จะให้ย้ายโรงเรียนไป (คำาน "สุวิทย์" ย้าย ร.ร.มาบตาพุดหนีมลพิษนิคม, 2540)

ดังนั้นคำสั่งย้ายโรงเรียนออกจากพื้นที่ของนายสุขวิช ไม่ได้เป็นการแก้ไขปัญหาก็ถูกต้อง เนื่องจากโรงเรียนไม่ได้กระทำความผิด อีกทั้งเมื่อย้ายโรงเรียนออกไปแล้ว วัดและชาวบ้านที่อยู่บริเวณเดียวกันจะเป็นอย่างไร เพราะหากมีการย้ายโรงเรียน บ้านของนักเรียนก็ยังคงอยู่ที่เดิม เมื่อเลิกเรียนนักเรียนเหล่านั้นก็ต้องเดินทางกลับมาที่พักที่เดิม ผู้วิจัยว่าเป็นการแก้ปัญหาไม่ถูกวิธี ซึ่งความจริงแล้ว เมื่อโรงงานอุตสาหกรรมทำผิด ทำไมไม่แก้ไขที่โรงงาน

หลังจากการเจรจาไม่ได้ผล ภายในกลุ่มชุมชนมาบชะลูฉิ่งได้เกิดความขัดแย้งในการแก้ปัญหาเงินกู้ 2 แนว คือ ระหว่างแนวที่เน้นการเจรจา แนวเดิม และแนวการชุมนุม ประท้วง เพิ่มมาตรการความรุนแรง

กลุ่มเน้น การเจรจา กลับถูกมองว่าเป็นฝ่ายสนับสนุนเงินกู้ โดยส่วนใหญ่จะเป็นผู้อาวุโสในชุมชน ในกลุ่มนี้ ยังสนับสนุนในการหาคนงานไร้ฝีมือ ให้กับเงินกู้ด้วย และยังรับจ้างบรรทุกขยะเงินกู้ไปอีก ตลอดยังมีความเชื่อมั่นในเทคโนโลยีการจัดการฯ ของเงินกู้ โดยอ้างว่าไม่ต้องกลัวเพราะไปดูงานเมืองนอกมาแล้ว เงินกู้มันไม่เหินเพราะว่าเมืองนอกเขาสร้างเสร็จแล้ว ชาวบ้านสามารถเข้าไปขายของที่หลุมขยะได้ เมื่อเกิดกลิ่นเหม็นจากเงินกู้ขึ้นมา การเคลื่อนไหวแนวใช้การเจรจาดำเนินขึ้นตอนเริ่มไม่ได้รับความเชื่อมั่นจากชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อชาวบ้านลดความน่าเชื่อถือกับกลุ่มอาวุโส

กลุ่มเน้น ประท้วง มีการเคลื่อนไหวอีกแนวหนึ่งเป็นการนำของกลุ่มที่มีบทบาทในคณะกรรมการชุมชนในชุดต่อมา ได้แก่ กลุ่มพลังหนุ่ม ซึ่งนำโดยนายประทุม ผ่องแผ้ว และนายบุญช่วย ชวานาลุ่ม กลุ่มพลังหนุ่มเริ่มมีความขัดแย้งทางความคิดกับกลุ่มอาวุโสเมื่อกลุ่มอาวุโสยอมรับให้เงินกู้ดำเนินการสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม ต่อไปได้ ในคราวประชุมระหว่างเงินกู้กับตัวแทนชุมชนต่าง ๆ ที่เทศบาลมาบตาพุดเมื่อวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2541

ฝ่ายคัดค้านเกิดความขัดแย้งทางความคิดระหว่าง แนวการเจรจา และแนวชุมชนประท้วง

กลุ่มแนวเจรจา ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มอาวุโส ที่ถูกมองว่าเป็นกลุ่มสนับสนุน และมีผลประโยชน์ร่วม ในการทำการกิจการร่วมกับเงินกู้ ซึ่งมีบทบาทลดลงจากการถูกมองว่า เป็นฝ่ายสนับสนุนและมีผลประโยชน์

กลุ่มแนวชุมชนประท้วง ส่วนใหญ่เป็น กลุ่ม พลังหนุ่ม ดำเนินการต่อต้านเงินกู้โดยใช้การกดดันด้วยการประท้วง ตามชุมชนแทนการไปรับฟังการชี้แจง ในเมื่อเขาไม่ฟังเราแล้วเราจะไม่ฟังเขาทำไม

เริ่มเป็นแกนนำในกานต่อต้านแทน กลุ่มอาวุโส ที่ชาวบ้านเสื่อมศรัทธาลดลง และหันเข้าหากกลุ่มพลังหนุ่ม

เมื่อได้รับผลกระทบจากกลิ่นเหม็น เจื้อนไขการเคลื่อนไหวโดยการชุมนุมประท้วงจึงได้รับการตอบสนองให้เป็นจริงได้ เพราะชาวบ้านทุกกลุ่มทุกอาชีพต่างก็ประสบกับกลิ่นเหม็นคล้ายคลึงกัน ดังนั้น ทางเทศบาลก็บอกว่าจะทำอะไรก็ได้ เขาเป็นข้าราชการเขาออกหน้าออกตาไม่ได้ เข้าไปคุยกับตำรวจ ตำรวจเขาก็เหม็น เขาก็ปิดจุก ตำรวจเขาบอกว่า แล้วแต่ว่าพวกเราทำอะไร อย่างไร ก็เอานะ คือ เขาออกมาขึ้นข้างเรา

การชุมนุมประท้วงที่ สภากาแฟ ซึ่งเป็นสถานที่พบปะระหว่างเจนโก้ยกับกลุ่มอาวโโส ในวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2541 นั้น มีชาวบ้านมาบชูดเข้าร่วม 100 กว่าคน รวมถึงผู้สื่อข่าวโทรทัศน์ช่อง 7 ด้วย เจนโก้ยพยายามอธิบายถึงสาเหตุของกลิ่นเหม็นและนัดชาวบ้านไปดูงานเจนโก้ยเลยโดย ไปวันนี้เลย สื่อมวลชนก็มาแล้ว ก็ไปด้วยกันเลย ... ถ้าเราไปวันที่เขานัด เราก็คงไม่เห็นของดี วันนี้แหละพร้อมแล้ว ในเมื่อคุณแฟร์ ผมแฟร์ ก็ไปด้วยกัน ก็พากันเข้าไปปรากฏว่าและเลยครับ สื่อมวลชนผู้ชายต้องแบกกล้องวีดีโอวิ่งหนี หนีไม่ไหว ผู้หญิงเข้าไปก็อ้วกแตก

ผลที่เกิดขึ้นหลังจากชุมนุมดังกล่าวยังทำให้ชาวมาบชูดเกิดความสนใจในสิ่งที่ตัวเองต่อต้านมากขึ้น และหลังจากการชุมนุมเพียง 4 วัน ผู้จัดการเจนโก้ยที่มาบตาพุด ย้ายไปอยู่ที่อื่น ชาวบ้านสนใจในตัวเองมากขึ้น พร้อมติดตามการแก้ไขปัญหากลิ่นเหม็น

ฝ่ายสนับสนุน เจนโก้ย เสนอขอแก้ไข

โรงงานขอรับปากว่า วันนี้หายเหม็น (ณ ขณะนั้น) ยังติดตั้งอันนี้นั่นนั้นไม่เสร็จ แต่ปรากฏว่าล่าช้า ล่าช้าไปสี่ห้าหกเดือน อะไอย่างนี้นายบุญธรรม แสงนวล ผู้นำชุมชนที่สนับสนุนเจนโก้ย มาตราการชดเชยเพื่อลดกระแสต่อต้านที่สำคัญมีดังนี้ (สุธาวัลย์ เสถียรไทย และคณะ, 2546)

1. การปลูกป่าโดยใช้เชื้อ โครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ ปีกาญจนาภิเษก โดยใช้ทุนของเจนโก้ย เพื่อเป็นเขตกันชน (Buffer zone) ระหว่างโรงงานกับชุมชน

2. การช่วยค่าบูรณะแก่โรงเรียนมาบชูด โรงเรียนซากหญ้า และโรงเรียนห้วยโป่ง แห่งละ 2 แสนบาท โดยนำเงินไปใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การซื้อคอมพิวเตอร์ การสร้างสนามเด็กเล่น การสร้างห้องสมุด เป็นต้น

3. การติดตั้งเครื่องปรับอากาศ ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเพื่อป้องกันกลิ่นเหม็น และสร้างห้องน้ำให้แก่วัดมาบชูด

4. การติดตั้งเครื่องปรับอากาศในโรงพยาบาลมาบตาพุดเพื่อป้องกันกลิ่นเหม็น จำนวน 6 เครื่อง จากทั้งหมด 20 เครื่อง และช่วยค่าไฟโรงพยาบาลที่เพิ่มขึ้นเดือนละห้าหมื่นบาท 2-3 เดือน

5. การสนับสนุนเงินบำรุงกีฬาให้เยาวชน

การดำเนินเพื่อหาทางชดเชยนี้ เป็นกลยุทธ์การจัดการเช่นนี้ไม่ได้ช่วย เภาให้ถูกที่กัน ดังนั้นกระแสต่อต้านกลิ่นเหม็นของเจนโก้ยก็ยังคงดำรงอยู่และรุนแรงขึ้นตามลำดับ ควบคู่ไปกับ

การดำเนินกลยุทธ์เพื่อการชดเชยของเงินกู้

ฝ่ายคัดค้าน หาแนวร่วมประท้วง

ฝ่ายคัดค้านใช้วิธีการเรียกร้องต่อหน่วยราชการทั้งทางเทศบาลและหน่วยงานส่วนกลาง เช่น กรมควบคุมมลพิษ กรมโรงงานอุตสาหกรรม การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย อุตสาหกรรมจังหวัด เป็นต้น หลังจากดำเนินการมาเกือบ 2 ปี ก็พบว่า เมื่อการเจรจาไม่ได้ผล เราก็ต้องมีมาตรการที่แรงขึ้น คือใช้พลังมวลชน

ตัวอย่างการใช้พลังมวลชนเป็นจริงได้เมื่อเกิดเหตุการณ์ฟอสจีน (ก๊าซคาร์บอนิลคลอไรด์) รั่วจากโรงงานไทยโพลีคาร์บอนเต ในเขตอุตสาหกรรมมาบตาพุด เมื่อวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2543) ซึ่งมีผลให้ชาวบ้านในตำบลห้วยโป่งล้มป่วยถึง 800 กว่าคน และมีคนตาย 1 คน เหตุการณ์ฟอสจีนรั่วเป็นข่าวใหญ่โตไปทั่วประเทศ และมีการหลั่งไหลของผู้สื่อข่าวทำให้ข่าวกลั่นแหม่นของเงินกู้ได้รับการเปิดเผยตามไปด้วย

ดังนั้นคณะกรรมการชุมชน กลุ่มพลังหนุ่มของมาบชะลุจึงได้ถือโอกาสเคลื่อนไหว ล่าลายมือชื่อชาวบ้านเพื่อผลักดันการแก้ปัญหาเงินกู้ต่อผู้ว่าราชการจังหวัดระยอง ชาวบ้านในเขตตำบลห้วยโป่ง ซึ่งรวมบ้านมาบชะลุ ห้วยโป่งนอก ห้วยโป่งใน หนองห้วยโสม บ้านซากหญ้า บ้านซากกกกลาง ซากหมาก และบ้านเนินหนองใหญ่ ได้ร่วมลงชื่อเคลื่อนไหวดังกล่าวประมาณ 1,300 คน

การเคลื่อนไหวครั้งนี้ เทศบาลไม่ค่อยมีบทบาทเท่าไรหรอก เนื่องจากเป็นราชการท้องถิ่น ไม่มีอำนาจในนิคมอุตสาหกรรม (เป็นฝีมือชาวบ้านล้วน ๆ) นั่นหมายถึง ส่วนท้องถิ่นไม่ได้มีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น ทุกระบบถูกกำหนดมาจากส่วนกลาง

ฝ่ายรัฐบาล ออกคำสั่ง เงินกู้ แก้ปัญหาถลัน

รัฐคุมเข้ม บริษัทเงินกู้ สั่งปรับปรุงระบบจำกัดของเสียภายในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2543 หลังตรวจพบไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขไออีโอเอ ปัญหาหนักสุด คือ กลิ่นเหม็นทั้งจากหลุมฝังกลบและอาคาร ขณะเดียวกัน น้ำในบ่อปนเปื้อนเมกานีสในปริมาณสูง ด้านเงินกู้รับแก้ปัญหาถลันพร้อมอ้างเมกานีสมีอยู่ในดินก่อนแล้ว

นายวีระ มาวิจักข์ ผู้ตรวจราชการกระทรวงอุตสาหกรรม และประธานคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมอุตสาหกรรม ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก กล่าวว่า กรณีการสั่งปรับปรุง การดำเนินการของโรงกำจัดขยะเงินกู้ ซึ่งตั้งในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดว่า ที่ประชุมได้มีมติให้เงินกู้ดำเนินการปรับปรุงตามเงื่อนไข 9 ประเด็นคือ เรื่องกลิ่นจากหลุมฝังกลบ ติดระบบกำจัด กลิ่นในอาคารปรับเสถียร กลิ่นจากอาคารผสมสาร และอาคารบำบัดน้ำเสีย โดยจะต้องปรับปรุง ไม่ให้มีกลิ่นเหม็นอีกต่อไป

นายวีระ กล่าวต่อไปว่า สิ่งที่ยังบริษัทเจนโก้ละเมิด คือ การไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (อีไอเอ) ซึ่งส่งผลให้การดำเนินการจัดการของเสียมีปัญหาเรื่องกลิ่น กระทั่งประชาชนที่อาศัยใกล้กับนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ร้องเรียน นอกจากนี้สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมได้ตรวจสอบน้ำในบ่อดิตตามตรวจสอบบ่อที่ 5 พบว่ามีการปนเปื้อนของเมงกานีสค่อนข้างสูงถึง 10 พีพีเอ็ม ซึ่งความจริงแล้วไม่ควรจะมีการปนเปื้อน

ทั้งนี้ ทางบริษัทเจนโก้ได้อธิบายว่า เป็นการปนเปื้อนของเมงกานีสที่มีอยู่ในดิน ก่อนที่เจนโก้จะเข้ามาใช้พื้นที่ ซึ่งคณะกรรมการได้มีมติให้เจนโก้ศึกษาเพื่อยืนยันว่า พื้นที่ดังกล่าวมีการปนเปื้อนของเมงกานีสอยู่ก่อนแล้ว

นอกจากนี้ คณะอนุกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมได้มีมติให้เจนโก้ จัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม ในกรณีที่มิมีแผนจะนำกากน้ำมันไปเผาที่โรงปูนสระบุรี และให้เจนโก้แยกขยะที่มีกลิ่นและไม่กลิ่นให้ชัดเจน เพื่อความสะดวกในการกำจัดและฝังกลบ โดยให้ 3 หน่วยงาน คือ กรมควบคุมมลพิษ กรมโรงงานอุตสาหกรรม สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยงานตรวจสอบควบคุม

นายวีระ กล่าวว่า คณะกรรมการได้ให้มีการติดตามตรวจสอบคุณภาพของประชาชน โดยให้ 4 หน่วยงานติดตามตรวจสอบด้วย โดยการดำเนินการทั้งหมดมีกำหนดเวลาในการดำเนินการปรับปรุงให้แล้วเสร็จภายในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2543 นี้ ทั้งนี้ ผู้แทนจากบริษัทเจนโก้ รายงานว่า ทางบริษัทได้ปรับปรุงอาคารปรับเสถียรเรียบร้อยแล้ว ใช้งบประมาณ 20 ล้านบาท อย่างไรก็ตาม คณะอนุกรรมการขอระยะเวลาในการพิสูจน์ว่า กลิ่นหายไปหรือไม่ภายในเดือนมกราคมนี้

จากการตรวจสอบของชุมชน ปรากฏว่าบริษัทเจนโก้ไม่ได้ดำเนินการตามเงื่อนไขรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม จึงส่งผลให้เกิดปัญหากลิ่นส่งกลิ่นเหม็นไม่สิ้นสุด ซึ่งเจนโก้ไม่มีแผนการปฏิบัติที่ชัดเจน กระทั่งสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ได้ดำเนินการร่างแผนปฏิบัติการ เพื่อเสนอให้เจนโก้ดำเนินการแก้ไขปัญหามาผ่านคณะอนุกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (รัฐจีเจนโก้แก้ปัญหากลิ่น-เมงกานีสปนเปื้อน, 2542)

เจนโก้ แก้ปัญหากลิ่นเหม็นในนิคมมาบตาพุดไปได้อีกเปลาะ หลังปิดปากหลุมเก็บกากอุตสาหกรรมหลุมที่ 1 เรียบร้อย แต่ต้องย้ายออกอยู่ดี เหตุอยู่ชิดชุมชนเกินไป หวั่นก่อปัญหาซ้ำซากในอนาคต ส่วนหลุมที่ 2 นั้นได้สั่งให้ดำเนินการตามขั้นตอนคือ จะต้องเปิดหลุมเฉพาะเวลาที่จะนำขยะใหม่มาฝังกลบเท่านั้น และก่อนที่จะนำมาฝังกลบต้องทำขยะให้มีสภาพเป็นกลาง (หมดจากความเป็นกรดหรือด่าง) เสียก่อน พร้อมทั้งให้ทำการติดตั้งเครื่องควบคุมมลพิษ

ที่อาคารปรีดิเสถียร และที่เก็บสารเคมี โดยทางคณะกรรมการร่วมของกระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ และอุตสาหกรรม ได้ให้เวลาถึงสิ้นปี พ.ศ. 2544 ในการย้ายหลุมฝังกลบขยะอุตสาหกรรมของเจนโก้ ออกจากนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด

ซึ่งปัญหากลิ่นเหม็นถือเป็นอุปสรรคสำคัญในการดำเนินงานของเจนโก้ นับจากเริ่มเปิดบริการเมื่อปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ชาวบ้านในเขตชุมชนมาบตาพุด ที่อยู่ใกล้กับเจนโก้ได้ร้องทุกข์ถึงความเดือดร้อนจากกลิ่นเหม็นที่ออกมาจากบ่อฝังกลบกากอุตสาหกรรมหลายครั้ง (กล่าวถึงอีกครั้ง)

กระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ เปิดเผยว่า ผลการเข้าตรวจสอบศูนย์กำจัดกากฯ เจนโก้ครั้งล่าสุดทางบริษัทได้ดำเนินการปิดปากหลุมที่ 1 ไปเรียบร้อยแล้ว พร้อมกับปลูกหญ้าคลุมดิน ส่วนหลุมที่ 2 ทางบริษัทได้ดำเนินการตามที่กำหนดทั้งหมดแล้วเช่นกันเมื่อเดือนสิงหาคมที่ผ่านมา (เส้นตายย้ายขยะเจนโก้สิ้นปี 44 พ้นมาบตาพุด, 2543)

นายแพทย์มงคล ณ สงขลา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข (สธ.) เปิดเผยความคืบหน้าภายหลังลงพื้นที่พบปะแกนนำเครือข่ายประชาชน และเยี่ยมประชาชนในชุมชนรอบนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด อำเภอเมือง จังหวัดระยอง และตรวจเยี่ยมโรงพยาบาลมาบตาพุดเพื่อหาแนวทางป้องกันแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพจากผลกระทบจากมลพิษ จะนำเสนอคณะรัฐมนตรีสำหรับการย้ายโรงพยาบาลมาบตาพุด ซึ่งอยู่ในนิคมอุตสาหกรรม มาบตาพุดติดกับบริษัทเจนโก้ ที่รับกำจัดสารพิษจากอุตสาหกรรม ออกจากบริเวณนี้ เพื่อความปลอดภัยของเจ้าหน้าที่และผู้ป่วย ต่อมาในที่สุดวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2550 คณะรัฐมนตรีมีมติย้ายโรงพยาบาลมาบตาพุด ซึ่งอยู่ห่างบริษัทเจนโก้ เพียง 25 เมตร ถือว่าติดกับบริษัทเจนโก้เลย จะย้ายออกไปอยู่บริเวณเดียวกับศูนย์อชีวเวชศาสตร์ตรงข้ามศาลากลางจังหวัดระยอง ห่างออกไปอีก ประมาณ 5 กิโลเมตร ซึ่งนอกจากจะช่วยให้ผู้ป่วยและเจ้าหน้าที่ที่มีความปลอดภัยแล้ว ประชาชนยังเดินทางมารับบริการทางการแพทย์ได้สะดวกขึ้นอีกด้วย ขณะนี้ได้มีที่ดินก่อสร้างแล้ว 15 ไร่ และจะขอจากกรมราชทัณฑ์เพิ่มอีก 25 ไร่ เพื่อก่อสร้างโรงพยาบาลมาบตาพุดแห่งใหม่ ขนาด 30 เตียงหรือมากกว่านั้น และจะต้องมีการจัดหาแพทย์เฉพาะทางด้านอชีวเวชศาสตร์โดยเฉพาะ เพื่อให้การรักษาการเจ็บป่วยที่เกิดจากสารเคมี (“สธ” สั่งย้ายแล้วโรงพยาบาลมาบตาพุด, 2550)

ความล้มเหลวการจัดการความขัดแย้งที่มาบตาพุด

เนื่องจากปัญหาดังกล่าวได้เกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลานาน ทำให้ราษฎร นักเรียน และพระสงฆ์ ซึ่งอยู่ในชุมชนดังกล่าวเดือดร้อนเป็นอย่างมาก ควรได้รับการตรวจสอบแก้ไขปัญหายอย่างจริงจัง เพื่อให้มีความเชื่อมั่นในระบบราชการ ผู้ว่าราชการจังหวัดระยอง ได้แต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อแก้ไขปัญหากลิ่นเหม็นของเจนโก้ 2 ชุด ชุดแรกคือ คณะทำงานตรวจติดตาม

การดำเนินงานซึ่งเป็นชุดอำนาจการโดยมีรองผู้ว่าราชการจังหวัด (นายอเนก เกษมสุข) เป็นประธาน คณะทำงานประกอบด้วยข้าราชการส่วนกลางข้าราชการส่วนภูมิภาค ข้าราชการส่วนท้องถิ่น (เทศบาล) และผู้แทนชุมชนต่าง ๆ (สุชาวัณย์ เสถียรไทย และคณะ, 2546)

คณะกรรมการชุดที่สอง เป็นคณะกรรมการตรวจสอบโรงงานเงินโก้ที่มีหัวหน้าฝ่ายโรงงานอุตสาหกรรม สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดระยองเป็นหัวหน้า โดยคณะกรรมการประกอบด้วย ข้าราชการส่วนกลาง ข้าราชการส่วนภูมิภาค ข้าราชการส่วนท้องถิ่น ผู้แทนชุมชนต่าง ๆ และผู้สื่อข่าว

คณะกรรมการตรวจสอบโรงงานเงินโก้จะเข้าตรวจสอบโรงงานเงินโก้ทุกวันอังคาร และเข้าประชุมพร้อมกับคณะทำงานฯ ทุกวันพุธที่เทศบาลมาตาพุด แต่ในทางปฏิบัติในระยะแรก ๆ จะมีการประชุมกันทุกสัปดาห์ เมื่อปัญหาเริ่มได้รับการแก้ไขการประชุมจึงห่างขึ้น จนในที่สุดเป็น 2 เดือนครั้ง และคณะกรรมการจะประชุมกันเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น

การตรวจสอบ 60 ครั้งในช่วง เดือนมีนาคม พ.ศ. 2543 ถึง เดือนธันวาคม พ.ศ. 2544 ของคณะกรรมการตรวจสอบโรงงานเงินโก้ สามารถบีบให้เงินโก้แก้ปัญหาเรื่องกลิ่นที่เกิดขึ้นในบางระดับ ด้วยวิธีการดังนี้ (สุชาวัณย์ เสถียรไทย และคณะ, 2546)

1. เงินโก้รับกากมากองไว้ลดลง และคลุมด้วยผ้าใบไว้ก่อนนำเข้ากระบวนการ
2. ใช้ผ้าใบในโรงปรับเสถียร 2 ชั้น พร้อมติดตั้งเครื่องดูดกลิ่น
3. ในการผสมกากเชื้อเพลิง จะต้องใช้ผ้าใบมาปิด พร้อมทั้งติดตั้งเครื่องดูดกลิ่น
4. หรือฝังกากให้เปิดเฉพาะเวลาทำงาน
5. การใช้ซีเมนต์และปูนขาวโรยรวมถึงมีการฉีดน้ำหอมบนหลุมฝังกาก

อย่างไรก็ดี ฝ่ายต่อต้านยังไม่พอใจต่อการแก้ไขปัญหของเงินโก้ และเห็นว่ากลิ่นที่ลดลงเป็นผลมาจากหลุมฝังกลบที่กำลังจะเต็มทำให้ต้องลดจำนวนการขนกากลงหลุมฝังกลบ นอกจากนี้มาตรการที่เงินโก้ทำได้ผลมีมาตรการเดียว คือ การนำกากเชื้อเพลิงไปเผาในเตาเผาปูนซีเมนต์นครหลวง สระบุรี ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากคณะกรรมการตรวจสอบยังไม่มีอำนาจทางกฎหมายให้สั่งปิดโรงงานได้

ในส่วนที่ ชุมชนมาตาพุด ฝ่ายคัดค้านก่อตั้งที่มาบชูด เพราะการก่อสร้างไม่ต้องขออนุญาตจากเทศบาล ภายใต้กฎหมาย ไม่ต้องขออนุญาตการก่อสร้างจากเทศบาล ดังนั้นทางชุมชนมาบชูดซึ่งนำโดยผู้นำชุมชนกลุ่มอาวูโส เข้าเจรจากับการนิคมอุตสาหกรรม แต่ไม่เป็นผล ปัญหาจึงทวีเพิ่มอีก เงินโก้ ให้ข้อมูลแต่สิ่งดี ๆ โดยเน้นเทคโนโลยีดีทันสมัยไม่ก่อให้เกิดปัญหาด้วย และนิคมฯ ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อความรู้สึกของชาวบ้านเท่าที่ควร การนิคมกล่าวหาว่าชาวบ้านเป็น เจ้าถิ่นไฟ

การสร้างพรรคพวกของ เจนโก้ มากกว่าสร้างมวลชน โดยการให้ประโยชน์ต่างตอบแทนกับผู้นำชุมชน การเจรจาซึ่งปราศจากการไว้วางใจ จึงไม่ประสบผลสำเร็จ

การเรียกร้องต่อหน่วยราชการทั้งทางเทศบาลและหน่วยงานส่วนกลาง เช่น กรมควบคุมมลพิษ กรมโรงงานอุตสาหกรรม การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย อุตสาหกรรมจังหวัด เพื่อหาแนวร่วม จึงเป็นการกระทำที่ไร้ผลทางนามธรรม

คณะทำงานการแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมเรื่องกลิ่นในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ที่มี นายวิระ มาวิจักขณ์ ผู้ตรวจราชการกระทรวงอุตสาหกรรมเป็นประธาน และมีตัวแทนจากการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) กรมโรงงานอุตสาหกรรม กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม และสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม

คณะทำงาน 3 ฝ่าย ได้ใช้เวลาในการแก้ไขปัญหากลิ่นเหม็นให้เสร็จสิ้นภายในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2543 โดยให้เจนโก้ทำการปิดปากหลุมกากขยะอุตสาหกรรมหลุมแรก ที่มีปัญหามากที่สุด ส่วนหลุมที่ 2 นั้นได้สั่งให้ดำเนินการตามขั้นตอนคือ จะต้องเปิดหลุมเฉพาะเวลาที่จะนำขยะใหม่มาฝังกลบเท่านั้น และก่อนที่จะนำมาฝังกลบต้องทำขยะให้มีสภาพเป็นกลาง (หมดจากความเป็นกรดหรือด่าง) เสียก่อน พร้อมทั้งให้ทำการติดตั้งเครื่องควบคุมมลพิษ ที่อาคารปรับเสถียรและที่เก็บสารเคมี

ผลการเข้าตรวจสอบศูนย์กำจัดการกักฯ เจนโก้ครั้งสุดท้าย ทางบริษัทได้ดำเนินการปิดปากหลุมที่ 1 ไปเรียบร้อยแล้ว พร้อมกับปลูกหญ้าคลุมดิน ส่วนหลุมที่ 2 ทางบริษัทได้ดำเนินการตามที่กำหนดทั้งหมดแล้วเช่นกันเมื่อเดือนสิงหาคมที่ผ่านมา จากการตรวจสอบการแก้ไขของเจนโก้ ผลเป็นที่น่าพอใจของคณะทำงานในระดับหนึ่ง คือกลิ่นจะลดลงไปได้มาก คณะทำงานฯ กล่าวว่า (เส้นตายย้ายขยะเจนโก้สิ้นปี 44 พ้นมาบตาพุด, 2543) ได้ประเมินผลการดำเนินการแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมของเจนโก้แล้ว จึงมีมติว่า จะยืดระยะเวลาของการย้ายพื้นที่ฝังกลบออกไปอีก 1 ปี คือ จนถึงสิ้นปี พ.ศ. 2544 และจะให้ย้ายเฉพาะหลุมฝังกลบเท่านั้น ส่วนระบบปรับเสถียรจะยังคงอยู่ในนิคมมาบตาพุดต่อไป

ที่ผ่านมาเจนโก้สร้างปัญหาให้กับชุมชนและสภาพแวดล้อมมาโดยตลอด ตั้งแต่เริ่มดำเนินการจนถึงปัจจุบัน เพราะพื้นที่ของโครงการอยู่ใกล้กับพื้นที่ของชุมชนมากเกินไป หากจะมีการแก้ไขอย่างไร สถานพยาบาล และชุมชน ก็ต้องได้รับผลกระทบอยู่ดี รวมทั้งทางกรมควบคุมมลพิษ ก็ได้เสนอขอให้ทางเจนโก้ย้ายออกเช่นกัน

นางเกษมศรี หอมชื่น ผู้จัดการนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด กล่าวว่า การย้ายพื้นที่ฝังกลบกากขยะอุตสาหกรรมของเจนโก้ตามที่คณะทำงานฯ มีมติว่า จะต้องให้ย้ายพื้นที่ฝังกลบออกจาก

พื้นที่เดิมภายในสิ้นปี พ.ศ. 2544 นั้น เป็นเรื่องของทางเจนโก้ที่จะต้องหาทางแก้ไขปัญหาเอง แต่ที่ผ่านมาทางบริษัท เจนโก้ ได้มาเจรจาเพื่อขอเช่าพื้นที่ในการนิคมอุตสาหกรรมมาตาพุด เหมือนกัน โดยจะขอใช้พื้นที่ที่มีคนเช่าอยู่แล้ว แต่ไม่ได้ดำเนินการ ซึ่งทางเราไม่สามารถอนุมัติให้ได้ เพราะในขณะนี้พื้นที่ในส่วนของอุตสาหกรรมหนักนั้นเต็มหมดแล้ว และพื้นที่ที่มีผู้ประกอบการเช่าอยู่เขาก็จ่ายเงินค่าเช่าให้กับทางนิคมจะไปไล่ให้ออกไปคงจะทำได้ (เส้นตายย้ายขยะเจนโก้สิ้นปี 44 พื้นที่มาตาพุด. 2543)

ส่วนในพื้นที่ว่างของนิคมฯ ที่ยังเหลืออยู่ประมาณ 2,000 ไร่ นั้น ทางนิคมฯ กำหนดไว้ว่า จะต้องเป็นพื้นที่สำหรับอุตสาหกรรมบรรจุภัณฑ์ และอุตสาหกรรมเบาเท่านั้น คงจะอนุญาตให้มาใช้เป็นพื้นที่ฝังกลบหรืออุตสาหกรรมหนักในบริเวณนี้ไม่ได้ และที่สำคัญหากทางเจนโก้สามารถตกลงกับทางผู้เช่าที่เช่าพื้นที่ไว้แต่ยังไม่ได้นำมาดำเนินการได้ ก็จะต้องมีการทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมก่อนทุกพื้นที่ เพื่อเป็นการป้องกันการเกิดปัญหาที่จะตาม และในพื้นที่ขยายนี้ ก็จะเป็นแนวทางแก้ไขปัญหามลพิษในระแวกนั้น ส่วนในระยะยาว ทางบริษัทฯ จะต้องไปหาพื้นที่แปลงใหญ่แห่งใหม่เพื่อรองรับกากขยะอุตสาหกรรมที่จะกำลังมีปริมาณที่เพิ่มขึ้นในอนาคต

แม้เจนโก้ จะเข้ามาอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมมาตาพุด แต่ด้วยกากและขยะอุตสาหกรรม ได้ถูกผลิตและถูกส่งให้เจนโก้มากมายมหาศาลในแต่ละวัน จนกระทั่งเจนโก้หมดปัญญาจัดการแล้วชาวบ้านในเขตตำบลมาบตาพุดและตำบลมาตาพุด อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงก็กลายเป็นคู่ปรับของเจนโก้ เพราะกลิ่นเหม็นคละคลุ้งจากกองภูเขาขยะ นี้ยังไม่แนบกลิ่นเหม็นสารเคมีจากโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมมาตาพุด ตำบลมาตาพุด ที่โชยกลิ่นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 ถึงปัจจุบัน ปัญหานี้ไม่สามารถแก้ไขให้เด็ดขาดได้ เพราะมาตาพุดคือแหล่งรองรับอุตสาหกรรมหนักทุกประเภทโดยตรง

ท้ายที่สุด เด็กนักเรียนโรงเรียนมาตาพุดพันพิทยาคาร ที่ตั้งอยู่ที่ตำบลมาตาพุด ใกล้กับอุตสาหกรรมปิโตรเคมีที่ใหญ่ที่สุดของประเทศมากที่สุด ต้องย้ายไปสร้างในที่แห่งใหม่ สุดท้ายของสุดท้าย ย้ายโรงพยาบาลมาตาพุดที่ตั้งติดกับ บริษัท เจนโก้ ออกห่างมาอีก ประมาณ 5 กิโลเมตร เพื่อความปลอดภัยของเจ้าหน้าที่ หมอ พยาบาลและผู้ป่วยของโรงพยาบาล นับว่าเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ใหม่ นับเป็นความอับอายสุดอย่างยิ่ง

นี่คือตัวอย่างบางตอนของหายนะจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ที่นักวางแผนจากหอคองงาช้าง อาจคำนึงถึงแต่ไม่นึกว่าจะเลวร้ายถึงปานนี้ ฮิสเทิร์นซีบอร์ด นับเป็นขุมเงินขุมทองสำหรับรัฐฯ และนักค้าที่ดิน และเป็นสวรรค์สำหรับนักลงทุนอุตสาหกรรม แต่สำหรับชาวบ้านแล้วมันไม่ต่างอะไรกับขุมมรณะ แล้วความหายนะความฉิบหายทั้งหลายทั้งปวงนี้ มีใครหาญกล้าอาชญากรรมรับผิดชอบหรือไม่

ยุคที่สามความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งที่หนองละลอก

ในการนำเสนอความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งที่หนองละลอกนั้น ผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. บริบทความขัดแย้งที่หนองละลอก
2. ความขัดแย้งในการก่อสร้างศูนย์กำจัดการกาอุตสาหกรรมของเงินโก้ที่หนองละลอก
3. ความขัดแย้งในการตัดสินใจขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองละลอก
4. ความล้มเหลวของการจัดการความขัดแย้งที่หนองละลอก

ชุมชนหนองละลอกเป็นตำบลที่ประกอบด้วยหมู่บ้าน 10 หมู่ในเขตพื้นที่ประมาณ 48,867 ไร่ ซึ่งอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล 47,617 ไร่ และอยู่ในเขตเทศบาล 1,250 ไร่ ในหมู่บ้านทั้ง 10 นี้ถือว่าหมู่ 3 เป็นหมู่ที่มีลักษณะศูนย์กลาง (Center) โดยมีอีก 9 หมู่ เป็นส่วนรอบข้าง (Periphery) เนื่องจากหมู่ 3 เป็นชุมชนเก่าแก่ของตำบล

บริบทความขัดแย้งที่หนองละลอก

ชุมชนหนองละลอกมีอายุมากกว่า 100 ปีขึ้นไป การก่อตั้งชุมชนเกิดขึ้นมาจากการอพยพเข้ามาทำนาของคนไทยเพื่อการยังชีพ ต่อมาเมื่อคนจีนเข้ามาปลูกพริกไทยเพื่อการค้าและภายหลังคนอีสานเข้ามารับจ้างโรงเลื่อยหรือถางป่า ดังนั้นชุมชนหนองละลอกจึงมีลักษณะที่ไม่ใช่เนื้อเดียวกัน (Heterogeneity) มาตลอดในพัฒนาการของชุมชน (สุรวลัยเสถียรไทย และคณะ, 2546, หน้า 2-161)

พื้นฐานทางเศรษฐกิจของชุมชนในอดีตแต่แรกเริ่มนั้นเป็นเศรษฐกิจพอเพียงที่มีการปลูกข้าว ปลูกผัก ปลูกสัตว์ป่าและใช้ยาสมุนไพรเป็นหลัก ในขณะเดียวกันก็มีการแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างชุมชนใกล้เคียงด้วย ต่อมาเมื่อมีการตัดถนนช่วง พ.ศ. 2504 การคมนาคมที่สะดวกขึ้นมีผลให้การปลูกข้าวเพื่อยังชีพเปลี่ยนเป็นปลูกเพื่อขายเพิ่มขึ้น ในขณะเดียวกันก็มีการขยายตัวของการปลูกยางเป็นพืชเศรษฐกิจเพื่อขายไปทั่วชุมชน ดังนั้นเศรษฐกิจเงินตราจึงได้ขยายตัวตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

หลังจากการเข้ามาของไฟฟ้า ทำให้สินค้าฟุ่มเฟือยประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้าเข้ามาในชุมชน โดยอาศัยระบบเงินผ่อน การใช้ยี่ห้อเช่นนี้ทำให้ชาวบ้านเริ่มเป็นหนี้เป็นสิน ในปัจจุบันชาวบ้านมีแหล่งหนี้ที่สำคัญ คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ และนายทุนนอกระบบในอำเภอหรือในตัวจังหวัด

หลังจากที่มีการดำเนินโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก โรงงานอุตสาหกรรมสมัยใหม่ก็ได้ขยายตัวเข้ามาตั้งในเขตชุมชนหนองละลอก ตั้งแต่ปี พ.ศ.2539 จนถึงปัจจุบันพบว่า

โรงงานดังกล่าวในหนองสะลอกทั้งสิ้น 20 แห่ง ผลที่ตามมาก็คือ ทำให้ชาวบ้านหลายรายต้องขายที่ดินแล้วกลายมาเป็นแรงงานรับจ้างในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม คนส่วนใหญ่ร้อยละ 90 ในชุมชนก็ยังคงมีที่ดินสำหรับทำพื้กออาศัย และมีคนมากกว่าร้อยละ 30 ต้องเช่าที่ดินเพื่อทำการเพาะปลูก

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจตั้งแต่อดีตดังกล่าวข้างต้นมีผลให้ชีวิตทางเศรษฐกิจของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่มีสถานภาพไม่แตกต่างกันมาก มาเป็น โครงสร้างที่มีความเหลื่อมล้ำระหว่างคนรวย คนจน และคนชั้นกลาง เป็นสัดส่วนร้อยละ 20 : 20 : 60 ตามลำดับ

พื้นฐานทางสังคมของชุมชนหนองสะลอกในอดีตไม่มีลักษณะระบบเครือญาติที่เด่นชัด เนื่องจาก ต่างคนต่างมา แต่จากการที่มีเทคโนโลยีการเกษตรระดับต่ำ ทำให้ครอบครัวแต่ละครอบครัวต้องพึ่งพาอาศัยกัน โดยการ เอาแรง ลักษณะการพึ่งพาอาศัยทางเศรษฐกิจลดความสำคัญลงเมื่อการเข้ามาของเทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่และการเปลี่ยนแปลงไปเป็นการผลิตเพื่อขาย ซึ่งต้องลงทุนในการผลิตมากขึ้น

พื้นฐานทางการเมืองการปกครองนั้น พบว่า ผู้นำของชุมชนแต่เดิมเป็นพระสงฆ์ และกำนันผู้ใหญ่บ้าน โดยพระสงฆ์จะมีบทบาทสำคัญกว่า เนื่องจากในอดีตวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งในด้านการสอนหนังสือ เป็นที่ปรึกษาทางใจ และที่พึ่งทางการแพทย์ ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งในชุมชน พระสงฆ์จะเป็นผู้ไกล่เกลี่ย แต่ในปัจจุบันบทบาทของวัดเป็นแค่เรื่องพิธีกรรม ดังนั้น กำนันผู้ใหญ่บ้านจึงมีบทบาทสำคัญขึ้นมาแทนที่วัด นอกเหนือจากการใช้กลไกราชการ (อำเภอหรือสถานีตำรวจ)

เกณฑ์การพิจารณาผู้นำชุมชนก็จะเปลี่ยนจากการเน้นเรื่องคุณธรรมและอาวุโส มาสู่การเป็นผู้มีการศึกษา มีเงิน หรือมีอิทธิพลแทน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การเปลี่ยนจากผู้นำที่มีฐานจากระบบเครือญาติมาสู่ผู้นำในระบบอุปถัมภ์

การจัดองค์กรของชุมชนยังตั้งอยู่บนกลุ่มธรรมชาติที่ชาวบ้านเป็นผู้จัดตั้งขึ้นเอง เช่น กลุ่มฉาบปทิจ กลุ่มสวนยาง ส่วนเครือข่ายระหว่างชุมชนนั้น โยงใยกันด้วยผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่บ้านสำคัญ

หลังจากความพยายามจะดำเนิน โครงการศูนย์กอกอุตสาหกรรมของ เจน โก้ ที่อำเภอปลวกแดง ไม่สำเร็จจากปัญหาการประท้วงไม่เอาของประชาชนแล้ว และคณะทำงานร่วมของกระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ และอุตสาหกรรม ได้ให้เวลาถึงสิ้นปี พ.ศ. 2544 ในการย้ายหลุมฝังกลบขยะอุตสาหกรรมของเจน โก้ ออกจากนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ตลอดจนการนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ไม่อนุญาตให้เข้าพื้นที่ในการนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ดำเนินกิจการอีกต่อไปได้ เจน โก้ ก็ยังมีความพยายามต่อที่จะหาทางเลือกหาพื้นที่ ที่จะดำเนินโครงการฯ ต่อ โดยมีทางเลือกที่มีผู้เป็นนายหน้านำที่ดินมาขายให้ ที่ตำบลหนองสะลอก อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง

ความพยายามในการก่อตั้งศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมของบริษัทบริหารและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จำกัด หรือ เจน โก้ หลังจากที่ต้องประสบปัญหาทั้ง 2 ด้านตามที่กล่าวมาแล้ว ความพยายามมิได้มีมาโดยตลอด เนื่องจากสถานที่ที่จะใช้เป็นศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมดังกล่าวตามหลักวิชาการจะต้องมีพื้นที่ถึง 500 ไร่ขึ้นไป

ความจำเป็นต้องมีพื้นที่ก่อสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมที่ถาวรทำให้เจน โก้ต้องดำเนินการแสวงหาพื้นที่ก่อสร้างที่มีขนาดกว้างขวางเพียงพอ ทางเลือกหนึ่งก็คือการสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมที่ตำบลหนองละลอก อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง ซึ่งมีกลุ่มนายหน้าเสนอขายที่ดินถึง 1,359 ไร่ ที่เคยทำงานส่งดินเหนียวสำหรับหลุมฝังกลบที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดให้แก่บริษัทเจน โก้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 และรับทราบถึงความจำเป็นในการใช้พื้นที่ขนาดใหญ่สำหรับศูนย์กำจัดกากของบริษัทเจน โก้ จึงชักชวนบริษัทเจน โก้เข้ามาสำรวจที่ดินในเขตหมู่ 8 ตำบลหนองละลอก อ.บ้านค่าย จังหวัดระยอง ในเขต องค์การบริหารส่วนตำบลหนองละลอก จำนวน 1,359 ไร่

นายทุนที่ดินที่เสนอขาย ได้นำเสนอโครงการขายที่ดินให้กับเจน โก้เมื่อ 3 พฤศจิกายน 2543 ข้อตกลงในการเสนอขายที่ดินมีสาระสำคัญดังนี้ (สุรวิทย์ เติญชัยไทย และคณะ, 2546)

1. การทำสัญญาซื้อขายและเงื่อนไขการชำระเงินจะทำได้เมื่อ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองละลอกและการทำประชาพิจารณ์ผ่านแล้ว
2. ภายใน 10 วัน หลังประชาพิจารณ์ผ่านแล้ว บริษัทฯ จะชำระเงินงวดแรก 20 % งวดที่ 3 ชำระเมื่อเข้ามาดำเนินการก่อสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมในพื้นที่ 10 % งวดที่ 3 ชำระเมื่อนำกากอุตสาหกรรมมาฝังกลบอีก 20 % งวดที่ 4 หลังจากชำระงวดที่ 3 ไปแล้ว 12 เดือน อีก 50 % เฉพาะแปลงที่พร้อมโอน อย่างไรก็ตามการชำระเงินตั้งแต่งวดที่ 1 ถึงงวดสุดท้ายให้แก่เจ้าของที่ดินที่สามารถโอนได้ จะใช้เวลารวมทั้งสิ้น 18 เดือน
3. ทางบริษัทฯ ควรส่งเสริมการศึกษาของเด็กการสนับสนุนโรงเรียน หมู่บ้าน และให้การช่วยเหลือหรือบำรุงวัดตามโอกาสอันควร
4. บริษัทฯ ควรสนับสนุนสถานีนอนมัยตำบลหนองละลอกในด้านเวชภัณฑ์ให้พร้อมที่จะรองรับผู้ป่วยให้ทันเหตุการณ์
5. ในส่วนที่ดินซึ่งทางบริษัทฯ ยังไม่ได้ใช้จากที่ดินทั้งสิ้น 1,359 ไร่ นั้น ทางผู้นำหมู่บ้านจะทำสัญญากับบริษัทฯ ขอเข้ามารับผิดชอบดูแลสวนยาง โดยกลุ่มผู้นำคาดหวังว่าจะนำที่ดินดังกล่าวมาจัดสรรให้กับชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินทำกินเข้ามาทำงานในสวนยาง รายได้จากการขายน้ำยางพาราจะแบ่งเป็นสัดส่วนคือ 50 % เป็นของชาวบ้านที่เข้ามาทำงานในสวนยาง 30 % เป็นของ

กลุ่มผู้รับผิดชอบดูแล 5 % เป็นค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาสวนยาง และส่วนอีก 15 % จะเข้ากองทุนหมู่บ้าน

ความขัดแย้งในการก่อสร้างศูนย์การจัดการกากอุตสาหกรรมของเงินโก้ที่หนองละลอก หลังจากนั้นทางเงินโก้และกลุ่มนายหน้าได้เตรียมทำ ประชาพิจารณ์ โดยกลุ่มนายหน้าเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการและขอเบิกเงินจากเงินโก้ จำนวน 300,000 บาทในขณะเดียวกันเงินโก้ก็ร่วมดำเนินการกับกลุ่มนายหน้า และผู้จัดการฝ่ายประชาสัมพันธ์เงินโก้ ได้นำทีมจำนวน 10 คน เข้ามาทำงานมวตชนในตำบลหนองละลอก กล่าวคือ

ก่อนที่เราจะเรียกประชุมทั้งหมด 600 คน เราลงพื้นที่ไป 3 เดือน ทำความเข้าใจกับชุมชน ทำความเข้าใจกับผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนใหญ่รับทราบ รับรู้แล้ว

การเข้ามาของกลุ่มเงินโก้ครั้งนี้ก็กลับได้สร้างข้อสงสัยเป็นที่สะดุดของชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านอ้างว่ากลุ่มเงินโก้ได้แนะนำตัวเองกับผู้นำหมู่บ้านว่ามาจากกรมโรงงานอุตสาหกรรม แทนที่จะเป็นคนที่ของเงินโก้

การดำเนินประชาพิจารณ์ มีกลุ่มผู้สนับสนุนการก่อสร้างศูนย์การจัดการกากใช้วิธีการระดมชาวบ้านหมู่ละ 50 คน ไปร่วม ประชาพิจารณ์ โดยการนำของแกนนำผู้สนับสนุนและผู้นำชุมชน บางคน ให้ชวนชาวบ้านไป 600-700 คน ไปประชาพิจารณ์ที่โรงแรมสตาร์

ในการประชมติในเอกสารแสดงประชามติดังกล่าวยังประกอบด้วยข้อมูลปะหน้าแบบ แสดงความคิดเห็นเพื่อชี้ให้เห็นถึงผลประโยชน์ที่ชาวบ้านหนองละลอกจะได้รับจากการอนุญาตให้บริษัทเงินโก้เข้ามาสร้างศูนย์จัดการกากในหนองละลอก ได้แก่

1. บริษัทจะมอบสวนยางในเขตกันชนให้ชุมชนทำประโยชน์เพื่อนำเงินเข้าส่วนรวมในตำบลหนองละลอก
2. การก่อสร้างการขนส่งและพนักงานต้องให้คนในชุมชนได้รับสิทธิในการทำงานเป็นอันดับแรก
3. การขนกากอุตสาหกรรมทางชุมชนจะต้องได้รับผลตอบแทนเป็นเงิน 50 บาทต่อตันตลอดไป เพื่อใช้ในการกิจการสาธารณะประโยชน์ และการศึกษาของลูกหลานชาวหนองละลอก
4. จะต้องตั้งกรรมการจากชาวบ้านหนองละลอกตรวจสอบการทำงานของบริษัทตั้งแต่วางงานก่อสร้างและต่อไปอย่างโปร่งใส
5. กรรมการในหมู่บ้านมีสิทธิที่จะเป็นผู้เสนอนักวิชาการอิสระเข้ามาตรวจสอบได้ตลอดเวลาในกรณีที่สงสัย
6. กองทุนหมู่บ้านจะต้องประกอบด้วยตัวแทนจากหมู่บ้านละ 1 คน เพื่อเสนอความเห็นในการนำเงินไปพัฒนาหมู่บ้าน

แต่การดำเนินงานของนายหน้ากลุ่มใหม่ในสายตาของชาวบ้านกลับเป็นการขยายตามข้อ
แข็งที่มีอยู่เดิมให้รุนแรงขึ้น ดังจะเห็นได้จากคำพูดของผู้นำฝ่ายต่อต้านดังนี้

ก็เปลี่ยนว่ากลุ่มนี้ที่คุณไม่เอา ชั้นก็จ้างคนของคุณไปเดินหา จ้างวันละ 50 บาท คือใน
หมู่บ้านแตกแล้ว แล้วใช้วิธีการหนึ่งดี กลุ่มชาวบ้านที่ต่อต้านเริ่มมีปัญหาทำให้ไปปลิวออกมาต่อต้านเจน
โก้ชุดหนึ่ง กลุ่มนายหน้าพอเห็นไปปลิวชุดนี้ กลุ่มนายหน้าก็ทำไปปลิวออกมาตอบโต้ คือตอนนี้เริ่ม
โจมตีกันเองแล้ว

อย่างไรก็ดีการทำ ประชาพิจารณ์ ของบริษัทเจน โก้ถูกมองจากกลุ่มต่อต้านว่าเป็นการทำ
ประชาพิจารณ์ ที่ไม่โปร่งใสเพราะมีการจ่ายเงินให้กับชาวบ้านผู้เข้าร่วมหัวละ 300 บาท ถ้านำ
รถยนต์บรรทุกชาวบ้านไปให้ 800 บาท เป็นผลประโยชน์ต่างตอบแทน จะได้ลูกเกรงใจ ดังที่
ชาวบ้านกล่าว คือ (ประชาพิจารณ์โรงงานเจน โก้ที่หนองละลอก, 2544)

ที่เขาเรียกว่าประชาพิจารณ์ ไม่รู้ว่าเขาดำเนินการกันอย่างไร เจน โก้มีจดหมายมาเชิญเรา
ไป พอเราไปถึงลูกบ้านเราเต็มหมดเลย เรายังไม่รู้เรื่องเลย เขาให้ใช้วิธีเขียนคำถามไปถามพวกที่มี
ไม้ค้ำพูด ซึ่งมีพวกเจน โก้เป็นนักวิชาการ 2 คน กำนัน และผู้ใหญ่เที่ยง มีทั้งหมด 4 คน บอกว่าเจน โก้
คืออย่างนั้นคืออย่างนี้ เราเขียนคำถามก็ตอบไม่หมด

ประชาพิจารณ์สร้างความแตกแยกให้หมู่บ้านมาก ทำให้หมู่บ้านเป็นพันไปแค่ 50 ผมไม่รู้
เรื่องเลย แล้ว 50 คนจะเป็นคนตัดสินใจแทนได้หรือ

รอยปริของความขัดแย้งเริ่มต้นจากกลุ่มผู้ไปร่วม ประชาพิจารณ์ ที่โรงแรมสตาร์เองก็เกิด
ความขัดแย้งทางผลประโยชน์กันเอง โดยมีคนบางกลุ่มได้รับเงินหัวละ 300 บาทตามสัญญา แต่มี
คนบางกลุ่มกลับไม่ได้รับเงิน ผู้ที่ไปแล้วไม่ได้ดังค์ ดังนั้นกลุ่มที่ไม่ได้รับเงินตามสัญญา จึงเริ่มรู้สึก
ไม่พอใจต่อบริษัทเจน โก้

เหตุการณ์ในการทำ ประชาพิจารณ์ ที่โรงแรมสตาร์นำไปสู่ความขัดแย้งที่ตามมาหลัง
กล่าวคือ เมื่อทำ ประชาพิจารณ์ เสร็จแล้วบริษัทเจน โก้ได้ส่งนายทะเบียน ผู้จัดการประชาสัมพันธ์
มา ลอบบี้เกี่ยวกับการสร้างศูนย์กำจัดกากของเจน โก้ที่หมู่ 8 กับผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบล
หนองละลอก โดยทางเจน โก้สัญญาว่าจะเสนอผลประโยชน์ให้กับชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น
การจ้างงานในหนองละลอก 200-300 คน ภาษีขององค์การบริหารส่วนตำบลที่เกี่ยวกับภาษี
โรงเรียน ภาษีป้าย ภาษีที่ดิน ในปีแรกไม่ต่ำกว่า 10 ล้านบาท การตั้งมูลนิธิของชุมชนเพื่อหัก
เปอร์เซ็นต์จากค่ากำจัดกากขยะอุตสาหกรรมตันละ 50 บาท พร้อมทั้งให้มีการตั้งคณะกรรมการ
ตรวจสอบศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม หมู่บ้านละ 1 คน โดยกรรมการแต่ละคนมีเงินเดือน ตามที่ได้
กล่าวข้างต้น

ดังนั้นเจนโกจึงได้ทำหนังสือเป็นทางการโดยนายอนุวัตร โกศล กรรมการบริหาร ขอเข้าใช้พื้นที่ หมู่ 8 เพื่อประกอบกิจการ คือ การสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม ต่อองค์การบริหารส่วนตำบลหนองละลอกก่อนที่จะยื่นขออนุญาตประกอบกิจการโรงงานอุตสาหกรรม จังหวัดระยอง

ความขัดแย้งในการตัดสินใจขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองละลอก

ผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบลหนองละลอกได้นำเรื่องการสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมของเจนโกเข้าสู่การพิจารณาในที่ประชุมของสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองละลอก ในวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 โดยเสนอเป็นวาระขอความเห็นของเรื่องการสำรวจพื้นที่ของบริษัทเจนโก ในวันที่ประชุมดังกล่าวปรากฏว่ามีสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบลเข้าประชุมทั้งสิ้น 17 คน จาก 20 คน โดยมีการลงมติเห็นด้วยกับข้อเสนอของเจนโก 10 คน และไม่ออกเสียง 7 คน (สุธาวัลย์ เสถียรไทย และคณะ, 2546, หน้า 2-166)

ถึงแม้ว่าสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองละลอก จะมีมติสนับสนุนการดำเนินงานของบริษัทเจนโก แต่ภายในกลุ่มสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเองก็มิได้มีกลุ่มการเมืองเดียวกัน แต่ประกอบด้วยสมาชิก 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มสมาชิกเสียงส่วนใหญ่ซึ่งเป็นฝ่ายตั้งทีมบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบล กับสมาชิกเสียงส่วนน้อย ซึ่งมีพันธมิตรเป็นกลุ่มผู้สมัครองค์การบริหารส่วนตำบลที่สอบตก

กลุ่มสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล เสียงส่วนใหญ่ซึ่งสนับสนุนเจนโกให้นำโดย นายสว่าง คณา หรือ เสี่ยวโจ ประธานกรรมการบริหาร องค์การบริหารส่วนตำบลหนองละลอก นายสว่าง คณา เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลของหมู่ 8 ที่ใช้ฐานะความเป็นคนร่ำรวยจนได้ตำแหน่งประธานกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ถึงแม้จะไม่ใช่นายบ้านค่าย โดยพื้นเพ เพราะมีร้านขายเฟอร์นิเจอร์ ลิฟวิ่งโฮม ที่ตัวเมืองระยอง แต่นายสว่าง คณา ก็เป็นเพื่อนกับ สส. ช. ผู้นำกลุ่มบ้านค่าย นายสว่าง คณานั้นมีภรรยาเป็นคนบ้านค่ายซึ่งมีที่ดินในหมู่ 8 ประมาณ 500 ไร่ ติดกับที่ดินของ สส.ช.กลุ่มสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเสียงข้างน้อย เป็นกลุ่มที่มีความผูกพันอยู่กับผู้ใหญ่อุด. ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 และ สจ.ปส. อดีตผู้ช่วย สส. ของนาย สส. นอกจากนี้ สจ. ปส.ยังเ็นกรรมการสิ่งแวดล้อมของสภาจังหวัดระยองด้วย จึงอยู่ในฐานะที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องเจนโกได้โดยตรง

ผู้ใหญ่อุด.และ สจ. ปส. มีสถานภาพตรงข้ามกับกลุ่มนายสว่าง คณา เนื่องจากความเป็นคนหนองละลอกโดยกำเนิด และมีฐานที่มั่นอยู่ที่หมู่ 3 จึงถือเป็นศูนย์กลางของตำบล รวมถึงมีจุดยืนทางการเมืองท้องถิ่นผูกพันกับกลุ่มบ้านเพโดยผ่าน นาย สส. และนาย ปส. (นามสมมติ) อดีต สจ. ปลวกแดง ที่ลงสมัครสมาชิกวุฒิสภาในการเลือกตั้งครั้งที่ผ่านมา

ความขัดแย้งระหว่างสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้ง 2 กลุ่ม เคยปะทุขึ้นมา ก่อนหน้านี้จากกรณีที่ดินายสว่าง คณา ประธานกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลพายาม ที่จะย้ายที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลไปอยู่ที่หมู่ 8 การย้ายดังกล่าวเป็นสิ่งที่ขัดกับความรู้สึกของฝ่ายค้านที่เห็นว่าที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลควรตั้งอยู่ในหมู่ 3 ซึ่งเป็นศูนย์กลางชุมชนหนองละลอกมาตั้งแต่อดีต นอกจากนี้ยังมองว่าการย้ายไปหมู่ 8 เป็นการสร้างฐานการเมืองของนายสว่าง คณา ในตำบลหนองละลอก

ดังนั้นเรื่องเงินโก๊จึงเป็นการตอกย้ำความขัดแย้งให้รุนแรงขึ้น เนื่องจากนายสว่าง คณา ประธานกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลถูกมองว่าเป็นผู้หนึ่งที่ได้รับผลประโยชน์จากการขายที่ดินให้กับเงินโก๊ ประมาณ 100 ไร่

สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลกลุ่มฝ่ายค้านซึ่งไม่ได้ออกเสียงในการประชุมสภา เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 แต่ก็ไม่พอใจในมติดังกล่าว ได้ออกมาเคลื่อนไหวโดยการออกมาชี้แจงกับกลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นพันธมิตร ซึ่งไม่ได้รับเลือกเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มฝ่ายต่อต้านมองเรื่องการประชุมองค์การบริหารส่วนตำบล 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 ที่สภาอ้างว่า เงินโก๊เข้ามาขอสำรวจพื้นที่

ในอีกมุมมองหนึ่งคือ องค์การบริหารส่วนตำบลพุดจริง แต่เอกสารไม่ใช่ว่าจะอนุมัติให้เงินโก๊ให้สำรวจแค่พื้นที่ แต่เอกสารเขียนว่าอนุมัติให้เงินโก๊เข้ามาใช้พื้นที่ เวลาคุยในที่ประชุมเขาบอกเพื่ออนุมัติให้ทางนี้เข้ามาในพื้นที่ ทางนี้ก็ โอเค ยกมือ แต่บันทึกในการประชุมให้เข้ามาใช้พื้นที่ (สุรวัณย์ เสถียรไทย และคณะ, 2546, หน้า 2-167)

จากการรับรู้วามติของสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นการ หมกเม็ด ให้เงินโก๊เข้ามาสร้างศูนย์กักตักได้ทำให้ผู้นำกลุ่มฝ่ายค้านได้เคลื่อนไหวต่อต้านตามมติดังกล่าว และอ้างวามติขององค์การบริหารส่วนตำบลไม่มีการประชาสัมพันธ์ชี้แจงให้ชาวบ้านรับทราบก่อนตัดสินใจ ดังนั้นในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 ซึ่งเป็นที่จะมีการประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อรับรองรายงานการอนุญาตให้เงินโก๊เข้ามาดำเนินการใช้พื้นที่

กลุ่มฝ่ายค้านใช้วิธีการชุมนุมประท้วงเพื่อต่อต้านการเข้ามาของเงินโก๊ โดยการยื่นหนังสือให้ผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบลมาชี้แจงเกี่ยวกับกรณีการอนุมัติให้เงินโก๊เข้ามาใช้พื้นที่ การชุมนุมประท้วงกลุ่มฝ่ายค้าน นำโดยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 หมู่ 4 หมู่ 7 รวมถึงสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลฝ่ายค้านในสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองละลอก โดยมีชาวบ้านเข้าร่วมประมาณ 100 กว่าคน

การชุมนุมประท้วงกักตักกอดสาหร่ายฝายในในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 นั้นมุ่งกดดันไม่ให้เงินโก๊เข้ามาสร้างศูนย์กักตักกอดสาหร่ายโดยตรง กล่าวคือ ผู้ชุมนุมได้

เตรียมแผ่นป้ายมาต่อต้านเจนโก้ และแผ่นโปสเตอร์โจมตีความไม่โปร่งใสในมติของสภาองค์การบริหารส่วนตำบล นอกจากนี้ยังได้เตรียมโทรโข่งสำหรับการพูดบนท้ายรถกระบะกลางที่ชุมนุม กลุ่มผู้ชุมนุมได้เรียกร้องให้ จ.อ.สุทิน ชนะสุนทร ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลออกมาชี้แจงเกี่ยวกับมติของสภาเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 แต่การชี้แจงของ จ.อ.สุทิน ก็ยังไม่ทำให้ชาวบ้านพอใจในคำตอบที่ได้รับ กลุ่มผู้ชุมนุมจึงเรียกร้องให้ นายพงษ์ศักดิ์ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ในฐานะเลขานุการสภาองค์การบริหารส่วนตำบลออกมาชี้แจงเพิ่มเติม หลังจากที่ นายพงษ์ศักดิ์ ได้ชี้แจงแล้ว กลุ่มผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบลหลายคนก็ได้หารือกันเพื่อหาทางแก้ปัญหาและตกลงกันว่า จะระงับการให้เจนโก้เข้ามาสำรวจในพื้นที่และทำหนังสือแจ้งให้เจนโก้ทราบ

ความล้มเหลวการจัดการความขัดแย้งที่หนองละลอก

รูปแบบการทำประหัตถ์ ถือว่าเป็นรูปแบบการจัดการความขัดแย้งของฝ่ายสนับสนุนของกลุ่มนายหน้าที่ดิน กลุ่มใหม่ ทั้งที่ความขัดแย้งเมื่อเหตุการณ์วันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 นำจะยุติได้หลังจากที่เจนโก้ทำหนังสือขอระงับการใช้พื้นที่แต่กลับเป็นไปในทางตรงข้าม คือ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มฝ่ายต่อต้านและฝ่ายสนับสนุนการสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมของเจนโก้ขยายตัวรุนแรงและกว้างขวางขึ้นเมื่อ บริษัทเจนโก้ยังคงดำเนินงานในหนองละลอกต่อ โดยทำข้อตกลงกับกลุ่มนายหน้าที่ดินกลุ่มใหม่ที่นำโดย นางนุจิ มาสสิดิต และได้รับการสนับสนุนจาก นายอุทัย สอนหลักทรัพย์ ประธานสมาคมผู้ประกอบการทำสวนยางพาราแห่งประเทศไทย อย่างไรก็ดี กลุ่มนายหน้าที่ดินกลุ่มใหม่ยังคงดำเนินงานร่วมกับกลุ่มนายหน้าชุดเดิม ซึ่งนำโดยนายเที่ยง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8 กลุ่มนายหน้าที่ดินมีฐานะเป็นหัวหอกของฝ่ายสนับสนุนเจนโก้ ที่ก่อรูปขึ้นมาหลังการชุมนุมประท้วง ฝ่ายสนับสนุนดังกล่าวประกอบด้วยผู้นำชุมชนของกลุ่มบ้านค่าย ได้แก่ เลขานุการ สส. ช. ผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบลหนองละลอก กำนัน และผู้ใหญ่บ้านหนองละลอก อาจารย์ใหญ่ของโรงเรียน เป็นต้น (ประชาพิจารณ์โรงงานเจนโก้ที่หนองละลอก, 2544)

ในการทำข้อตกลงงานด้านมวลชนสัมพันธ์ โดยงานประชาสัมพันธ์ PR ระหว่างกลุ่มนายหน้ากับบริษัทเจนโก้ นั้น ทั้ง 2 ฝ่ายตกลงกันว่าในระยะแรกทางกลุ่มนายหน้าจะต้องหารายชื่อสนับสนุนการสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม ให้ได้ 40 % ของผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งในหนองละลอก โดยทางบริษัทเจนโก้จะจ่ายเงินให้ 120,000 บาท ถ้าบรรลุเป้าหมายในขั้นนี้ ส่วนเป้าหมายในการทำงานขั้นสุดท้ายนั้นจะต้องหารายชื่อชาวบ้านที่เห็นด้วยถึง 70 % รวมถึงรายชื่อผู้นำที่เห็นด้วยอีก 80 % ซึ่งถ้าบรรลุเป้าหมายก็จะได้รับเงินค่าดำเนินการอีก 1,480,000 บาท รวมค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่เจนโก้จะต้องจ่าย 1,600,000 บาท หลังจากที่ดำเนินงานประชาสัมพันธ์แล้ว กลุ่มนายหน้าก็จะ

ให้ออกสารแสดงความคิดเห็นเพื่อลงประชามติว่าเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบกับการที่บริษัทเจนโก้ จะเข้ามาใช้พื้นที่ในตำบลหนองละลอกก่อสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม โดยชาวบ้านที่แสดง ความเห็นจะต้องแนบสำเนาบัตรประจำตัวประชาชนและแสดงเจตจำนงที่จะให้บริษัทฯ นำเอกสารที่เซ็นชื่อไปใช้ประกอบในการยื่นขอประกอบกิจการของเจนโก้ต่อหน่วยราชการ ในเอกสารแสดงประชามติดังกล่าวยังประกอบด้วยข้อมูลปะหน้าแบบแสดงความคิดเห็นเพื่อ ชี้ให้เห็นถึงผลประโยชน์ที่ชาวบ้านหนองละลอกจะได้รับจากการอนุญาตให้บริษัทเจนโก้เข้ามา สร้างศูนย์กำจัดกากในหนองละลอก ได้แก่ (สุชาวลย์ เสถียรไทย และคณะ, 2546, หน้า 2-169)

1. บริษัทจะมอบสวนยางในเขตกันชนให้ชุมชนทำประโยชน์เพื่อนำเงินเข้าส่วนรวมใน ตำบลหนองละลอก
2. การก่อสร้างการขนส่งและพนักงานต้องให้คนในชุมชนได้รับสิทธิในการทำงานเป็น อันดับแรก
3. การขนกากอุตสาหกรรมทางชุมชนจะต้องได้รับผลตอบแทนเป็นเงิน 50 บาทต่อตัน ตลอดไป เพื่อใช้ในกิจการสาธารณะประโยชน์ และการศึกษาของลูกหลานชาวหนองละลอก
4. จะต้องตั้งกรรมการจากชาวบ้านหนองละลอกตรวจสอบการทำงานของบริษัทตั้งแต่ เริ่มงานก่อสร้างและต่อไปอย่างโปร่งใส
5. กรรมการในหมู่บ้านมีสิทธิที่จะเป็นผู้เสนอนักวิชาการอิสระเข้ามาตรวจสอบได้ ตลอดเวลาในกรณีที่สงสัย
6. กองทุนหมู่บ้านจะต้องประกอบด้วยตัวแทนจากหมู่บ้านละ 1 คน เพื่อเสนอความเห็น ในการนำเงินไปพัฒนาหมู่บ้าน

แต่การดำเนินงานของนายหน้ากลุ่มใหม่ในสายตาของชาวบ้านกลับเป็นการขยายตาม ข้อแย้งที่มีอยู่เดิมให้รุนแรงขึ้น สร้างความไม่พอใจของกลุ่มต่อต้านที่มีต่อกลุ่มนายหน้ากลุ่มใหม่ ได้ขยายใหญ่ขึ้นจนมีการจัดตั้งเป็นกลุ่มอนุรักษ์ตำบลหนองละลอก และได้ส่งตัวแทนเข้าพบสภา องค์การบริหารส่วนตำบลหนองละลอก เพื่อขอคำยืนยันเรื่องการไม่อนุญาตให้เจนโก้สร้างศูนย์ กำจัดกากอุตสาหกรรม ต่อมาในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 องค์การบริหารส่วนตำบล ได้ทำ หนังสือถึงเจนโก้ ว่า เพื่อให้การประทุงดังกล่าวยุติลงด้วยดี จึงได้รับปากกับกลุ่มผู้ประท้วงว่าจะ ไม่อนุญาตการก่อสร้างโรงงานตามที่ผู้ประท้วงต้องการ

การที่ชาวบ้านหนองละลอกฝ่ายต่อต้านไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากไม่ให้สร้างศูนย์กำจัด กากที่หนองละลอกนั้น เนื่องจากชาวบ้านฝ่ายต่อต้านนั้นส่วนมากเป็นกลุ่มยากจนและไม่มีอำนาจ ต่อรองในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในอนาคตได้ ทักษะจนตรอกเช่นนี้เกิดจาก

ประสบการณ์ของชาวบ้านผู้ไร้อำนาจ ว่าในอดีตเมื่อเกิดปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมในชุมชนหนอง
ละลอก ปรากฏว่าไม่สามารถพึ่งตนเองหรือผู้เกี่ยวข้องให้เข้ามาแก้ปัญหาได้

การจัดการความขัดแย้งของฝ่ายต่อต้านประสบผลสำเร็จเมื่อบริษัทเจนโก้เห็นว่าต้อง
ยุติการก่อสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมที่หนองละลอก เพราะผู้กระแสมวลชนไม่ไหว
บริษัทเจนโก้ โดยนายศรีภพ สารสาส ประธานเจ้าหน้าที่บริหาร ได้ทำหนังสือขอระงับการใช้
พื้นที่ ลงวันที่ 12 กุมภาพันธ์ นอกจากนี้ข่าวประชาสัมพันธ์ของเจนโก้ ยังได้อ้างไว้ (ประชาพิจารณ์
โรงงานเจนโก้ที่หนองละลอก, 2544)

ต่อมาในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 นายสว่าง คณา ในนามประธาน
กรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ได้ทำหนังสือถึงเจนโก้พร้อมผู้ใหญ่บ้านว่า เพื่อให้
การประท้วงดังกล่าวยุติลงด้วยดี จึงได้รับปากกับกลุ่มผู้ประท้วงว่าจะไม่อนุญาตการก่อสร้าง
โรงงานตามที่อยู่ประท้วงต้องการ

หลังจากนั้นปัญหาความขัดแย้งที่ตำบลหนองละลอกก็สิ้นสุดลง ก็ถือว่าเป็นการต่อสู้
ของภาคประชาชนที่ประสบความสำเร็จ ต่อโครงการขนาดใหญ่ที่มีผลกระทบต่อประชาชน
โดยเฉพาะ โครงการ ในลักษณะที่เป็นการสร้างมลพิษ โดยจะสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม
หรือแม้แต่การนำมาทำลายหรือฝังกลบในเขตพื้นที่ ในเมื่อประชาชนไม่ต้องการ โครงการดังกล่าว
ข้างต้น

แนวทางและมาตรการในการจัดการปัญหาความขัดแย้งระหว่างโรงงานเจนโก้กับชุมชน

จากการศึกษาโครงการขนาดใหญ่แต่ละโครงการที่มาจากนโยบายรัฐบาล ล้วนแต่มี
ปัญหากับประชาชนในพื้นที่จนเกิดปัญหาความขัดแย้งออกสู่เวทีสาธารณะ หากไม่มีแนวทางหรือ
มาตรการป้องกันและหาทางออกร่วมกันแล้ว โครงการพัฒนาต่าง ๆ ของภาครัฐย่อมจะเดินไปไม่ได้
ผลการวิจัยในวิทยานิพนธ์นี้ก็พบปัญหาเช่นเดียวกับโครงการขนาดใหญ่ ดังกล่าว เช่นเดียวกัน
กล่าวคือพบว่าเกิดความล้มเหลวของการจัดการความขัดแย้งเกี่ยวกับปัญหามลพิษระหว่างโรงงาน
เจนโก้กับชุมชนเขตอุตสาหกรรมจังหวัดระยอง ดังนั้น ผู้วิจัยจะใช้ตัวแบบการมีส่วนร่วมของ
ประชาชน (Participatory model) ในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมมาเป็นฐานคิดในการนำเสนอ
แนวทางและมาตรการที่สอดคล้องกับผลการศึกษา โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน
ของภาคประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

สถานการณ์ ในปัจจุบันการจัดการกากของเสียอันตรายที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ของ
ประเทศไทย ยังเป็นปัญหาที่ยังไม่ได้ข้อยุติในการจัดการ ดังนั้นการจัดการกากของเสียอันตรายใน
ปัจจุบันจึงอยู่ในรูปศูนย์กำจัดกากที่มีลักษณะเป็นโครงการนำร่องในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด

นอกเหนือจากนั้น หน่วยกำจัดกากที่ไม่ใช่ศูนย์กำจัดกากของเสียโดยตรงหรือมีการดำเนินการอย่าง
ไม่เป็นระบบครบวงจร เช่นการกำจัดกากของเสียอาจอยู่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการผลิตใน
โรงงานปูน เป็นต้น

สถานการณ์ของศูนย์และหน่วยกำจัดกากเช่นนี้ทำให้ประเทศไทยยังมีกากของเสียอันตราย
ที่ไม่ถูกกำจัดสะสมเพิ่มขึ้นทุกปี อันนำไปสู่ การทิ้งขยะเถื่อนกฎหมาย รวมถึงการบริหารแบบ
ผูกขาดน้อยรายในปัจจุบันทำให้ต้นทุนการกำจัดกากมีราคาแพงในปัจจุบัน

ความพยายามในการสร้างศูนย์กำจัดกากถาวรคืออยู่ในพื้นที่ไม่น้อยกว่า 500 ไร่
ที่สามารถดำเนินการได้ใน 30 ปี และการใช้เทคโนโลยีที่กำจัดกากสมัยใหม่ที่เป็นระบบครบวงจร
นั้นดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 แต่จนถึงปัจจุบันก็ยังไม่สามารถก่อสร้างศูนย์กำจัดกากได้
เนื่องจากการดำเนินการก่อสร้างขาดการมีส่วนร่วมของภาคชุมชน ตั้งแต่ขั้นการรับรู้ข้อมูลของ
โครงการก่อสร้าง การร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ และเท่าเทียมกัน การร่วมกันตัดสินใจไป
ในการวางแผนตลอดจนถึงการร่วมลงทุน และรับผลประโยชน์หรือผลกระทบจากศูนย์กำจัดกาก
ของเสียด้วย

การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของภาคประชาชนที่มีส่วนได้
ส่วนเสีย เป็นกฎเกณฑ์ในการ ดำเนินการกำจัดกากพิษถาวร ให้แล้วเสร็จได้นั้นภาคประชาชนจะต้องมี
ส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกขั้นตอน ดังนี้

การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการรับรู้ของข้อมูลของโครงการ

การมีส่วนร่วมในขั้นนี้จำเป็นต้องให้ภาคประชาชนโดยเฉพาะชุมชนที่ได้รับผลกระทบ
ได้เข้าใจถึงโครงการ และมีความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการกำจัดกากของเสีย
โดยการประชาสัมพันธ์อย่างกว้างขวาง แก่สาธารณะชนซึ่งมิใช่จำกัดอยู่เพียงหน่วยราชการ
หรือ องค์การปกครองท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เท่านั้น ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการรับรู้ข้อมูล
เกี่ยวกับการจัดการขยะมลพิษ ผู้วิจัยเห็นว่ามาตรการที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ ก็คือการบังคับใช้
พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 ให้มีประสิทธิภาพการตรากฎหมายใหม่
เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน

1. การบังคับใช้พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 ให้มีประสิทธิภาพ
ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อให้รับรู้เกี่ยวกับโครงการกำจัดขยะพิษ ควรมีกลไก
และกระบวนการในการบังคับใช้ พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของทางราชการ ที่ประกาศในปี
พ.ศ. 2540 ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังนี้

1.1 ควรกำหนดขอบเขตอย่างชัดเจนของข้อมูลข่าวสารที่เป็นความลับและ
การใช้ดุลพินิจของคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ และพนักงานเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบ

ในหน่วยงานของรัฐที่จะเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร ตามมาตรา 15

1.2 ควรกำหนดว่า ในกรณีที่การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารจะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ เช่น การรักษาสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความปลอดภัย และสุขภาพอนามัยของประชาชน เจ้าหน้าที่จะต้องเปิดเผยข้อมูลข่าวสารดังกล่าว แม้ว่าจะได้รับการคัดค้านหรือไม่ได้รับความยินยอมจากเอกชนหรือเจ้าของข้อมูลก็ตาม

1.3 ควรกำหนดระยะเวลาในการพิจารณาคำขอข้อมูลข่าวสารของหน่วยงานรัฐให้แล้วเสร็จ

1.4 ควรกำหนดบทลงโทษที่ชัดเจน เนื่องจากกฎหมายนี้จากบทลงโทษหากไม่ปฏิบัติตามในปัจจุบันใช้เพียงการประเมินผลของก.พ.ร. เป็นสิ่งจูงใจและการบังคับให้มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารเท่านั้น

1.5 ควรกำหนดหรือออกประกาศให้ข้อมูลข่าวสารของราชการด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ หรือข้อมูลที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติ หรือข้อมูลที่มีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน เป็นข้อมูลข่าวสารที่ต้องจัดไว้ให้ประชาชนตรวจดูได้ตามมาตรา 9 (8) แห่งพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540

2. การตรากฎหมายใหม่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อให้รับรู้เกี่ยวกับโครงการกำจัดขยะพิษ ควรมีกฎและกระบวนการในการบังคับใช้ เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปี พ.ศ. 2550 ดังนั้น ควรมีการตรากฎหมายใหม่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ดังนี้

2.1 ร่าง พ.ร.บ. การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ

2.2 ร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอกฎหมาย และ

2.3 ร่างกฎหมายว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ร่าง พ.ร.บ. ทั้ง 3 ฉบับริเริ่มโดย สถาบันพระปกเกล้า ซึ่งมีสาระที่สำคัญ ดังนี้

1. จัดให้มีคณะกรรมการการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อทำหน้าที่เป็นกลไกสนับสนุนการใช้สิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีความหมาย

2. กำหนดบทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีความชัดเจนว่ามีบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมมากน้อยเพียงใดและอย่างไร

3 กำหนดแนวทาง หรือรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ยืดหยุ่น และสามารถประยุกต์ใช้กับการมีส่วนร่วมหลากหลายรูปแบบ ทั้งการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย

การพัฒนาที่อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพ การมีส่วนร่วมในระดับโครงการหรือกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติหน้าที่หรือการพิจารณาวินิจฉัยของเจ้าหน้าที่ปกครอง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อม

4. การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในทุกขั้นตอน ทั้งการมีส่วนร่วมรับรู้ข้อมูลที่เหมาะสมล่วงหน้าผ่านการเผยแพร่ที่ทั่วถึง การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นผ่านการจัดทำรายงานประมวลข้อคิดเห็นที่ได้ส่งกลับผู้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างทันท่วงที การมีส่วนร่วมตัดสินใจ การมีส่วนร่วมปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยงานรัฐ และมีส่วนร่วมติดตามตรวจสอบการดำเนินการ

5. การพัฒนาขีดความสามารถหรือการเสริมสร้างหรือยกระดับความรู้ความเข้าใจของเจ้าหน้าที่รัฐส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

6. กำหนดบทลงโทษ กรณีไม่ปฏิบัติตามกฎหมายการมีส่วนร่วมทั้งนี้ กระบวนการรับฟังความคิดเห็นต่อร่างกฎหมายควรนำกระบวนการประชาเสวนาร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องอย่างทั่วถึงมาปรับใช้ เพื่อหาข้อสรุปที่เป็นฉันทามติร่วมกันของทุกฝ่าย

การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการแสดงความคิดเห็น

กลไกและกระบวนการหลักในการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการแสดงความคิดเห็น ในสังคมไทยปัจจุบันได้แก่ การทำประชาพิจารณ์ เนื่องจากการทำประชาพิจารณ์เป็นกิจกรรมที่ใช้เป็นพื้นฐานในการประเมินผลการวิเคราะห์ผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม (EIA) ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นสาธารณะโดยวิธีประชาพิจารณ์ พ.ศ. 2539 หรือการวิเคราะห์ผลกระทบด้านสุขภาพในโครงการสิ่งแวดล้อม (EHIA) เป็นการดำเนินการตามขั้นตอนที่ต้องดำเนินการ ตามมาตรา 67 วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ที่กำหนดว่าโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง ทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน จัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน ตามประกาศของคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ดังนั้น ในงานวิจัยนี้จึงขอเสนอแนะ การพัฒนาการทำประชาพิจารณ์ ดังกล่าวให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันยิ่งขึ้น คือ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนจะต้องให้มีการทำประชาพิจารณ์ตามหลักการที่ถูกต้อง โดยตั้งอยู่บนหลักการที่สำคัญของการทำประชาพิจารณ์แบบมีส่วนร่วม ดังนี้ (ชลัท ประเทืองรัตนนา, 2542, หน้า 114-118)

1. หลักการรับฟังก่อนตัดสินใจ การรับฟังก่อนการตัดสินใจเป็นหลักการที่สำคัญ กล่าวคือ ต้องจัดการรับฟังความคิดเห็นก่อนการตัดสินใจในการอนุมัติ หรือสร้างโครงการ

การทำประชาพิจารณ์ต้องทำประชาพิจารณ์ตั้งแต่เริ่มต้น โครงการ และก่อนที่จะมีการซื้อขายที่ดิน ถ้างลงทุนไปแล้ว หรือมีการเซ็นสัญญาไปแล้วก็ไม่มีประโยชน์

2. หลักการไม่มีส่วนได้ส่วนเสียของคณะกรรมการ คณะกรรมการประชาพิจารณ์ต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อความเป็นกลางมากที่สุด กระบวนการประชาพิจารณ์ ดังนั้นบุคคลต่อไปนี้ ไม่ควรทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการ เช่น คู่กรณี หรือผู้ผลักดันโครงการ หรือ พรรคพวกของผู้ที่ริเริ่มโครงการ ก็ไม่ควรเป็นคณะกรรมการในการทำประชาพิจารณ์ในการทำโครงการ ดังกล่าว

3. หลักการยอมรับของคู่กรณี คู่กรณีควรยอมรับในการทำประชาพิจารณ์ว่ามีความเป็นธรรมทั้งสองฝ่าย การทำประชาพิจารณ์จะได้ผล การยอมรับคู่กรณี อาทิเช่น การยอมรับในคณะกรรมการประชาพิจารณ์ การยอมรับในการกำหนดการการทำประชาพิจารณ์ สถานที่ การทำประชาพิจารณ์ และที่สำคัญคือการยอมรับ กลไกการประชาพิจารณ์ในโครงการดังกล่าว การจัดทำประชาพิจารณ์จึงจะเดินหน้าต่อไปได้

4. หลักการเข้าถึงง่าย การจัดประชาพิจารณ์ควรจัดในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ เพื่อความสะดวกต่อการเข้าถึงของประชาชนที่ได้รับผลกระทบ ถ้าหากจัดไกลจากพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ ต่อประชาชน ประชาชนในพื้นที่อาจเดินทางไปยากลำบาก และไม่มีค่าเดินทางเพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนจน ยังมีการจัดทำประชาพิจารณ์หลายครั้งหลายคราว ค่าใช้จ่ายและค่าเสียเวลาในการเดินทางก็จะเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว

5. หลักการรับฟังอย่างรอบคอบ การรับฟังอย่างรอบด้านรัฐต้องให้โอกาสจากประชาชน ที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการ ได้แสดงความคิดเห็นและข้อคัดค้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นประเด็นข้อกฎหมาย สภาพแวดล้อมตามข้อเท็จจริง หรือ คำวินิจฉัยในกรณีอื่นที่มีข้อเท็จจริงเหมือนกัน ในเวทีประชาพิจารณ์ควรเปิดโอกาสให้แต่ละฝ่ายมีโอกาสแสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน และการจะได้รับข้อมูลอย่างรอบด้านจริง ๆ ไม่ควรจัดทำประชาพิจารณ์เพียงรอบเดียว ควรจัดทำประชาพิจารณ์หลาย ๆ ครั้งจนกว่าจะได้ข้อเท็จจริงรอบด้านครบทุกฝ่าย

6. หลักการขอตรวจเอกสาร หลักการรับฟังจะสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อ ผู้จัดทำประชาพิจารณ์ได้ให้โอกาสแก่คู่กรณี หรือ ประชาชนผู้ถูกกระทบสิทธิในการขอตรวจดูพยานหลักฐานต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นพยานหลักฐานจากคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งหรือความเห็นจากประชาชนทั่วไป หรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง หรือความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ทั้งนี้เมื่อได้เอกสารครบถ้วนแล้ว จะได้เกิดการทำประชาพิจารณ์ที่มีการแสดงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

7. หลักการพิสูจน์ความจริง การจัดทำประชาพิจารณ์มิใช่จัดทำเพียงครั้งเดียวแล้วแยกย้ายกันไปควรจัดทำหลายครั้ง หลายคราว เพื่อให้พิสูจน์ความจริงได้กระจ่าง การรับฟังความคิดเห็น

ประธานสภาผู้แทนราษฎรและประธานวุฒิสภาเพื่อประกาศในราชกิจจานุเบกษาให้มีการออกเสียงประชามติได้

2. กรณีที่มีกฎหมายบัญญัติให้มีการออกเสียงประชามติ โดยรัฐต้องดำเนินการให้ข้อมูลอย่างเพียงพอ และให้บุคคลฝ่ายที่เห็นชอบและไม่เห็นชอบกับกิจการนั้น มีโอกาสแสดงความคิดเห็นของตนได้อย่างเท่าเทียมกัน หลักเกณฑ์และวิธีการออกเสียงประชามติให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการออกเสียงประชามติ พ.ศ. 2552 ตามหลักการทำประชามติ ดังนี้

2.1 หลักการปกครองที่เป็นอำนาจอธิปไตยของประชาชน ในการออกเสียงประชามติตามรัฐธรรมนูญ ได้ถือว่าเป็นอำนาจอธิปไตยของประชาชน กลายเป็นหนึ่งในรากฐานของระบอบประชาธิปไตยในรัฐประชาธิปไตยใหม่ โดย ประมวลกฎหมายผ่านหลักรัฐธรรมนูญที่สำคัญ นั่นคือการถือว่าประชาชนมีฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตย จึงมีสิทธิในการออกเสียงประชามติ ในโครงการที่ส่งผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นสิทธิการการเมืองสูงสุด เบื้องต้น

2.2 หลักการความชอบธรรม ถือว่ามีบทบาทหน้าที่หลักอย่างหนึ่งที่สำคัญคือการสร้างความชอบธรรมแก่กระบวนการตัดสินใจในโครงการที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตของประชาชน บทบาท หน้าที่ดังกล่าวของกลไกการออกเสียงประชามติ ตั้งอยู่บนข้อสมมติฐานหลักคือ การตัดสินใจทางการเมืองที่ มีระดับความชอบธรรมสูงสุดจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเป็นการตัดสินใจด้วยตนเองของประชาชนโดยผ่านการออกเสียงโดยตรง การตัดสินใจทางการเมืองโดยผ่านการออกเสียงประชามติ

2.3 หลักการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของพลเมือง เป็นหลักประการหนึ่งที่ฝ่ายสนับสนุนการจัดการออกเสียงประชามติ กล่าวถึงก็คือ การออกเสียงประชามติเป็นกลไกที่จะช่วยให้สังคมสมัยใหม่ที่มีประชากรจำนวนมากมาย ลดปัญหาความขัดแย้งในสังคม เช่น การเห็นชอบไม่เห็นชอบโครงการต่าง ๆ เป็นต้น ดังนั้น การออกเสียงประชามติจึงเป็นกระบวนการที่ช่วยเสริมสร้างการมีส่วนร่วมกันปกครองตนเองโดยตรงของพลเมือง

การจัดทำประชามติถือว่าการตัดสินใจ ในการเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบโครงการ โดยใช้วิธีการลงมติว่าจะเอาหรือไม่เอาโครงการ ซึ่งในกรณีศึกษานั้นผิติดั้งแต่เริ่มต้นและชี้ให้เห็นว่าไม่ได้ตั้งใจจริงที่จะใช้ประชามติ เพื่อแก้ไขความขัดแย้ง การจัดทำประชามติ ที่ไม่เหมาะสมเป็นอย่างยิ่งที่จะใช้ เมื่อความขัดแย้งปะทุและขยายตัวไปมากแล้ว แต่ควรใช้แต่เนิ่น ๆ ในช่วงเริ่มต้นก่อนความขัดแย้งปรากฏหรือความขัดแย้งยังไม่ขยายตัวไปมากนัก เมื่อสุ่มเสี่ยงจัดทำประชามติ

จึงเสียเวลา เสียเงินทองอย่างน่าเสียดาย มีหน้าจ้ำกักลับเพิ่มความไม่พอใจต่อทั้งฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายคัดค้านมากขึ้น โดยเฉพาะฝ่ายคัดค้านไม่พอใจการจัดทำประชามติ เป็นอย่างมากและมีความรู้สึกเกลียดและไม่ยอมรับ ในการจัดทำประชามติ ในเมื่อมีความขัดแย้งอยู่

การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการดำเนินโครงการ

ในการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการดำเนินโครงการ เกี่ยวกับการจัดการขยะมูลพิษ ผู้วิจัยเห็นว่ามาตรการที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในปัจจุบันมี 2 รูปแบบ คือ (สถาบันพัฒนาสิ่งแวดล้อมไทย, 2552)

1. การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการตรวจสอบโครงการ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการตรวจสอบโครงการนั้น ควรสนับสนุนให้จัดตั้งคณะกรรมการตรวจสอบการมีส่วนร่วมในรูปของกรรมการไตรภาคี เพื่อตรวจสอบโครงการระหว่างก่อสร้างและประกอบกิจการ การมีส่วนร่วมแบบนี้หมายความว่าทุกฝ่ายต้องยอมรับโครงการ ดังกล่าวแล้ว ถ้าหากชุมชนไม่ยอมรับก็จะเกิดปัญหาเช่นที่บริษัทเจนโก้เผชิญอยู่ การมีส่วนร่วมตรวจสอบโครงการ เป็นคนละเรื่อง คนละขั้นตอนกับการตัดสินใจซึ่งได้กล่าวถึงแล้วในช่วงต้น การมีส่วนร่วมตรวจสอบโครงการฯ มีการตั้งคณะกรรมการไตรภาคี หลังจาก 12 ตุลาคม พ.ศ. 2538 มีองค์ประกอบจากภาครัฐ บริษัทเจนโก้ และประชาชนในพื้นที่ ให้มีส่วนร่วมในการตรวจสอบในระหว่างการก่อสร้างและประกอบกิจการ ดังเช่น

ฝ่ายสนับสนุนให้ข้อมูลว่าถ้าโครงการนี้เกิดขึ้นแล้ว ก็จะทำให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนตรวจสอบดำเนินการ ในรูปของกรรมการร่วม ดังข้อความ

การตรวจสอบการดำเนินการของเจนโก้ นั้น เจนโก้ยินดีที่จะให้ท้องถิ่นร่วมเป็นกรรมการในการดูแลเริ่มต้นตั้งแต่ การก่อสร้าง การฝังกลบ โดยจัดตั้งคณะกรรมการร่วม 3 ฝ่าย คือ บริษัทฯ ตัวแทนท้องถิ่น และภาคราชการ โดยจัดให้สถาบันการศึกษาท้องถิ่นเป็นผู้ตรวจสอบวิเคราะห์มลพิษ

อิสระ โชติบูรณาการ กล่าวถึง หลังเกิดโครงการ จะให้ ม.บูรพา เข้ามาควบคุมดูแล และประสานงานกับชาวบ้าน

ปวงสรร ชุมสาย ณ อยุธยา กรรมการผู้จัดการบริษัทเจนโก้ให้สัมภาษณ์ว่า เรายินดีให้ชาวบ้านตั้งคณะกรรมการเข้ามาตรวจสอบ หรือหากสร้างโรงงานขึ้นมากแล้วไม่ดีก็สามารถเปลี่ยนได้ ไม่ใช่คัดค้านโดยที่ไม่ดู ซึ่งก่อนหน้านี้ทางจังหวัดได้เคยตั้งคณะกรรมการไตรภาคีขึ้น โดยที่ฝ่ายคัดค้านที่เราเชิญเป็นกรรมการ ไม่ยอมมาร่วมประชุม และขอถอนตัวออก แต่เราก็ยินดีที่จะจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นใหม่ถ้าเขาต้องการ

แต่ชาวบ้านก็ยังมี การเคลื่อนไหว และในที่สุดก็ต้องล้มเลิกคณะกรรมการชุดนี้ การที่คณะกรรมการชุดนี้ต้องล้มไปเนื่องจาก การให้ข้อมูลข่าวสารที่ไม่ครบถ้วน เพียงพอ และล่าช้า ประกอบกับการที่ชาวบ้านใน อำเภอปลวกแดง ไม่ได้ร่วมตัดสินใจแต่ต้นในการอนุญาตให้ใช้พื้นที่โครงการหรือไม่

การจัดการให้มีส่วนร่วมโดยรัฐและเจ้าของโครงการ ประสบความล้มเหลวในการทำให้ฝ่ายคัดค้านยอมรับ จุดใหญ่ใจความอยู่ที่แนวคิดการมีส่วนร่วมที่เน้นการร่วมตัดสินใจจากฝ่ายคัดค้าน ทว่าโครงการฯ นี้ ฝ่ายคัดค้านชาวปลวกแดงไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยเฉพาะการร่วมพิจารณาว่าพื้นที่ตั้งโครงการฯ อีก 51 แห่งไม่เหมาะสมอย่างไร ที่สำคัญเจ้าของพื้นที่ชาวปลวกแดง ไม่ได้อนุญาตให้ใช้พื้นที่สร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมได้ เมื่อฝ่ายคัดค้านมีเป้าหมายที่ไปให้ถึงคือการมีส่วนร่วมตัดสินใจ ทว่าการมีส่วนร่วมดังกล่าวขาดหายไป นำไปสู่คำตอบว่าไม่ว่ารัฐ (ไม่มีส่วนได้เสียโดยตรง) หรือเจ้าของโครงการฯ จะพยายามจัดการมีส่วนร่วมอย่างไร ก็ไร้ประโยชน์

2. การจัดตั้งองค์กรอิสระด้านสิ่งแวดล้อมการจัดตั้งองค์กรอิสระด้านสิ่งแวดล้อมนั้นควรสนับสนุนให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมและจัดตั้งจัดตั้งองค์กรอิสระด้านสิ่งแวดล้อม และมีส่วนร่วมในการเป็นคณะกรรมการในรูปของกรรมการไตรภาคี เพื่อตรวจสอบโครงการระหว่างก่อสร้างและประกอบกิจการ การมีส่วนร่วมแบบนี้หมายความว่าทุกฝ่ายต้องยอมรับโครงการ ดังนั้น กฎหมายว่าด้วยองค์การอิสระด้านสิ่งแวดล้อม ตามมาตรา 67 วรรคสองของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 โดยมีหลักการและสาระสำคัญ ดังนี้

2.1 ให้มีคณะกรรมการองค์การอิสระด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยผู้แทนขององค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม ผู้แทนองค์การเอกชนด้านสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือด้านสุขภาพที่เป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสุขภาพเป็นที่ประจักษ์

2.2 ให้คณะกรรมการองค์การอิสระด้านสิ่งแวดล้อม มีอำนาจหน้าที่ดังนี้

2.3 ให้ความเห็นก่อนนโยบาย แผน โครงการ หรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง ทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ

2.4 ส่งเสริม สนับสนุน ประชาชนให้มีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินโครงการ หรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง ทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ

2.5 ดำเนินการหรือสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ

2.6 ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น ซึ่งกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรรมการองค์การอิสระด้านสิ่งแวดล้อม

2.7 ให้คณะกรรมการองค์การอิสระด้านสิ่งแวดล้อม มีอำนาจเรียกข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การอิสระ หรือองค์กรอื่น ๆ หรือบุคคลอื่นใด มาให้ข้อเท็จจริงหรือแสดงความคิดเห็น หรือให้จัดส่งเอกสาร ข้อมูล หลักฐาน หรือพยานหลักฐานอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อประกอบการพิจารณาการให้ความเห็นต่อการดำเนิน โครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม

2.8 ให้มีสำนักงานคณะกรรมการองค์การอิสระด้านสิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยงานอิสระที่ไม่สังกัดราชการ มีฐานะเป็นนิติบุคคล และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการ โดยมีประธานกรรมการเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด ทำหน้าที่ตามนโยบายและแนวทางการบริหารงาน รับผิดชอบเกี่ยวกับกิจการทั่วไปของคณะกรรมการ

การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการรับผลประโยชน์

การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการรับผลประโยชน์ จากการกำจัดกากของเสีย อันตรายนั้นมีทั้งสองด้าน คือ ด้านผลกระทบที่ต้องมีการชดเชยแก่ผู้รับภาระ และด้านผลประโยชน์ ที่พึงจัดสรรอย่างยุติธรรม ภาคประชาชนควรได้รับการชดเชยและผลประโยชน์เกี่ยวกับการจัดการ ขยะพิษของโรงงานที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยอาศัยมาตรการที่สำคัญ คือ (สถาบันพัฒนาสิ่งแวดล้อม ไทย, 2552)

การเร่งจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม ในการเสนอจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม เพื่อพิจารณาพิพากษา คดีสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะ ในปัจจุบัน ประเทศที่ได้มีการจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมแล้ว ได้แก่ ประเทศนิวซีแลนด์ ที่มีศาลสิ่งแวดล้อม (Environmental court) ในประเทศออสเตรเลีย มีศาล ที่ดินและสิ่งแวดล้อม (Land and environment court) เป็นต้น

สำหรับสำหรับประเทศไทยนั้น จำเป็นต้องพิจารณาเรื่องนี้อย่างจริงจังว่าศาลที่มีอำนาจ หน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อมควรอยู่ในระบบศาลใดบ้าง จากการศึกษา มีการแผนกคดี สิ่งแวดล้อมในศาลฎีกา และต่อมาได้มีการขยายแผนกคดีสิ่งแวดล้อมไปยังศาลอุทธรณ์และศาล อุทธรณ์ภาคทั้งหมด เพื่อพัฒนาเรื่องดังกล่าวอย่างจริงจัง อย่างไรก็ตาม อำนาจหน้าที่ของศาล ยุติธรรม มีเพียงการพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญาที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่อำนาจ พิจารณาคดี จะเป็นศาลปกครองแผนกคดีสิ่งแวดล้อม ที่ผ่านมาการ ไม่มีศาลพิจารณาคดีเฉพาะ ทำให้ไม่มีการพัฒนาบุคลากรในด้านนี้อย่างจริงจัง ไม่มีการรวบรวมข้อมูลหรือสถิติคดีที่เกี่ยวข้อง อย่างเป็นระบบ ทำให้การจัดการความรู้และการพัฒนาความรู้เป็นไปได้ยาก น่าจะเป็นเรื่องที่ต้อง ทบทวนว่าสมควรให้มีการแยกคดีสิ่งแวดล้อมไปยังศาลต่าง ๆ หรือควรรวมคดีสิ่งแวดล้อมทั้งหมด

เข้าด้วยกัน เพื่อให้ความสะดวก รวดเร็ว และให้แนวทางการวินิจฉัยชี้ขาดคดีของศาลเป็นไปอย่างถูกต้องและมีเอกภาพ จึงควรจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม ขึ้นมา ให้มีการพัฒนา

1. ระบบผู้พิพากษา ผู้พิพากษาสมทบ ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญศาล รวมทั้งการกำหนดองค์คณะผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากต่อการพิจารณาพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อม

2. ระบบวิธีพิจารณาความในคดีสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่มีความจำเป็น เพราะในปัจจุบันกฎหมายวิธีพิจารณาคดีตามปกติยังไม่เอื้ออำนวยให้ประชาชนสามารถใช้สิทธิทางศาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การรับรองสิทธิการฟ้องคดีโดยประชาชนทั่วไป โดยองค์กรด้านสิ่งแวดล้อม โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือโดยองค์กรชุมชน เพื่อเป็นการขยายขอบเขต/นิยามของผู้มีส่วนได้เสียในคดีสิ่งแวดล้อมให้มีความหมายกว้างขวางมากขึ้น ถือเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปและองค์กรที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมให้บังเกิดผลได้อย่างแท้จริง

4. การรับรองสิทธิการดำเนินคดีของประชาชนในลักษณะกลุ่ม (Class action) เพื่อขยายความคุ้มครองไปยังบุคคลอื่น ๆ ที่มีได้ฟ้องคดีด้วย

5. การค้นหาพยานหลักฐานในคดีสิ่งแวดล้อม ควรเปลี่ยนบทบาทของผู้พิพากษาเป็นลักษณะระบบการค้นหาความจริง (Inquisitorial system) เช่น การที่ผู้พิพากษาออกเดินเผชิญสืบไปยังพื้นที่พิพาทที่มีปัญหาขัดแย้งด้วยตนเอง หรือการรับฟังพยานจากในพื้นที่โดยตรง

6. การจัดระบบความช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับผลกระทบในทางคดีสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการจัดหาความช่วยเหลือการจัดผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคเข้าช่วยค้นหาและตรวจพิสูจน์พยานหลักฐาน การจัดให้มีกองทุนในการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมหรือเรื่องการลดหรือยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล (Court fee)

7. ระบบการคัดเลือกบุคลากรเข้าสู่ตำแหน่ง ผู้พิพากษา ผู้พิพากษาสมทบ ที่ปรึกษา และผู้เชี่ยวชาญของศาล เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากต่อการพิจารณาพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อม เนื่องจากความรู้ที่จะใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมมิใช่เรื่องทางกฎหมายเท่านั้น หากแต่มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความรู้อื่น ๆ อีกมาก เช่น วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม วิศวกรรมสิ่งแวดล้อม นิเวศวิทยา เป็นต้น